UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ōrigenus Tōn Eis Tas Theias Graphas Exēgētikōn Apanta Ta Ellēnisti Heuriskomena

Cui idem præfixit Origeniana, Tripartitum opus, quo Origenis narratur vita, doctrina excutitur, scripta recensentur

Origenes

Rothomagi, 1668

Ωριγενους Των Εις Το Κατα Ματθαιον Εξηγητικων Τομος *ι. Origenis Commentariorvm In Evangelivm Secvndvm Matthaevm Tomvs Vndecimvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-25059

Visual Library

ἡρμοσμένον ὄργανον τοῦ θεοῦ εἰς πᾶσαν τὴν γραφὴν, μίαν ἀποτελοῦν καὶ συμφώνον φθόγγων σωτήριον τοῖς μανθάνειν ἐθέλουσι φωνὴν, καταπαύουσαν καὶ κωλύουσαν ἐνεργοῦν πᾶσαν πονηρὸν πνεῦμα, ὡς καταπαῦσαι τὴν Δαβὶδ μουσικὴν τὸν ἐν τῷ Σαοὺλ πονηρὸν πνεῦμα καὶ πνίγον αὐτόν· ὁρᾷς οὖν καὶ τέλειος εἰρηνοποιὸν τὸν ἐπομένως τῇ γραφῇ βλέποντα τὴν εἰρήνην πᾶσι αὐτοῖς, καὶ ἐμποιοῦντα ταύτην τοῖς ὀρθῶς ζητοῦσι, καὶ γνησίως φιλοκεινδύνοις.

A versam, quæ vnam absolvit ex diversis sonis, ijs qui discere volunt, salutarem vocem, vim omnem mali spiritus sedantem & cohibentem; quemadmodum compescebat Davidis Musica spiritum malum qui invaserat Saul, & ipsum suffocabat. Vides igitur tertio etiam modo pacificum, qui congruenter Scripturæ hujus vniversæ pacem & concordiam videt, eámque rectè quærentibus & ingenuè disceptantibus conciliat.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ΙΑ.

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM TOMVS VNDECIMVS.

Interprete PETRO DANIELE HVETIO.

Τότε ἀφεὶς ὄχλους, ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες. Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ. ὅτι μὲν μετὰ τοὺς ὄχλων ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἔξω γὰρ τῆς οἰκίας οἱ ὄχλοι· καὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ἔργον ἐστὶ, καταλιπὼν τὴν οἰκίαν, καὶ ἀπιόντα πρὸς τοὺς μὴ δυναμένους ἥκειν πρὸς αὐτόν· αὐτάρκως δὲ τοῖς ὄχλοις διαλεχθεὶς ἐν παραβολαῖς, ἀφίησιν αὐτοὺς καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν, ἔνθα προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οὐκ ἀπομείναντες μετὰ τοῦ ἀφεθέντων ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ὅσοι γε γνησιώτεροι ἀκούσι τοῦ Ἰησοῦ, πρῶτον ἀκολουθοῦσι αὐτῷ, εἶτα πιστευθέντες περὶ τῆς μονῆς αὐτοῦ, ὅπου τέ ποτε ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ ἰδόντες ὁρῶσι, καὶ παρ' αὐτῷ μένουσι, πολλοὶ μὲν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τάχα δέ τινες αὐτῶν καὶ ὀλίγῳ πλείονι· καὶ τοιαύτα γε οἶμαι δεδηλῶσθαι ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ διὰ τούτων· τῇ ἐπαύριον πάλιν εἰρήκει ὁ Ἰωάννης καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο· ἦν εἷς τοῦ Σίμωνος τοῦ, ὅτι τοῦ ὑπερεκπίπτοντος τοῦ τοῦ Ἰησοῦ πορεύεσθαι καὶ ἰδὼν αὐτὸν τὴν οἰκίαν ὁ Δαβὶδ φέρων καὶ ἀπόστολος γὰρ, ὑπεφέρετο τούτοις. ἦν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων παρὰ Ἰωάννου, καὶ ἀκολουθησάντων αὐτῷ· καὶ ἡμεῖς οὖν εἴπερ βουλόμεθα μὴ ὡς ὄχλοι ἀκούειν τοῦ Ἰησοῦ, ὃς ἀφίησι, καὶ * ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν, ἐξαιρετόν τι παρὰ

* Ἰω. ἐρχόμενα

B *Vnc dimissis turbis, venit in domum suam, & accesserunt discipuli ejus, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.* Quando versatur Iesus cum turbis, non est in suâ domo; quippe extra domum turbæ sunt: atque ipsius quidem humanitatis partes illæ sunt, domum deserere, ad eosque, qui ad se venire non possunt, abire. Cum autem turbas jam satis fuerit per parabolas allocutus, dimissis illis domum suam venit: hîc illum conveniunt Discipuli ipsius, qui cum his non remanserunt, quos ille dimiserat. Et verò quicunque Iesum mente puriori audiunt, primùm sequuntur illum, deinde postquam de domo illius percontati sunt, eum videndi facultatem obtinent: & vident sane, postquam venerunt, & apud illum manent; omnes quidem diem hunc, nonnulli etiam illorum fortasse diutius. Hæc, opinor, his verbis significata sunt in Euangelio Ioannis: *Altera die iterum stabat Ioannes & ex Discipulis ejus duo.* Præterea, vt appareat, eorum, quibus cum Iesu eundi, domumque ipsius videndi copia facta fuerat, præstantiorem fieri Apostolum, hæc subjiciuntur: *Erat autem Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus qui audierant à Iohanne & secuti fuerant eum.* Nos igitur, si volumus Iesum, non more turbarum quas dimittit audire, & illius vsque domum veni-

Matth. 13. 36.

Ioh. 1. 35.

Ioh. 1. 40.

re, eximium aliquid ſupra turbas ſuſcipientes, adjungamur Ieſu, vt, quemadmodum ipſius Diſcipuli, ad eum, poſtquam domum venerit, accedamus: poſtquam autem acceſſerimus, petamus vt nobis parabola, ſive zizaniorum agri, ſive altera quævis explicetur. Vt autem accuratius poſſit intelligi ecquamnam rem nobis exhibeat domus Ieſu, colligat aliquis ex Evangelijs quæcunque de domo Ieſu dicta ſunt, & quæcunque ipſe in ea vel fecit vel locutus eſt: hæc enim in vnum compoſita horumce lectori perſuadebunt non ſimpliciter, vt putant nonnulli, ſcripta eſſe Evangelia, ſed ita vt ſimplicibus ſervata proportione ſimplicia appareant; ijs verò qui penitius hæc intelligere & volent & poterunt, quamplurima ſapienter edita & verbo Dei digna facinora recondita contineantur. *Poſt hæc reſpondens ait illis: Qui ſeminat bonum ſemen eſt Filius hominis.* Quæ quamvis ſupra à nobis pro virili diſputata ſunt, nihilominus & nunc adducentur ea quæ his poterunt convenire: licet altera explicatio rationi conſentanea ſit. Ac animum quidem adverte annon aliter etiam poſſis, præter ea quæ à nobis tradita ſunt, pro bono ſemine regni filios accipere, quia quæcunque in hominum animis bona ſuccreſcunt, hæc regni Dei fœtus ſunt, ab eo *quod erat in principio apud Deum Verbo* producti, ita vt ſani rectique de re qualibet facti ſermones filij regni ſint. Dum verò dormiunt ij qui non faceſſunt manda-ta Ieſu dicentis: *Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem*, Diabolus obſervans ea quæ zizania appellantur, prava nempe conſilia, naturalibus, vt quidam vocant, cogitationibus, & bonis ſeminibus à Verbo ſeminatis ſuperſpargit. Cæterum, ſecundùm id quod diximus, ager omnis mundus dici poſſit, nec ipſa ſolùm Dei Eccleſia; in toto quippe mundo Filius hominis bonum ſemen ſeminavit; Malus verò zizania, quæ quidem ſunt pravi ſermones, filij Mali ex nequitia. Oportebit autem fieri meſſem in fine rerum, quam vocant conſummationem ſæculi, vt ad id muneris deſtinati Angeli Dei, prava dogmata, animæ adhæreſcentia colligant, eaque ſubvertentes igni qui dicitur comburere tradant, vt abſumantur. Et ſic quidem Angeli Verbi & miniſtri ex omni regno Chriſti colligent ſcandala quæ animis inſunt, & cogitationes quæ iniquitatem gignunt, quas ipſi diſperdentes in ardentem ignis fornacem conijcient. Tunc verò flebunt ij, qui ſe Mali ſemina ſomno

Matth. 13. 37.

Ioh. 1. 1.

Matth. 26. 41. Marc. 14. 38 Luc. 22. 40, 46.

Matth. 13. 39.

Matth. 13. 41, 42.

Matth. 8. 12. & 22. 13.

A τὰς ὄχλους ἀναλαμβάνοντες, οἰκειωθῶμεν τῷ Ἰησοῦ, ἵνα ὡς μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντι εἰς τὴν οἰκίαν προσελθῶμεν, καὶ προσελθόντες ἀξιώσωμεν περὶ φράσεως παραβολῆς, εἴτε τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ, εἴθ' ἑτέρου νοηθῇ τινος παραδοτικὸν ὑπὸ τοῦ λόγου, εἴτε καὶ ἄλλο τι ἐν αὐτῇ λεχθῇ, ἢ τί πρὸς αὐτόν. ὅτι γὰρ ὁ δοῦς ὑπεσωρεύθη τοῦτο πείσει τὸν προσέχοντα τοῦτῃ τῇ ἀναγνώσει, ὅτι οὐχ ἁπλοῦς, ὡς οἴονται τινες, ἐστὶ μόνον τὰ τοῦ εὐαγγελίου γράμματα. ἀλλὰ τοῖς μὲν ἁπλοῖς, κατ' οἰκονομίαν, ὡς ἁπλᾶ γεγράφθαι, τοῖς δὲ ὀξύτερον ἀκούειν αὐτῶν βουλομένοις καὶ δυναμένοις, ἐγκέκρυπται σοφὰ καὶ ἄξια λόγου θεοῦ πράγματα· μετὰ ταῦτα ἀποκριθεὶς εἶπεν· ὁ τοῦ ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. πρὸ ὧν εἰ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἐν τοῖς πρὸ τούτων διειλήφαμεν, σοῦν νῦν λελέξεται τὰ δυνάμενα οἰκείως προσαρμοσθῆναι, εἰ καὶ καθ' ἑτέραν διήγησιν ἔχει λόγον· καὶ πρόσεχε γε εἰ δυνάσῃ τὸ καλὸν σπέρμα τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας φυεῖς τοῖς προσαποδεδομένοις καὶ ἑτέρως λεγεῖν. ὅτι ὅσα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύεται ψυχῇ καλά, ταῦτα ὑπὸ τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν. λόγον γεννήματα τυγχάνοντα τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας, ὡς εἶναι τοὺς πρὸς ἑκάστου ὑγιοῦς λόγους, τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας· κοιμωμένων δὲ τῶν μὲν τὸν εὐτόλμον τοῦ πονηροῦ τῶν τοιούτων, λεγόντος· γρηγορεῖτε, καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν, ὁ διάβολος ὑπιτηρῶν ὑπασπείρει τὰ κακόμορφα ζιζάνια, τὰ μαθητὰ δόγματα, τοῖς κακομόρφοις ὑπὸ τινων φυσικῆς ἐννοίας, καὶ σπέρμασι κακοῖς τοῖς ἀπὸ τοῦ λόγου· τοῦ δὲ τοῦτο ἀγροῦ καὶ ὁ κόσμος πᾶς λέγοιτο ἄν. καὶ οὐ μόνον ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ πᾶσι κόσμῳ ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔσπειρε τὸ καλὸν σπέρμα, ὁ δὲ πονηρὸς τὰ ζιζάνια, ἅπερ εἰσὶν οἱ μαθηταὶ λόγοι, οἱ ἀπὸ κακίας υἱοὶ τοῦ πονηροῦ. δεήσει δὲ γνῶναι ὅτι τέλει τοῦ πράγματος, ὃς καλεῖται συντέλεια τοῦ αἰῶνος, θερισμόν, ἵνα οἱ ὅτι τούτῳ τεταγμένοι ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, ἀναλέξωσι τὰ προσπεφυκότα τῇ ψυχῇ φαῦλα δόγματα, καὶ παραδώσουσιν αὐτὰ εἰς ἀόλεσιν τὸ λεγόμενον κάειν πυρί, ἀναιρεῖσθαι αὐτά· καὶ ὅτι

B

C

D

E

X. 4. 5.

Vide Notas

X. ἰνὰ

X. 1

X. τοῦ αἰῶνος

συλλέξουσιν οἱ τοῦ λόγου ἄγγελοι, καὶ ὑποκρέψουσιν ἐκ πάσης τῆς τοῦ χριστοῦ βασιλείας πάντα τὰ ἐνυπάρχοντα ταῖς ψυχαῖς σκάνδαλα, καὶ τὰς τὴν ἀνομίαν ποιούσας λογισμοὺς, οὓς πυρὶ καταλύσαντες βαλοῦσιν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς τὴν καιομένην, ἔνθα καὶ οἱ σπαραγμοθέντες ἐκ-

τῆς λαμπρότητος τῶν ἀνθρώπων, ἀπορήσαι τοῦ τόπου τοῦ ἐν ἑαυτοῖς εἰληφέναι, καὶ ἀπορεῖ ἑαυτοῖς συμφήσουσι. τοῦτο γὰρ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ὅθεν καὶ ἐν τοῖς ψαλμοῖς τὸ· ἔβρυξαν ἐπ' ἐμὲ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν, λέλεκται· τότε μάλιστα οἱ δίκαιοι λαμψοῦσιν, οὐχὶ ἀλλοφύλως, ὡς κατὰ τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ πάντες ὡς εἷς ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν· ὡς μυστήριόν τινα δηλοῖ ὁ σωτήρ, πάντα μὲν καὶ ὅλῳ πάντων τῆς ἐν τῇ φράσει τῆς παραβολῆς, πάντα δὲ μάλιστα ἀπὸ τοῦ· τότε οἱ δίκαιοι λαμψοῦσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ὅπερ φέρει· ὃ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω, διδάσκων τοὺς ἀκούοντας ἐν τῇ φράσει τῆς παραβολῆς σαφέστατα αὐτὴν ἐκτίθεσθαι, ὡς καὶ ἐν τοῖς τυχοῦσι δυνάσθαι νοεῖσθαι αὐτήν, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ τῆς διηγήσεως τῆς παραβολῆς δεῖται σαφηνείας· ἀλλ' ἐπεὶ ἀνωτέρω ἐφάσκομεν εἰς τὸ· τότε οἱ δίκαιοι λαμψοῦσιν ὡς ὁ ἥλιος, ὅτι οὐχ ὡς τὸ πρότερον λαμπρῶς λαμψοῦσιν οἱ δίκαιοι, ἀλλ' ἔσονται οἱ πάντες ὡς εἷς ἥλιος, ἀναγκαίως ἐκζητούμεθα ὃ φανὲν ἡμῖν, εἰς τί τόπον· ἔοικεν ὁ δεμιὴλ φῶς τοῦ κόσμου ὑπερτάμνοντας τοὺς σωιέντας, καὶ τοὺς πολλοὺς τῶν δικαίων λαμπρῶς φέροντας τὴν δόξαν εἰρηκέναι τό· καὶ οἱ σωιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος, καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ ἔτι καὶ ὁ ἀπόστολος ὁ ἐν τῷ· ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, ὅτι καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, τὰ αὐτὰ λέγει τῷ δεμιὴλ, τὴν νοῦν ἀπὸ τῆς προφητείας αὐτοῦ τοῦτον λαβών· ζητήσαι δὲ τις πῶς οἱ μὴ τοιοῦτοι διαφορᾶς τοῦ ἐν τοῖς δικαίοις λέγουσι φωτὸς, ὁ δὲ σωτὴρ τοὐναντίον· ὡς εἷς ἥλιος λαμψοῦσιν· ὑπολαμβάνω δὲ ὅτι πρὸς μὲν τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν τοῖς σωζομένοις μακαρισμῶν, ὅτι οὐδέπω ἐκαθάρθησαν οἱ μὴ τοιοῦτοι, τῆς τῆς διαφορᾶς τοῦ τῶν σωζομένων φωτὸς· ἐπὰν δὲ, ὡς ἀπεδείξαμεν, συλλεγῇ ἀπὸ τῆς βασιλείας ὅλης χριστοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ οἱ ποιοῦντες τὴν ἀνομίαν λογισμοὶ βληθῶσιν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς, καὶ κατεμαλωθῇ τὰ χείρονα, καὶ τούτων γινομένων εἰς σωφάνθησαν ἔλθωσιν οἱ παραδεξάμενοι τοὺς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ λόγους, τότε ἐν γινόμενοι ἡλιακῶν φῶς οἱ δίκαιοι λαμψοῦσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν· νῦν δὲ λαμψοῦσιν, ἡ τοῖς ὑποδεεστέροις, ἀπολαμβάνουσι τοῦ φωτὸς αὐτῶν, ἀμάλλοντα τῶν νοῦν λαμπρὸν τὸ ἥλιον τοῖς ὑπὸ γῆς· ἡ γὰρ δόξα ἑαυτοῖς λάμψει· μήποτε δὲ καὶ τὸ· λαμψάτω ὁ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀπογράφασθαι δυνατὸν ὅτι ὑπὸ ὁ πλάτος τῆς καρδίας,

A impeditos suscepisse tum primum sentient, sibique velut irascentur: is est porro dentium stridor, vnde dictum illud est in Psalmis: *Frenduerunt super me dentibus suis.* Tunc maxime fulgebunt justi, non jam diverse, vt initio; sed omnes, tanquam vnicus Sol in regno patris sui. Itaque tamquam significans Servator his inesse mysterium, fortasse per hæc omnia quæ in explicanda Parabola attulit; fortasse per hæc solum: *Tunc justi fulgebunt, sicut Sol in regno patris eorum*, subnectit: *Qui habet aures audiendi, audiat*, eos docens qui in Parabolæ explicatione, hac adeo perspicue fuisse ab illo expositam arbitrantur, vt vel in minimis intelligi possit, ipsam Parabolæ expositionem luce aliqua & perspicuitate indigere. Sed quoniam jam supra diximus ad hæc verba: *Tunc justi fulgebunt sicut Sol*, iustos non ita vt antea diverse splendidos fore, sed omnes quasi vnicum Solem futuros; necessario nobis, quid super hoc loco sentiamus declarandum est. Videtur Daniel eruditos, multitudinemque justorum gloria præcellentium lumen mundi esse sciens, hæc dixisse: *Qui autem docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, & de multitudine justorum quasi stellæ in æternitates.* Apostolus præterea eum ait: *Alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorum*, eadem dicit quæ Daniel, ab ejusque prophetia hanc sibi sententiam assumsit. Quæret ergo quispiam quomodo de luminis justorum differentia hæc dicunt nonnulli, cum Servator contrarium dixerit, *sicut vnus Sol fulgebunt?* Sic ego existimo, in ipso statim initio beatitudinis, qua fruuntur ij qui salvi fiunt, quoniam nondum purgati sunt qui tales non sunt, inde oriri illam luminis beatorum differentiam: sed postquam à toto Christi regno omnia collecta fuerint scandala, quemadmodum supra à nobis traditum est, patientesque iniquitatem cogitationes in fornacem ignis fuerint conjectæ, deterioraque absumta, & interim ad se redierint hi qui sermones Mali filios admiserant, tunc futurum vt in Patris sui regno fulgeant justi, vnum solare lumen facti. Verum cuinam fulgebunt, nisi inferioribus, qui lucis eorum participes fient, quemadmodum Sol ijs lumen suum præbet qui super terram degunt? nec enim sibi ipsi fulgebunt. Hæc autem fortasse verba: *Luceat lux vestra coram hominibus*, super latitudinem cordis, quemadmodum ait Salomon, trifariam scribi

Psal. 34.16. Matth. 13. 43.

Dan. 12.3.

1. Cor. 15.41.

Matth. 5.16

possunt, vt lux Discipulorum Christi luceat coram hominibus, nunc, & post mortem ante resurrectionem, & post resurrectionem, donec vnusquisque vir perfectus evadat; fiantque omnes vnus Sol: tunc fulgebunt omnes tanquam Sol, in regno sui patris.

A καὶ ὁ εἰρημένος τοῦ σολομῶντος, πρὶν ἢ, ὡς καὶ νῦν λάμπειν ὁ φῶς τοῦ ἰησοῦ μαθητὰς ἔμπροσθεν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ τὴν ἔξοδον ποιῆσαι τῆς ἀναστάσεως, καὶ μὴ τὴν ἀνάστασιν, ἕως οὗ καταντήσωσιν οἱ πάντες εἰς ἄνδρα τέλειον, καὶ γένωνται πάντες εἷς ἥλιος, τότε λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν.

De parabola thesauri in agro absconditi.

Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ θησαυροῦ τοῦ κεκρυμμένου ἐν τῷ ἀγρῷ.

Matth. 13. 44. *Rursum simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit.* Priores quidem parabolas turbis dixit: hanc autem & sequentes duas, non parabolas, sed similitudines ad regnum cœlorum pertinentes intra domum Discipulis videtur disseruisse: quam, qui ad ejus lectionem animum advertet, cum ijs duabus quæ deinceps sunt accurate perpendat, num fortasse parabolæ non sint: illis enim non dubitavit Scriptura parabolæ nomen præfigere; his vero non item. Et apposite quidem id fecit; nam si turbas per parabolas alloquebatur, *& hæc omnia per parabolas locutus est, neque quicquam sine parabolis dixit;* at postquam domum se recepit, non jam amplius turbis verba facit, sed ijs qui hunc in domo adiverunt Discipulis: perspicuum est parabolas non esse ea quæ in domo dicta sunt; extraneis enim per parabolas loquitur, & quibus *datum non est nosse mysteria regni cœlorum.* Dicet vero quispiam: quid sunt illæ, si parabolæ non sunt? Num igitur Scripturæ vocabulum sequentes, dicemus esse similitudines? Differt autem similitudo à parabola; scriptum est enim apud Marcum: *Cui assimilabimus regnum Dei, aut cui comparabimus illud?* Ex eo enim probatur discrimen esse similitudinem inter & parabolam. Videtur ergo similitudo esse generalis; parabola vero inter species referri: cum vero similitudo latior sit parabola, quemadmodum sub se parabolam continet, tanquam speciem; sic & similitudinem generali vocabulo cognominem: quod & in alijs contingit, prout ijs observatum est qui circa plurimorũ nominum impositionem & significationem versati sunt; qui dicunt vocem ὁρμὴ latiorem esse multis speciebus quas sub se continet, ijs videlicet ἀφορμὴ, & ὁρμὴ; atque adeo vocabulum hoc ὁρμὴ vsurpari in specie, sed nomine communi cum generali vocabulo ὁρμὴ, vt discernatur ab illo altero ἀφορμὴ. Et circa hæc

Matth. 13. 34.

Matth. 13. 11.

Marc. 4. 30.

A Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἔκρυψε· τοὺς μὲν πρότερον παραβολὰς τοῖς ὄχλοις εἶπε. Ταύτην δὲ καὶ τὰς ἑξῆς αὐτῆς δύο, οὐ παραβολὰς, ἀλλ' ὁμοιώσεις πρὸς τὴν τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν τυγχανούσας, ἔοικεν ἐν τῇ οἰκίᾳ γεγονότας πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρηκέναι. Εἰ οὖν ὁ προσέχων τῇ ἀναγνώσει ἐξετάζοι, καὶ τοὺς ἑξῆς δύο, μήποτε οὐδὲ παραβολαί εἰσιν. ἐπὶ τοιούτων μὲν γὰρ οὐκ ἄκυρον

B σεν ἡ γραφὴ καθ' ἑκάστην προσωνυμίαν τὸ ὄνομα τῆς παραβολῆς. ὅθεν δὲ τὸ πάντων τοῦ αὐτοῦ πεποίηκε. καὶ εἰκότως γε τοῦτο πεποίηκεν. εἰ γὰρ τοῖς ὄχλοις ἐλάλησεν ἐν παραβολαῖς, καὶ ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ἐν παραβολαῖς, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ * ἐλάλει αὐτοῖς. ὁ δὲ τοῖς ὄχλοις δὲ ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν διελέγετο, ἀλλ' οὐ τοῖς προσεληλυθόσιν αὐτῷ μαθηταῖς ἐν αὐτῇ, * δηλονότι οὐκ εἰσὶ παραβολαὶ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ λεγόμενα. τοῖς γὰρ ἔξω ἐν παραβολαῖς

C λαλῶ, ᾧ οἷς οὐ δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· φήσει τις ἴσως, εἰ μὴ εἰσὶν αὗται παραβολαὶ, τί εἰσι; μήποτε οὖν τῇ λέξει τῆς γραφῆς ἀκολουθοῦντες φήσομεν ὅτι ὁμοιότητές εἰσι; διαφέρει δὲ ὁμοιότης παραβολῆς. γράφεται γὰρ ἐν τῷ μάρκῳ· τίνι ὁμοιώσωμεν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἢ ἐν τίνι αὐτὴν παραβολῇ θῶμεν; οὐκ τούτου γὰρ πάλιν διαφορὰ εἶναι ὁμοιότητος καὶ * παραβολῆς· ἔοικεν οὖν ἡ μὲν ὁμοίωσις εἶναι γενικὴ, ἡ δὲ

D παραβολὴ εἰδική. Τάχα δὲ καὶ ἡ ὁμοίωσις γενικωτάτη οὖσα τῆς παραβολῆς ἔχει ἐν εἴδει, ὥσπερ τὴν παραβολὴν, ὅπου καὶ ὁμόνυμον τῷ γενικῷ τὴν ὁμοίωσιν. ὅπερ καὶ ὅτι τοῦ ἰδίου συμβέβηκεν, ὡς τετηρήκασιν οἱ διῳκηκότες τὴν τῶν πολλῶν ὀνομάτων θέσιν, οἵτινες λέγουσι καὶ γενικωτάτην εἶναι τὴν ὁρμὴν πολλῶν εἰδῶν, ὥσπερ καὶ ἀφορμῆς, καὶ ὁρμῆς, ἐν εἴδει λέγοντες ὁμόνυμος τῷ γενικῷ παραμεμεῖνθαι πρὸς * ἀποδιαστολὴν τῆς ἀφορμῆς τὴν ὁρμήν· καὶ ἐν τούτῳ ζητητέον ἰδίᾳ τὸ ἀγρὸν, καὶ ἰδίᾳ τὸ κεκρυμμένον

* c. 8. 10. ἐν παραβολαῖς

* c. 8. 10. ὁρμῶν

* c. 8. 10. ἐν παραβολαῖς

χρυμμένον ἐν αὐτῷ θησαυρῷ, καὶ ποῖα ἔστιν A quærendum est seorsum agrum illum, seor-
εὑρὼν * τὸν κεκρυμμένον τὸν θησαυρὸν ὁ ἄν- sum etiam thesaurum in illo absconditum,
θρωπος, ἀπὸ τῆς χαρᾶς ἄπεισι, & πωλῇ ὅσα & quo pacto homo ille qui thesaurum ab-
ἔχει, ἵνα * ἀγοράσῃ τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον· ζητη- sconditum reperit, abeat, præ gaudio, ven-
τέον δὲ καὶ ποῖα ἐστὶν ἡ πωλῶν· δοκεῖ δέ μοι datque bona quæ possidet universa, ut agrũ
καὶ ταῦτα ἀγρὸς μὲν εἶναι ἡ γραφὴ καταφυτευθεῖσα illum sibi emat. Quærendum etiam est, quæ-
τοῖς φανεροῖς τῇ ῥητῇ τῆς ἱστορίας, καὶ τῷ νόμῳ, καὶ τῇ προφητείᾳ, καὶ τῇ λοιπῇ νοήματον. πολλὴ γὰρ φυτεία καὶ ποικίλη ἐστὶ τῇ * κ. τῷ ἡ τῇ ῥητῇ τῆς ὅλης γραφῆς· οὗ τῷ ἀγρῷ κεκρυμμένος θησαυρός, τὰ ἀποκεκρυμμένα B
καὶ ὑποκείμενα τοῖς φανεροῖς νοήματα τῆς σοφίας ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης, καὶ τοῦ χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσιν οἱ θησαυροὶ τῆς * σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι· ὁ δὲ ἂν λέγοι ἀγρὸν μὲν εἶναι τὸν ἀληθῶς πλήρη, ὃν εὐλογήσει κύριος, τὸν χριστὸν τοῦ θεοῦ. τὸν δὲ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένον θησαυρὸν, τὰ εἰρημένα τῷ ἁγίῳ παύλῳ κεκρύφθαι ἐν χριστῷ, λέγοιτο ἂν καὶ χριστὸν τὸ· ἐν ᾧ εἰσιν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι· τὰ οὐράνια εἶναι τῶν πραγμάτων, καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅσαπερ ἐν εἰκόνι γέγραπται τοῖς γραφαῖς, αἵτινές εἰσιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἢ αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὡμοιωμένῳ θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ· ἡδύκαιρος δὲ καὶ τὸ τόπον ζητήσις πότερον ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μόνῳ τῷ θησαυρῷ ὡμοίωται τοῦ κεκρυμμένου ἐν τοῦ ἀγρῷ, ὡς δηλοῦν νοῦν τῆς βασιλείας τὸν ἀγρόν. ἢ ὅλῳ τούτῳ ὡμοίωται θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὡς τῶν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἔχειν καὶ τὸ ὁμοίωσιν καὶ τὸν ἀγρὸν, καὶ τὸν κεκρυμμένον ἐν τοῦ ἀγρῷ θησαυρόν· ἐλθὼν δέ τις ἀνθρωπος εἰς τὸν ἀγρὸν, εἴτε τὰς γραφὰς, εἴτε τὸν χριστὸν τὸν ὑπὸ φανερῶν καὶ κρυπτῶν σωζηκότα, εὑρίσκει τὸν κεκρυμμένον τῆς σοφίας θησαυρὸν, εἴτε ἐν χριστῷ, εἴτε ἐν ταῖς γραφαῖς· ἐμπεριπατῶν γὰρ τὸν ἀγρὸν, καὶ ἐρευνῶν τὰς γραφὰς, καὶ ζητῶν νοῆσαι τὸν χριστὸν, εὑρίσκει τὸν ἐν αὐτῷ θησαυρὸν, καὶ εὑρὼν κρύπτει, οὐκ ἀκίνδυνα εἶναι νομίζων τὰ τῶν γραφῶν ἀπόρρητα νοήματα, ἢ τὰς ἐν χριστῷ θησαυρὸς σοφίας, καὶ γνώσεως ἀκφαίνειν τοῖς τυχοῦσι, καὶ κρίψας ἄπεισι, πραγματευόμενος πῶς ἀγοράσῃ τὸν ἀγρὸν, ἵνα τὰς γραφὰς, ἵνα ἴδιον κτῆμα αὐτὰς ποιήσῃ, λαβὼν ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, ἃ πρῶτον ἐδιδάχθη ὅτι βούλεται· καὶ ἀγοράσας τὸν μαθητευθέντος χριστὸν τὸν ἀγρὸν, ἀφαιρεῖται ἀπ' ἐκείνων ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἥτις ἐστὶ κατ' ἄλλον πρόβολον ἀμπελῶν, καὶ δίδοται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς τῆς πίστεως ἀγορά-

* c. R. τὸν κεκρυμμένον θησαυρὸν
* κ. ἀγοράσῃ

* c. R. σοφίας ἀπόκρυφοι

Colos. 2. 3.

Colos. 2. 3.

D ex manifestis & reconditis constat, reperit occultum sapientiæ thesaurum, sive in Christo, sive in Scripturis. Agrum enim circumiens, & Scripturas perscrutans, studensque Christum animo comprehendere, thesaurum qui in eo est reperit, repertumque abscondit, non tuto existimans occultos Scripturarum sensus, & thesauros sapientiæ & scientiæ qui in Christo sunt, obvijs quibusque depromere; eoque demum abscondito discedit, satagens quomodo agrum emat, hoc est Scripturas, ut eas faciat propriam possessionem; cum ex ijs qui Dei

E sunt, acceperit divina oracula, quæ primum Iudæorum fidei commissa sunt. Postea quam autem agrum emerit, is qui à Christo præceptis imbutus est, *aufertur ab illis regnum Dei*, quod juxta aliam parabolam vinea est, *daturque genti facienti fructus ejus*, quæque

Rom. 3. 2.
Matth. 21. 43.
Matth. 20. 1.

per fidem emerit agrum, bonorum suorum omnium venditione, cumque sibi nihil ex omnibus ijs quæ possidebat reliquum fecerit; malitia autem ex ijs erat. Idem vero applicabis, si ager thesaurum absconditum cõtinens, Christus sit: qui enim dimissis omnibus ipsum sequuntur, quasi secundum aliam considerationem bona sua vendiderunt, vt per illorum venditionem & per suscepta pro illis, Deo auxiliante, pulcra consilia, emerent ingenti pretio & agro digno, agrum habentem in se absconditum thesaurum. *Iteram simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas.* Quandoquidem regnum cœlorum simile est, non ulli è plurimis mercatoribus plurima mercantibus, sed ei qui pulcras margaritas quærit, unamque reperit multis æquivalentem, pretiosam enimvero margaritam, quam omnibus contra emit, rationi consentaneum esse existimo de margaritæ natura attentius disputare. Nota vero diligenter illum non dixisse hunc omnes eas vendidisse quas habebat; non enim illas solum quas emerat vendit is qui quærit pulcras margaritas, sed etiam bona sua omnia, ut margaritam hanc emat. Hæc igitur super margaritæ natura invenimus apud eos qui de gemmis scripserunt; margaritarum nonnullas esse terrestres, maritimas nonnullas. Et terrestres quidem apud Indos tantummodo nascuntur; idoneæ ex quibus sigilla, annulorum palæ, & monilia fiant: è maritimis vero quæ reliquas dignitate superant apud eosdem Indos inveniuntur, quarum optimæ nascuntur in Rubro mari. Quæ vero in Oceano Britannico deprehenduntur, inter margaritas secundas partes tenent. Tertiæ autem, quæque non primis duntaxat inferiores sunt, verum etiam secundis, illæ sunt quæ in Bosphoro circa Scythiam reperiuntur. Hæc præterea de margarita Indica dicebantur, generari illam in conchis, quæ prægrandibus buccinis similes sunt: feruntur autem illæ tanquam per turmas in mari pasci, una præeunte velut gregis duce, colore & magnitudine conspicua, & à reliquis quæ sub se sunt, differente; ita ut videatur aliquam proportionem habere & similitudinem cum eo qui apum Rex dicitur. Illud vero etiam de præstantium margaritarum, earum scilicet quæ in India reperiuntur, venatione narratur; indigenas magnum littoris circuitum retibus comprehendentes urinare, unum potissimum ex omnibus ducem capere studentes: hoc enim capto, omne armentum quod illi subest capere, fa-

Matth. 13. 45.

σαμπ τὸν ἀγρὸν ἐκ τῆς πεπρακέναι πάντα τὰ ὑπαρχόντα, καὶ μηδὲν τῶν πεπρα- A
κὼς ὑπαρχόντων, κακία δὲ ὑπῆρχεν αὐτῷ, ἐπὶ ἔχῃ πρὸς ἑαυτῷ· ὃ δὲ αὖ σὺ ἐφαρμόσῃς, κἂν ἀγρὸς ὁ ἔχων τὸ κεκρυμμένον θησαυρὸν ὁ χριστός ἐστι· οἱ γὰρ ἀφέντες πάντα, καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ, οἱονεὶ κατ' ἄλλον λόγον πεπρακέναι τὰ ὑπαρχόντα αὐτῶν, ἵνα διὰ τῆς πεπρακέναι καὶ ἀποδόσεως ἐκείνα, καὶ ἀντ' ἐκείνων καλὼ πεσαίρεσιν βοηθουμένους αὐτοὺς εἰ-
B ληφέναι ἀπὸ θεοῦ, ὠνησάντων τῆς πολλῆς τιμῆς καὶ ἀξίας τὸν ἀγρὸν τὸν ἔχοντα θησαυρὸν κεκρυμμένον ἐν ἑαυτῷ ἀγρόν· πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας· ὅστις ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοία ἐστὶ πολλῶν ὄντων ἐμπόρων πολλὰ ἐμπορευομένων, σοῦδενὶ ἐκείνων, ὃς δὲ ζητοῦντι τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, καὶ εὑρόντι ἕνα ἀνάξιον τῶν πολλῶν, πολύτιμον μαργαρίτην, ὃν ἀντὶ πάντων ἠγόρασεν, εὔλογον ἡγοῦμαι τυγχάνειν τὰ περὶ τῆς φύσεως τοῦ
C μαργαρίτου ἐξετάσαι· παρατηρεῖ δὲ ἐπιμελῶς ὅτι οὐκ εἶπεν ὅτι πέπρακε πάντας ὅς εἶχεν. οὐ γὰρ μόνους οὓς ὁ ζητῶν καλοὺς μαργαρίτας ἐώνηται πέπρακεν, ἀλλὰ καὶ πάντα ὅσα εἶχεν, ἵνα ἀγοράσῃ τὸν * μαργαρίτην ἐκεῖνον. οὗ χωρὶς τοῦτο παρὰ τοῖς περὶ λίθων πραγματευσαμένοις περὶ τῆς φύσεως τοῦ μαργαρίτου τοῦτο, ὅτι τῶν μαργαρίτων οἱ μὲν εἰσι χερσαῖοι, οἱ δὲ θαλάττιοι· καὶ οἱ μὲν χερσαῖοι παρὰ ἰνδοῖς μόνοις γίνονται, τρέφοντες σφραγῖδι, καὶ σφενδόναις, καὶ ὅρμοις. οἱ δὲ θαλάττιοι, οἱ μὲν διαφέροντες παρὰ τοῖς αὐτοῖς ἰνδοῖς διείσκονται, οἱ πνέες εἰσὶ καὶ ἄρστοι, ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ γινόμενοι· δοκιμάζονται δὲ ὡς ἐν μαργαρίταις οἱ ἐκ τοῦ κατὰ βρεττανίαν ὠκεανοῦ λαμβανόμενοι· τρίτοι δὲ καὶ ἀποληπόμενοι, οὐ μόνον τῶν πρώτων, ἀλλὰ καὶ τῶν δευτέρων, οἱ κατὰ βόσπορον, περὶ τὴν σκυθίαν διεισκόμενοι· ἐπὶ δὲ τούτοις ἐλέγετο περὶ τοῦ ἰνδικοῦ μαργαρίτου, ὅτι ἐν κόγχοις γίνεται παρεσεοικόσι τὴν φύσιν εὐμεγέθεσι σάλπιγξι· ἄνοι δὲ ἱστορεῖται οἱονεὶ κατ' ἴλας τὴν θαλάττιον ποιούμενοι νομήν, καθάπερ ἀγελάρχης πρὸς ἐξηγούμενον, τοιοῦτον τὴν χρόαν, καὶ τὸ μέγεθος, καὶ διαφέροντος τῶν ὑπ' αὐτόν. ὥστε ἀναλογίαν αὐτὸν ἔχειν τοῦ καλουμένου ἀνθινῆ μυρμιαῶν· ἱστόρεται δὲ καὶ περὶ τῆς θήρας τῶν
D E

διαφερόντων, τουτέστι τῶν ἐν ἰνδίᾳ, τοιοῦτον. ὅτι περιλαμβάνοντες οἱ ὑπηρέται δικτύοις κύκλον αἰγιαλοῦ μέγαν, καταπαλυμβῶσι, ἵνα ἐξ ἁπάντων τὸν προηγούμενον ὑπιπτεύοντες λαβεῖν. τοῦτο γὰρ ἀγόντες φασὶν ἅμαξαν ἠθροῖσθαι τὴν θήραν τῆς * ὑπὸ τοῦτο ἁλίας, σοῦδε-

* c.R. ἀν λίθων

* c.R. ἐπὶ τοῖσι

*C.R. ἐπ' τὸς ἐπ ἀτρεμοῦντος τ * ὑπ' αὐτῆς, ἀλλ' οἷον
δεδεμένου ἰμάντι, καὶ ἐπομένου ὡς ἀγαρχῇ· λέγεται δὲ καὶ ἡ ἕνωσις τῶν ἐν ἰνδίᾳ μύρακεσσῶν χρόνοις σωίσταθαι, ὅταν λαμβάνοντος τοῦ ζώου πλείονας, καὶ μεταβολὰς, ἕως πλεισθῇ· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ἱστόρηται, ὅτι διοίγεται ὁ κόγχος χάσμῃ τῶν πλησίας, ὁ τὸν φέροντος τ μυρακείτην ζώου, καὶ διοιγεὶς τὸν * ὀρμίον εἰς ἑαυτὸν δέχεται δρόσον. ὃς ἐμπλησθεὶς καθαρᾶς καὶ ἀθολώτου παρεκτυγὴς γῆς. καὶ λοχεύει μέλαν, καὶ ῥυθμοῦ τ λίθον· εἰ δέ ποτε ἐπιχλωμόνος, καὶ ὁμωμάλου, χαμερεῖ τε μεγαλάβῃ δρόσου, ὁμιχλώδη κύει μυρλίτην, καὶ κηλίδιον ὑπέμεινεν· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο εὑρήκαμεν, ὅτι εἰ μεταλαβοῦσα ὁδοῦ ὅτι τὴν πλήρωσιν τοῦ κύει λίθου ἀπὸ ἀστραπῆς, μύει, καὶ ὡσαφεὶ ὡς δείματι σκορπίζει, καὶ ἀφαχεῖ τ χρόνον εἰς τὰ λεγόμενα φυσήματα· ἔστι δὲ ὅτε καθάπερ ἠλιτόμενα γίνεται βραχέα, καὶ ἀχλύος τι ἔχοντα, πλὴν ῥυθμὸν· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ἔχει ὁ ἰνδικὸς μυρλίτης παρὰ τοὺς ἄλλους, λευκός ἐστι τὴν χρόαν, ἀργύρῳ ἀφανεῖ παραφερής, αὐγῇ τε ὑποχλωρίζοντα ἠέμα διαλάμπειν, ὡς ὑπόπαν δὲ σχῆμα ἔχει στρογγύλον. ἔστι δὲ καὶ πυκνοστρωὸς, καὶ ἀπαλώτερος ἢ τοῦ λίθου. ὅπως δέ ἐστιν ὑπέρπρης ἰδέσθαι, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἐμφανεστέροις, καθὰ ὁ ἀναγράψας ἔλεγε περὶ τῶν λίθων, ἀφυμνεῖσθαι· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο σημεῖόν ἐστιν ἀρίστου μυρλίτου, ὃ τὴν περιφέρειαν τετρυθμένην ἔχει, καὶ ὃ χρῶμα λευκότατον, καὶ ἀφυγέστατον, καὶ ὡς μεγέθει μέγιστον. τοῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ ἰνδικοῦ· ὁ δὲ τοῦ βρεττανίας, φασὶ, χρυσοειδὴς μὲν ἐστὶ τὴν ὀπὴ χροιᾶν, ὁμιχλώδης δέ τις, καὶ τοῦ μυρμαρυγαῖς ἀμβλύτερος· ὁ δὲ ἐν τῷ πορθμῷ τοῦ βόσπορον, * κεφαλωδέστερος τοῦ βρεττανικοῦ, καὶ πελιδνὸς, καὶ τέλεον ἀμυδρὸς, ἀπαλός τε καὶ μακρομεγέθης. καὶ γίνεται ὁ ἐν τῷ τοῦ βόσπορον πορθμῷ, οὐκ ἐν ταῖς πίναις, ὅ ἐστιν ὀστράκων εἶδος μαργαριτοφόρον, ἀλλ' ἐν τοῖς περιχορευομένοις μυσί· τούτοις δὲ, λέγω δὴ τοῖς τοῦ βόσπορον, ἃ νομὴ ἐν τέλμασιν ἐστιν· ἱστόρηται δὲ καὶ τέταρτον γένος τῶν μαργαριτῶν περὶ τὴν ἀκαρνανίαν ἐν τοῖς ἠλιοδρέπτοις πίναις. ἀσπουδαῖοι δὲ ὄντι ἄγαν, ἀλλὰ καὶ ἄρρυθμοι, καὶ ὁ σχῆμα, καὶ ὁ χρῶμα τέλεον ἀφαιδρολαμπροὶ καὶ ῥυπῶντες· καὶ δὴ οἱ παρὰ τούτοις εἰσὶ περὶ τὴν αὐτὴν ἀκαρνανίαν πολλοὶ τοῦ ἔτεκεν ἀπόλλυται· τοῦτα δὲ συνάγαγον ἐκ τῆς περὶ λίθων πραγματείας, φημὶ τ σωτῆρα ὑπεστάμενον ἀφορᾶν μαργαριτῶν, ὧν ἐν τῷ γένει εἰσὶ καὶ κοῖλοι καὶ δίδυμοι φαῦλοι, εἰρηκέναι

*C.R. κυφωδέστερος

A cile esse negotium dicunt ac proclive; vtpote nulla subsistente ex ijs quæ ipsum sequuntur, sed veluti fune vincta, & ducem sequente. Dicitur & Indicarum margaritarum generatio temporum intervallis perfici, cum multimodas conversiones, & mutationes patiatur illud animal, donec absolvatur. Præterea vero fertur & illud, aperiri & velut dehiscere concham animalis margaritam ferentis, apertaque illa cœlestem in se rorem recipere; quo si puro nec turbido fuerit repleta lucida fit margarita, lapidemq; magnũ & concinnũ concha parturit. Quod si aliquãdo nigrum, inæqualem, & hybernum rorem exceperit, nebulosam margaritam & nævis deformem concipit. Quin & illud reperimus, si à fulgure deprehendatur medio in itinere, dum ad id proficiscitur vt lapidem quo gravida est, perfectum reddat, comprimitur, & velut præ timore spargit semen & effundit, vt efficiat ea quæ Physemata appellantur. Contingit etiã nõnunquã vt exigua illa & subobscura, concinna tamen, quasi legitimum mensium tempus nondum adepta, gignantur. Insuper & illud præ cæteris habet Indica margarita; colore candida est, argento lucido similis, ita vt splendor subpallidus leniter effulgeat: vt plurimum vero figuram habet rotundam. Est & superficie leniori & leviori quam lapidis natura ferat. Vsqueadeo autem aspectu jucunda est, vt ab ijs etiam qui illustriores sunt celebretur, quemadmodum ait is qui de Lapidibus scripsit. Illud præterea optimæ margaritæ signum est, rotunditate quasi ad tornum exacta præditam esse; colore item candidissimam esse & splendidissimam; tum & magnitudine amplissimam. Hæc igitur de Indica. Quæ autem reperitur in Britannia, colore quo ejus superficies imbuta est auri speciem refert, nebulosa autem est, & margaritis Indicis obtusior. Quæ vero in angustijs Bosphori invenitur, obscurior est Britannica, subnigra, omnique carens luce; levis autem, & grandis. Nascitur vero ea quæ in Bosphori angustijs reperitur, non in Pinnis, quæ species testæ est margaritas ferens, sed in ijs qui Myes appellantur; hos dico qui reperiuntur in Bosphoro. Hi autem in palustribus locis pascuntur. Quin & quartum margaritarum genus circa Acarnaniã in ostreorum Pinnis esse fertur; non multum laudatæ illæ, sed inconcinnæ, figuraque omnino sordidæ & squallentes. Aliæ sunt etiam præter istas in hac eadem Acarnania omni de causa repudiandæ. His igitur à me collectis ex ijs commentationibus quæ de Gemmis scriptæ sunt, dico Servatorem margarita-

rum differentiam apprime cognoscentem, inter quas pulcræ quædam sunt, aliæ deformes, id pronuntiasse: *Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti pulcras margaritas*: nisi enim inter margaritas, deformes essent aliquę, non id fuisset dictum, *quærenti pulcras margaritas*. Quærit autem margaritas in omnigenis sermonibus veritatem profitentibus, in ijsque qui sermones illos proferunt: & sint, vt ita appellem, conchæ è cœlesti rore concipientes, & verbo veritatis gravidæ è cœlo, Prophetæ, pulchræ sane margaritæ, quas, juxta eum qui in manibus est sermonem, homo mercator quęrit. Dux autem gregis margaritarum, qua reperta simul reperiuntur & reliquę, illa est pretiosa margarita, Christus videlicet Dei Verbum superans pretiosas Scripturas, & sensus Legis ac Prophetarum; quo reperto, reliqua omnia facile capiuntur. Alloquitur autem Discipulos suos Servator, tanquam homines mercatores, non pulcras solum margaritas quęrentes, sed & qui eas reperere-
Matth. 7.6. runt, ac possident, cum ait: *Ne mittatis margaritas ante porcos*. Hæc autem dicta fuisse Discipulis vel ex ijs verbis apparet quę præ-
Matth. 5.1. cedunt: *Videns autem Iesus turbas ascendit in montem, & quum sedisset accesserunt ad eum Discipuli ejus*: in serie enim sermonum illorum dictum est: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos*. Vide igitur num forte is qui margarita, vel pretiosum margaritum non habet, nec Servatoris Discipulus sit; pulcra dico margarita, non nebulosa & obscura, quales sunt Hæreticorum sermones, non ad Orientem, sed ad Occasum & ad Aquilonem in lucem prolata, si modo & hæc comprehendenda sunt, propter eam quam inter margarita diversis in locis nascentia reperimus differentiam. Fortasse autem turbidi sermones, & in operibus carnis pervolutæ hæreses, obscuræ sunt & in paludibus nascentes haudquaquam bonæ margaritæ. Ei autem qui pulcras margaritas quærit accommoda-
Matth. 7.7. bis illud: *Quærite & invenietis*: illud quo-
Matth. 7.8. que: *Omnis qui quærit, invenit*. Quidnam autem quæritis? aut quid illud est, quod omnis qui quærit, invenit? Confidēter dico, margarita, & margaritum illud esse, quod is possidet, qui omnia dat, eorumque jacturam
Philipp. 3.8 facit: propter quod ait Paulus: *Omnium jacturam feci, vt Christum lucrifaciam*, omnia appellans, pulcras margaritas, *vt Christū lucrifaciū*, pretiosum scilicet vnicum margaritum. Pretiosa igitur lucerna, ijs qui in tenebris sunt; vsusque lucernę, donec oriatur Sol; pretiosa quoque gloria quę supra vul-

A ᾧ· ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώ-
πῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας·
εἰ γὰρ μὴ καὶ φαῦλοι ἦσαν τινες ἐν μαργαρίταις,
οὐκ ἂν* εἴρητο, ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας· c.13.45.
ἐν τοῖς πολυτιμοτάτοις ὁ ἐπαγγελλομένοις ἀλη-
θειαν λόγοις καὶ τοῖς φέρουσιν αὐτὸς ζητεῖ τοὺς
μαργαρίτας. καὶ ἔστωσαν, ἵνα ὅτως ὀνομάσω,
οἱ ἀπὸ τῆς οὐρανίου δρόσου συλλαμβάνοντες κόγ-
χοι, καὶ κύοντες ὑπὸ οὐρανοῦ λόγοι ἀληθείας, προ-
φῆται, οἱ καλοὶ μαργαρίται, ὡς ὁ κατὰ τὸν προ-
B κειμένην λέξιν ζητεῖ ἔμπορος ἄνθρωπος· ὁ δὲ
ἀγελάρχης τῶν μαργαρίτων, ᾧ εὑρισκομένῳ καὶ
οἱ λοιποὶ συνευρίσκονται, ὁ πολυτιμότατος μα-
γαρίτης, ὁ χριστὸς τοῦ θεοῦ, ὁ νικῶν τὰ πο-
λλὰ γράμματα καὶ νικῶντα τὸν νόμον καὶ τοὺς
προφήτας λόγος, οὗ εὑρεθέντος καὶ τὰ λοιπὰ
πολλὰ εὐμαρῶς προσλαμβάνεται· παρακα-
λεῖται δὲ ὁ σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς πᾶσι, ὡς ἀν-
θρώποις ἐμπόροις, οὐ μόνον ζητοῦσι τοὺς καλοὺς
μαργαρίτας, ἀλλὰ καὶ εὑρόσιν αὐτοὺς, καὶ κε-
C κτημένοις, ἐν οἷς φησι· μὴ βάλητε τοὺς μαργα-
ρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων· δῆλον δὲ ὅτι τοῖς
μαθηταῖς ταῦτα λέλεκται ἐκ τοῦ προτετά-
χθαι τῶν λόγων τό· ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἀνέβη
εἰς τὸ ὄρος, καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον
αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ἐν γὰρ τῷ εἰρμῷ τῶν λό-
γων ἐκείνων εἴρηται· μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυ-
σὶ, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν
τῶν χοίρων· μήποτε οὖν ὁ μὴ ἔχων μαργαρί-
τας, ἢ τὸν πολύτιμον μαργαρίτην, οὐδὲ μα-
D θητής ἐστι τοῦ τοὺς μαργαρίτας τοὺς καλοὺς, καὶ
τοὺς νεφώδεις, οὐδὲ τοὺς ἀχλυώδεις, ὁποῖοί
εἰσιν οἱ τῶν ἑτεροδόξων λόγοι, καὶ πρὸς δύσπο-
λεις γινώμενοι, ἀλλὰ πρὸς δυσμὰς ἢ πρὸς
βορρᾶν, εἰ χρὴ καὶ ταῦτα προσπαλαμᾶσθαι,
δι' ὧν εὑρεθῶ διαφορὰ μαργαριτῶν ἐν διαφο-
ραῖς γινομένων τόπῳ· πάχα δὲ οἱ πεπολω-
μένοι λόγοι καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σαρκὸς κατειλη-
γμένοι αἱρέσεις, οἱ ἀχλυώδεις εἰσὶ, καὶ οἱ ἐν
τέλμασι γινόμενοι μαργαρίται οὐ καλοί· σκω-
ψεις δὲ ὦ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας τό· ζη-
τεῖτε, καὶ εὑρήσετε. καὶ τό· πᾶς ὁ ζητῶν εὑρί-
σκει. τί γὰρ ζητεῖτε; ἢ τί πᾶς ὁ ζητῶν εὑρίσκει;
ἀποτολμήσας εἴπω, τοὺς μαργαρίτας, καὶ τὸν
μαργαρίτην, ὃν ὁ πεμφθεὶς καὶ ζημιωθεὶς
κτᾶται, διὸν φησιν ὁ παῦλος· τὰ πάντα ἐζη-
μιώθην, ἵνα χριστὸν κερδήσω, πάντα λέγων
τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, ἵνα χριστὸν κερδήσω
τὸν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην· ἡμῖν δὲ οὖν λύχνος τοῖς ἐν σκότει, καὶ χρεία λύχνου, ἕως
ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος· πρία δὲ καὶ ἡ δόξα τοῦ προσώπου μωσέως δόξα, ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι καὶ

τῶν προφητῶν, καὶ κάλλιστον θέαμα, δι᾽ ἃς εἰσαγό-
μεθα πρὸς τὸ δυνηθῆναι ἰδεῖν τὴν δόξαν χρι-
στοῦ, ἣ μαρτυρῶν ὁ πατὴρ φησι · οὗτός ἐστιν ὁ υἱός
μου ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν ηὐδόκησα. Ἀλλ᾽ οὐ
δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει
ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης, καὶ χρεία
ἡμῖν προτέρων δόξης τῆς ἀνεκλαλήτου κα-
ταργήσιν ὑπὲρ τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης, ὡς
χρεία γνώσεως τῆς ἐκ μέρους, ἥτις καταργη-
θήσεται ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον · πᾶσα πίστις
ψυχὴ ἐρχομένη εἰς ἡνπιότητα, καὶ ὀδεύουσα ἐπὶ
τὴν τελειότητα δεῖ, μέχρις ἐνεργῇ αὐτῇ τὸ
πλήρωμα τοῦ χρόνου, παιδαγωγοῦ, καὶ οἰκο-
νόμων, καὶ ἐπιτρόπων, ἵνα μὴ τοῦτο πρότερον
ὁ πρότερον μηδὲν διαφέρων δοῦλος, κύριος
πάντων ὤν, ἀπολάβῃ ἐλευθεροῦσθαι ἀπὸ
παιδαγωγοῦ, καὶ οἰκονόμων, καὶ ἐπιτρόπων τὰ
πατρῷα, τὰ ἀνάλογον τῷ πολυτιμήτῳ μαργα-
ρίτῃ, καὶ τῷ ἐρχομένῳ τελείᾳ καταρτοῦσι τὸ
ἐκ μέρους, ὅταν τὸ ὑπάρχον τῆς γνώσεως χρι-
στοῦ χωρήσαι τῆς δυνατῆς, προγυμνασάμενος
ταῖς, ἵν᾽ οὕτως ἐπιμάθῃ, ὑπερχομένας γνώ-
σεσιν ὑπὸ τῆς χριστοῦ γνώσεως · ἀλλ᾽ οἱ πολ-
λοὶ μὴ νοήσαντες τὸ κάλλος τῶν πολλῶν μαρ-
γαριτῶν νομικῶν, καὶ τὴν ἔτι ἐκ μέρους γνῶσιν
τὴν πᾶσαν προφητικὴν, οἴονται δυνάσθαι χρεῖς
ἐκείνων παντελῶν καὶ καταλαμβανο-
μένων, δι᾽ ὅλων εὑρεῖν τὸ ἕνα πολύτιμον μαργα-
ρίτην, καὶ θεωρήσαι τὸ ὑπάρχον τῆς γνώσεως
χριστοῦ ἰησοῦ, ὃν συγκείσει, πάντα τὰ περὶ
τῆς τηλικαύτης καὶ τοσαύτης γνώσεως ἐν σύ-
βολα τῇ ἰδίᾳ φύσει τυγχάνοντα, σκύβαλα
ἀναφαίνεται, ἅπερ ὅτι τὰ κατεβαθημένα τέ-
κνα τῇ σκιᾷ ὑπὸ τῆς ἀμπελουργοῦ κόσμου,
ἅτινα τυγχάνοντα τῆς αὐτὴν καρποφορήσαν· τοῖς
πᾶσι πίστις ὁ χρόνος, καὶ καιρὸς τῶν πάντων
πρόγραμμα ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, καὶ ἔστι τις καιρὸς
τοῦ συναγαγεῖν τὰς καλὰς μαργαρίτας λίθους,
καὶ καιρὸς μὴ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν τοῦ εὑ-
ρεῖν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, ὅτι καθήκει
ἀπελθόντα πωλῆσαι πάντα ὅσα τις ἔχει, ἵνα
ἀγοράσῃ τὸν μαργαρίτην ἐκεῖνον · ὅσαν καὶ
πάντα τὸν ἐσόμενον σόφον ἐν λόγοις ἀληθείας
δεῖται στοιχειωθῆναι πρότερον, καὶ ὅτι πλεῖον
διαβῆναι τὴν στοιχείωσιν, καὶ τοῦ πολλοῦ ποι-
εῖσθαι τὴν στοιχείωσιν, καὶ μὴ ἀπαμένειν ἐν τῇ
στοιχείωσι, ὡς τιμῶσι αὐτὴν κατὰ τὰς ἀρχαὶ,
ἀλλὰ διαβαίνοντα ὅτι τὴν τελειότητα, χρεῖν
ἔχει τῇ εἰσαγωγῇ, ὡς χρήσιμα γενομένῃ κατὰ τὰ πρότερα. ὅτας τελείως νοήσῃ τὰ νομι-

A tum Moysis est, & ipsorum quoque, opinor, Prophetarum; pulcrumque adeo spectaculum: per quam gloriam eo deducimur, vt gloriam Christi spectare possimus, quam testimonio suo comprobans Pater ait: *Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui.* Matth. 3. 17
Sed nec glorificatum est quod clarnit in hac parte, propter excellentem gloriam, & prius nobis ea gloria opus est quæ abrogationem recipit excellentis gloriæ causa; verbi gratia, imperfecta scientia opus est, quæ anti- 2. Cor. 3. 10.
quabitur cum perfectio advenerit: omnis 1. Cor. 13. 9, 10.
enim anima ad infantiam veniens, & ad B perfectionem contendens, pædagogo, administratoribus & procuratoribus indiget, donec ei temporis plenitudo advenerit, vt postmodum qui nihil à servo differebat omnium dominus, liber factus paterna bona à pædagogo, administratoribus & procuratoribus recipiat, quæ æqua proportione respondent pretioso margarito, & advenienti perfectioni illud quod imperfectum & ex parte solum est abroganti; quando excellentiam doctrinæ Christi assequi quis potuerit, exercitatus ante in ijs C cognitionibus, quæ, vt ita dicam, Christi cognitioni subjacent. Sed plerique plurimarum Legis margaritarum puleritudinem, & quæ etiamnum ex parte est cognitionem omnem Prophetarum non videntes, absque illis explicatis & mente conceptis pretiosum vnum margaritum omnino reperire se posse arbitrantur, & excellentiam scientiæ Christi Iesu contemplari; ad quam comparatione facta, omnia quæ talem tantamque cognitionem præcesserunt, etiamsi propria natura stercora non sunt, stercora tamen videntur, quæ fortasse & stercora Luc. 13. 8.
D sunt quæ à vinitore ad ficum admoventur, quæque vt ea fructum afferat efficiunt. Omnibus igitur suum tempus est, & omni rei quæ est sub cœlo sua est tempestivitas, & est quædam opportunitas colligendi pulcras margaritas, & post earum collectionem occasio reperiendi vnum pretiosum margaritum, quando nempe convenit abeuntem quempiam omnia quæcunque possidet divendere, vt margaritum id emat. Quemadmodum enim is qui in sermonibus veritatis sapiens futurus est, elementis prius E est informandus; deinde in informatione illa vlterius debet progredi, & rudem illam informationem magni facere, non tamen in ea immorari, vt qui eam ab initio habuerit in pretio; sed ad perfectionem pergentem habere gratiam introductioni, vt quæ vtiliter circa initia facta fuerit: sic ea quæ ad Legem & Prophetas pertinent perfecte intellecta, institutio sunt ad perfecte

Vide Not. κὰ καὶ τὰ προφητικὰ, στοιχίωσις ὅτι πρὸς τελείωσιν νοήσῃ τὸ βιβλίον, καὶ παίδα τὴν

intelligendum Evangelium, & omnem de
Matth. 13. 47. Iesu Christi factis & dictis sensum. *Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare.* Quemadmodum quæ in imaginibus & statuis sunt similitudines, non perfectæ similitudines sunt eorum quorum causa illæ fiunt; sed quæ in ligno plano, verbi gratia, cera depicta est imago, similitudinem quidem superficiei & coloris continet; non autem depressiones insuper & prominentias servat, sed earum tantum repræsentationem: statuarum autem fictio, similitudinem quidem quæ in depressionibus & prominentijs consistit servare nititur; quæ vero in coloribus, non item: si vero cerea sit effigies, vtrumque servare conatur; colorem dico, & depressiones, ac prominentias; eorum vero quæ sunt intra, imago non est. Ita & de similitudinibus quæ in Evangelio continentur sic habeto, regnum cœlorum, cum assimilatur alicui rei, non secundum omnia quæ ei insunt cum qua instituitur comparatio, assimilari, sed secundum nonnulla quæ res ea postulat de qua agitur. Et hic igitur *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare*; non vt existimant nonnulli docentes his verbis eorum qui sub rete veniunt, malorum scilicet, & justorum differentes naturas significari, vt propter hæc verba: *Ex omni genere congreganti*, justorum multæ & differentes naturæ, similiter & malorum esse credantur. Tali enim acceptioni omnes refragantur Scripturę arbitrij libertatem adistruentes, quæque peccantes accusant, eos autem laudant qui recte agunt; cum non justa sit eorum reprehensio qui ex genere sunt, quod natura suapte tale est; nec eorum laus, qui sunt ex genere meliore. Quæ enim causa est vt pisces boni vel mali sint, non in piscium animabus posita est, sed in eo quod sciens Verbum pronuntia-
Gen. 1. 20. vit: *Producant aquæ reptile animæ viventis;*
Gen. 1. 21. quando scilicet: *Creavit Deus cete grandia, & omnem animam viventem, atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas.* Illic igitur *produxerunt aquæ omnem animam viventem atque motabilem, in species suas*, cum causa non in ea esset: hic vero nos sumus causa, quamobrem pulcra & digna genera simus ijs quæ vasa appellantur,
Matth. 13. 48. vel putrida & digna quæ foras proijciamur; nec enim in nobis natura vitiositatis causa est, sed electio spontanea malum faciens. Similiter neque natura causa est justitiæ, quasi quæ injustitiam admittere non possit, sed consilium à nobis susceptum, quod justos efficit. Etenim viventium in aquis genera videre non est, quæ à dete-

A τοῦ περὶ τοῦ χριστοῦ ἰησοῦ ἔργων καὶ λόγων νοουμένου. πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν· ὥσπερ ὅτι τοῦ εἰκόνων καὶ τῶν ἀνδριάντων αἱ ὁμοιότητες οὐκ εἰσὶν ὅλων εἰσὶν ὁμοιότητες ἐκείνων περὶ ἃ γίνονται, ἀλλ' ἡ μὲν ἐν ἑνὶ ὁπιπεδῷ ξύλῳ, φέρε εἰπεῖν, κηρογραφημένη εἰκὼν τῆς ὁπιφανείας μόνον καὶ χρώματος ἔχει τὴν ὁμοιότητα, οὐκέτι δὲ σώζει τὰς εἰσοχὰς καὶ τὰς ἐξοχὰς, ἀλλ' ἔμφασιν μόνην αὐτῶν· ἡ δὲ κατὰ τὰς ἀνδριάντας πλάσις τὸ μὲν κατὰ τὰς εἰσοχὰς, καὶ τὰς ἐξοχὰς πειρᾶται σώζειν ὁμοίωμα, οὐκέτι δὲ καὶ κατὰ τὴν χρόαν· ἐὰν δὲ καὶ κήρινον ᾖ μαγεῖον, ἀμφότερα πειρᾶται σώζειν μὲν πειρᾶται ἀμφότερα, λέγω δὲ καὶ κατὰ τὴν χρόαν, καὶ κατὰ τὰς εἰσοχὰς καὶ ἐξοχὰς, τὸ μὲν καὶ τοῦ ἐν βάθει εἰκὼν ἐστιν· ὅπερ μοι νοεῖ καὶ ὅτι τοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὁμοιάσεων, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὁμοιουμένῃ τινὶ, ὁμοιοῦσθαι τὸ ἅπαντα τὰ παρόντα τῷ εἰς ὃ ἡ ὁμοίωσις, ἀλλὰ ἅπερ τινὰ ὧν χρῄζει ὁ παραβληθεὶς λόγος· καὶ ἐνταῦθα τοίνυν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, οὐχ ὡς οἴονται τινες πειθόντες τοῦ λόγου φύσεις εἶναι ὑποκειμένας διαφόρους τῶν ὑπὸ τὴν σαγήνην ἐληλυθότων πονηρῶν καὶ δικαίων. ὥστε νομίζειν εἶναι διὰ τό· οὐκ πάντες οἱ λόγοι * στοχαζόμενοι, δικαίων πολλαὶ καὶ διάφορος φύσεις, ὁμοίας δὲ καὶ πονηρῶν. τῇ δὲ τοιαύτῃ ἐκδοχῇ ἐναντιοῦται πᾶσα ἡ εὐπρόσωπον ἐμφαίνουσα γραφὴ, καὶ αἰτιώμενοι μὲν τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀποδεχόμενοι δὲ τοὺς κατορθοῦντας. οὐκ οὖν δικαίως μεμφόμεθα τοῖς ἀπὸ τῶν ἰχθύων φύσει τοιούτων τυγχανόντων ἀκολουθούσης. ἡ ἐπαίνου τοῖς ἀπὸ τῶν ἀστειοτέρων· ἰχθύων δὲ φαύλων καὶ καλῶν ἡ αἰτία, οὐ παρὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἰχθύων ἐστὶν, ἀλλὰ παρὰ τὸν εἶπον, ὅτῳ ὑπεσήμανε ὁ λόγος εἰπὼν· ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, ὅτε καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα, καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζώων ἑρπετῶν. ἃ ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν· ὅπερ ἐκεῖ μὲν πᾶσαν ψυχὴν ζώων ἑρπετῶν ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν, οὐκ ὄντος τῆς αἰτίας παρὰ αὐτήν. ἐνταῦθα δὲ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ αἴτιοι τοῦ εἶναι καλὰ, καὶ ἄξια τῶν λεγομένων ἀγγείων γένη, ἢ παρὰ καὶ ἄξια τοῦ ἔξω βληθῆναι· οὐ γὰρ φύσις ἐν ἡμῖν αἰτία τῆς πονηρίας, ἀλλὰ προαίρεσις ἑκούσιος διὰ κακοποιοῦσα· ὅπερ δὲ οὐδὲ φύσις αἰτία δικαιοσύνης, ὡς ἀνεπίδεκτος ἀδικίας, ἀλλὰ λόγος ὃν παρεδεξάμεθα, ὁ κατασκευάζων δικαίους· καὶ γὰρ τὰ μὴ τῶν ἐνύδρων γένη οὐκ ἔστιν ἰδεῖν μεταβαλλόντα ἀπὸ φύ-

λων ὡς ἐν ἰχθύσι γινομένων ὅτι τὰ ἀσεῖα, ἢ ἀπὸ τῶν βελτόνων ὅτι τὰ χείρονα. τοὺς δὲ ἐν ἀνθρώποις δικαίους ἢ πονηρὸς ἀεὶ ἔστι θεωρεῖν, ἢ ὅτι τὴν ἀρετὴν οὐκ κακίας φθαίνοντας, ἢ ἀπὸ τῆς ἐπ' ἀρετὴν προκοπῆς ἀναλυομένους ὅτι τὴν τῆς κακίας χύσιν· διὸ καὶ ἐν τῷ ἰεζεκιὴλ πρὸς μὲν τὸν ἀπὸ ἀνομίας ἀποστρέφοντος ὅτι τὸν τήρησιν τῶν θείων ἐντολῶν τοιαῦτα γέγραπται· καὶ ὁ ἄνομος ἐὰν ἀποστρέψῃ οὐκ πασῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. ὡς δὲ ἀποστρέψαι αὐτὸν οὐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ποιν ἐφ', καὶ ζῆν αὐτὸν· πρὸς δὲ τοὺς ἀναλυομένους ἀπὸ τῆς ἐπ' ἀρετὴν προκοπῆς ὅτι τὴν τῆς κακίας χύσιν τοιαῦτα· ἐν ᾗ τῷ ἀποστρέψαι δί-

*c.R. ἀπὸ κακῶν * οὐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, καὶ ποιῆσαι ἀδικίαν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. καὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ, αἷς ἥμαρτον, ἐν αὐταῖς ἀποθανεῖται. ἢ λεγάτωσαν ἡμῖν οἱ οὐκ τῆς κτῆ γενήσην τοῦ βουλῆς φύσις εἰσάγοντες, ὁ ἄνομος ὕστερον ἀποστρέφων οὐκ πασῶν τῶν ἀνο-

c.R. τάξις μιῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, καὶ φυλάσσων * τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου, καὶ ποιῶν δικαιοσύνην καὶ ἔλεον, ποίας φύσεως ἦν ἄνομος ὤν; ἢ γὰρ δὴ τῆς ἐπαινετῆς. ἀλλ' εἰ ἄρα ψακτῆς, καὶ ποίας φύσεως εὐλόγως αὖ λεχθῇ, ὅτι ἀποστρέφει οὐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ἑαυτοῦ ὧν ἐποίησεν; εἰ μὲν γὰρ τῆς φαύλης ἀφ' τὰ πρότερα, πῶς μετέβαλεν ὅτι τὰ βελτίονα; εἰ δὲ τῆς ἀσείας διὰ τὰ δεύτερα, πῶς ἀσείας φύσεως τυγχάνων ἄνομος ἦν; τὸ δ' ὅμοιον ἐπαπορήσεις καὶ πρὸς τοῦ ἀποστρέφοντος δικαίου οὐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, καὶ ποιοῦντος ἀδικίαν καὶ πάσας τὰς ἀνομίας. πρὶν γὰρ ἀποστρέψαι ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης ἐν δικαίοις ἔρρωσε τυγχάνων, φαύλης φύσεως οὐκ ἦν. φαύλη γὰρ φύσις οὐκ αὐ ἐν δικαιοσύνῃ γένοιτο, ἐπεὶ μὴ διώκαται δένδρον πονηρόν, ἢ κακία, καρπὸς ἀγαθὸς ποιεῖν τὰς ἀπὸ ἀρετῆς. πάλιν τε αὖ οὐκ αὐ ἀσείας καὶ ἀμεταβολή τοῦ φύσεως ὤν, ἀπὸ τοῦ καλοῦ ἀπέστρεφεν αὖ, μὴ ὁ χρηματίσῃ δίκαιος, οὐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, ὅτι ὁ ποιῆσαι ἀδικίαν καὶ πάσας τὰς ἀνομίας αὐτοῦ, ἃς ἐποίησε· τούτων δὲ εἰρημένων νομιστέον ὁμοιοῦσθαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ οὐκ πάντος γένους συναγαγούσῃ, εἰς τοῦ δεῖξαι τὴν ποικίλην τῶν ἐν ἀνθρώποις προαιρέσεων, διαφοραὶ πρὸς ἀλλήλας πλείστην ὅσην ἐχουσῶν, ὡς εἶναι δὲ, οὐκ πάντος γένους συναγαγούσῃ, ἐναμφιβόλως καὶ ψακτοῦς, ἐν παῖς πρὸς τὰ εἴδη τῶν ἀρετῶν ἢ τῶν κακιῶν ὑπαρξε-

*Ib. ἔστι πείας. * σαγήνη δὲ, πλουσῆ ποικίλη ὁμοιοῦται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ τὴν πεπλεγμένην οὐκ παντοδαπῶν καὶ ποικίλων ἰχθύων παραιὰ καὶ κρυπὴν γεγραφέν· ὥσαρ τῶν ἀπὸ τῶν σα-

A rioribus quæ in piscibus sint generibus in meliora mutentur, vel à melioribus in deteriora: homines autem justos & malos videre licet, vel ab iniquitate ad virtutem evadentes, vel à profectu in virtute ad vitiositatis dissolutionem revertentes. Idcirco & in Ezechiele, de eo qui à nequitia convertitur ad observationem divinorum mandatorum, hæc scripta sunt: *Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est*, & quæ sequuntur, vsque ad id: *Vt convertatur à vijs suis & vivat.* Ezech. 18. 21, 23.

B De eo vero qui à profectu in virtute ad vitiositatis dissolutionem reciderit, hæc scripta sunt: *Si autem averterit se justus à justitia sua & fecerit iniquitatem*, & quæ sequuntur vsque ad illud: *In peccatis suis, quæ peccavit, in ipsis morietur.* Ezech. 18. 24. Vel dicant nobis qui ex sagenæ parabola naturas invehunt; iniquus tàndem avertens se ab omnibus peccatis quæ fecit, & Domini mandata observans, & faciens justitiam ac misericordiam, cujus erat naturæ dum erat injustus? non laudabilis quidem; si ergo reprehendendæ, cujus naturæ esse jure merito dicetur, cum

C avertit se ab omnibus peccatis quæ fecit? si propter ea quæ præcesserunt, malæ fuisse dicas; quomodo mutatus est ad meliora? sin vero bonæ, propter ea quæ secuta sunt; quomodo injustus erat, bonæ naturæ cum esset? Simile occurret dubium super justo, qui à justitia sua se avertit, & injustitiam facit juxta omnia peccata; priusquam enim averteret se à justitia, cum in justis esset operibus, malæ naturæ non erat: mala enim natura in justitia non est; quandoquidem iniquitas quæ arbor mala est, fructus bonos facere non potest, qui ex virtute nascuntur.

D Rursus autem cum esset bonæ & immutabilis naturæ, non adeo mutatur à bono, qualis antea erat, postquam semel justus fuit, vt avertat se à justitia sua, ad faciendam injustitiam, secundum omnia peccata sua, quæ fecit. His autem dictis, credendum est *assimilari regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere congreganti*, ad ostendendam varietatem consiliorum, quæ inter homines sunt, maximum inter se discrimen habentium, ita vt illud: *Ex omni genere congreganti*, laudandos & reprehendendos,

E propter propensionem ad virtutum, vitiorumque genera comprehendat. Assimilatum est vero regnum cœlorum sagenæ variæ texturæ, propter Veterem ac Novam Scripturam, ex omnigenis, varijsque sen-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

tentijs contextam. Et quemadmodum pis- A
cium in ſagenam incidentium inveniuntur
nonnulli in his ſagenæ partibus, illi vero in
alijs, & vnuſquiſque in qua parte deprehen-
ſus eſt; ſic reperias & inter eos qui in Scri-
pturarum ſagenam devenerunt, aliquos qui
ſubProphetarum textura comprehenſi ſunt,
Iſaiæ, verbi gratia, propter hoc dictum, vel
Ieremiæ, vel Danielis; alios vero ſub con-
textu Legis, alios ſub Evangeliorum, &
nonnullos ſub Apoſtolorum. Primum enim
qui à Verbo capitur, vel capi videtur, ab
aliqua totius ſagenæ parte capitur. Nihil B
autem abſurdum eſt, ſi eorum qui capiun-
tur piſcium, tota ſagenæ quæ in Scripturis
eſt textura nonnulli involuuntur, & vnde-
quaque tenentur ac comprehenduntur, nec
effugere poſſunt; ſed velut omnino in ſer-
vitutem redacti ſunt, nec poteſtatem ha-
bent exeundi. Hæc autem ſagena in mare
miſſa eſt, vitam ſcilicet hominum, per vni-
verſum terrarum orbem fluctibus jactatam,
& in amaris vitæ negotijs natantem. Ipſa
vero ſagena ante Servatorem noſtrum Ie-
ſum nondum tota completa erat, & textu-
ræ Legis ac Prophetarum is deerat qui di- C
xit: *Nolite putare quoniam veni ſolvere Le-*
Matth. 5. 17. *gem, aut Prophetas; non veni ſolvere, ſed adim-*
plere. Et completa eſt ſagenæ textura in
Evangelijs & ſermonibus quos per Apoſto-
los Chriſtus locutus eſt. Propterea igitur
Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ miſſæ in mare,
& ex omni genere congreganti. Poteſt etiam
illud: *Ex omni genere congreganti*, præter ea
quæ tradita ſunt, vocationem Gentium ex
omni natione ſignificare. Qui vero ſagenæ
in mare miſſæ operam ſuam præſtant, Ieſus
Matth. 4. 11 Chriſtus eſt, ſagenæ dominus, & *accedentes* D
Angeli, ipſique miniſtrantes qui ſagenam è
mari non extrahunt, neque ferunt in littus
extra mare, hoc eſt negotia quæ extra vi-
tam ſunt, niſi completa fuerit ſagena, hoc
eſt, niſi gentium complementum in ipſam
advenerit: cum autem advenerit, tunc ip-
ſam ex inferioribus hiſce & humilibus rebus
educunt, eamque in littus ita tropice ap-
pellatum deferunt. Illic eorum qui hanc ex-
traxerunt partes erunt ad littus ſedere, ſe-
ſeque ibi collocare, vt vnum quodque bo-
norum quæ erunt in ſagena in proprium
ordinem ſtatuant; juxta ſua quæ hic appel- E
lantur vaſa: quæ vero contrario modo ſe
habent, & mala nuncupantur, foras eji-
ciant. Illud autem, *foras*, caminus eſt ignis,
quemadmodum ipſe Servator interpretatus
Matt. 13. 49, 50. eſt, dicens: *Sic erit in conſummatione ſæculi,*
exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio

γήνην πιαζόντων ἰχθύων ; οἱ μὲν καὶ τῶν τῶν
μέρη τῆς σαγήνης θεόσκονται, οἱ δὲ καθ' ἕτε-
ρα, καὶ ἕκαστος ὑφ' ὃ κεκράτηται μέρος. ὅπως
θέρεις ἂν καὶ ὅτι τὸν ἀπὸ τὴν σαγήνην τῶν γρα-
φῶν ἐλκυθόντων, πνὰς μὲν κεκρατημένους ἀπὸ
τὴν προφητικὴν πλοκήν, φερ' εἰπεῖν, ἢ Ἡσαΐου
καὶ τοῦδε ὀρθοῦ, ἢ Ἱερεμίου, ἢ Δανιήλ. ἄλλους
δὲ καὶ νομικὴν, καὶ ἄλλους καὶ εὐαγγελικὴν, καὶ
πνὰς καὶ ἀποστολικήν· πρῶτον γὰρ ἁλισκό-
μενός τις ἀπὸ τοῦ λόγου, ἢ δοκῶν ἁλίσκεσθαι,
ἔκ τινος λαμβάνεται μέρους τῆς ὅλης σαγή-
νης. οὐδὲν δὲ ἄτοπον εἴ τινες τῶν ἁλόντων ἰχθύων
ἐμπεδεύοντα ὅλη τῇ τῆς ἐν ταῖς γραφαῖς σα-
γήνης πλοκῇ, καὶ πάντοθεν συνέχονται, καὶ
κατοιοῦνται, ὥστε φεύγειν μὴ δυνάμενοι, ἀλλ'
ἀσαφεῖ πάντοθεν καταδεδεμένοι, καὶ ἐκπο-
δῶν τῆς σαγήνης οὐκ ἐόντες· βέβληται δὲ ἡ
σαγήνη αὕτη εἰς τὴν θάλασσαν, τὸν πάντα χρό-
νον τῆς οἰκουμένης τῶν ἀνθρώπων κυματόμενον
βίον, καὶ ἐν τοῖς ἁλμυροῖς πράγμασι τοῦ βίου
κυμαινόμενον· αὕτη δὲ ἡ σαγήνη πρὸ τοῦ σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ * ὅλη μὲν πεπληρωμένη οὐκ ἦν,
ἔλειπε γὰρ τῇ νομικῇ καὶ προφητικῇ πλοκῇ ὁ
εἰπών. μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν
νόμον, ἢ τοὺς προφήτας. οὐκ ἦλθον καταλῦσαι,
ἀλλὰ πληρῶσαι· καὶ πεπλήρωται ἡ τῆς
σαγήνης πλοκὴ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, καὶ τοῖς
χριστοῦ ἀφ' τῶν ἀποστόλων λόγοις· ἀφ' οὗ τρό-
πον ὅμοια ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σα-
γήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντο-
τὸς γένους συναγαγούσῃ· δυνάται δὲ χωρεῖς τῶν
ἀποδεδεμένων τὸ· ἐκ παντὸς συναγαγούσῃ,
δηλοῦν τὸν ἀπὸ παντὸς γένους εἰσιόν κόσμον.
* οἱ δὲ ἀφικνούμενοι τῇ βληθείσῃ εἰς τὴν θά-
λασσαν σαγήνῃ, ὁ κύριός ἐστι τῆς σαγήνης ἰη-
σοῦς χριστός, καὶ οἱ προσελθόντες ἄγγελοι, καὶ
ἀφικνούμενοι αὐτοῦ, οἵ τινες οὐκ ἀναβιβά-
ζουσιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης τὴν σαγήνην, οὐδὲ
φέρουσιν ὅπῃ τὴν ἔξω αὐτῆς αἰγιαλὸν, τὰ ἔξω τοῦ
βίου πράγματα, ἐὰν μὴ πληρωθῇ ἡ σαγή-
νη, τουτέστι ὁ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰς αὐτὴν
εἰσέλθῃ. ὅτεν δὲ * ἔλεθῃ, τότε αὐτὴν ἀναβι-
βάζουσιν ἀπὸ τῆδε καὶ κάτω πράγματων,
καὶ φέρουσιν ὅπῃ τὴν ἐγγυτικῶς καλούμενον αἰγια-
λόν. ἔνθα ἔργον ἔσται τῶν ἀναβιβασθέντων αὐτὴν
καὶ καθίσαι πρὸς τοῦ αἰγιαλοῦ, καὶ ἱδρύσαι
ἑαυτοὺς ἐκεῖ, ἵνα ἕκαστον μὲν τῶν ἀπὸ τὸν σαγή-
νην καλῶν εἰς τὸν οἰκεῖον πάγμα καταστήσωσι καὶ τὰ ὀνόματα ἐνταῦθα αὐτῶν ἀγγεῖα. τὸ
δὲ ἐναντίως ἔχοντα, καὶ τὰ πρὸς κακὸν κλύδωνα ἔξω βάλωσι· τὸν δὲ, ἔξω, ἡ κάμινός ἐστι τοῦ πυρὸς, ὡς
ὁ σωτὴρ ἡρμήνευσεν εἰπών· ὅπως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι,
καὶ

καὶ ἀφορίσουσιν αὐτοὺς τοὺς πονηροὺς ἐκ* μέσου τῶν δικαίων, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸν κάμινον τοῦ πυρός· πλὴν τηρητέον ὅτι ἤδη ἀφ' τῆς τῶν ζιζανίων παραβολῆς, καὶ τῆς προκειμένης ὁμοιώσεως διδασκόμεθα ὅτι ἄγγελοι μέλλουσι πεμφθέντα ὁ ἀφικέσθαι, καὶ ἀφοριεῖσι τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν δικαίων. ἀνάτερω μὲν γὰρ λέγεται ὅτι ἀποστελῶ ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸν κάμινον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. ἐνταῦθα δ', ὅτι ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀφοριοῦσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸν κάμινον τοῦ πυρός· τούτοις δ' οὐκ ἀκολουθεῖ, ὅσοι φασί τινες, ὅτι καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰσὶ χρείας οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐν χριστῷ σωζόμενοι· πῶς γὰρ δυνάσται οἱ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰς ἄγγη βαλλόμενοι τοῖς βάλλουσιν εἰς τὰ ἄγγη παραβάλλεσθαι, ὑπὸ τὴν ἐκείνων παραγομένοι ἐξουσίαν; ταῦτα δὲ φαμὲν οὐκ ἀγνοοῦντες τινὰς ἀγγέλους, τῶν μὴ τοιαύτην οἰκονομίαν ἐκκεχειρισμένων, ἀλλ' οὐδὲ τούτων πάντων ἀφαιρεῖν τοὺς ἐν χριστῷ σωθησομένους ἀνθρώπους. ἀνέγνωμεν γὰρ καὶ τό· εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. ἔνθα οὐκ εἴρηται, πάντες ἄγγελοι. οἴδαμεν καὶ τό· ἀγγέλους κρινοῦμεν, * ὅπου μὴ λέλεκται, πάντας ἀγγέλους. τούτων δὲ ἀναγεγραμμένων πρὸς τῆς γραφῆς, καὶ τῶν ὑπὸ τὴν γραφὴν, ὁ βουλόμενος περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, καὶ περὶ τοῦ ἐξελθόντας τοὺς ἀγγέλους ἀφορίσαι τοὺς πονηροὺς ἐκ * μέσου τῶν δικαίων, μὴ οὐ καὶ πονηροὺς ὑπὸ τὴν γραφὴν ἐκ πάντως ῥήσεις, ἔοικε μήτε τὴν γεωφὴν γεγνωκέναι, καὶ ἀδύνατον ἐπιθυμῶν· ὅθεν μὴ ξενιζόμεθα ἐὰν περὶ τοῦ ἀφορισθῆναι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων ὑπὸ τῶν ὅτι τούτων ἕκαστος ἁλισκομένων ἀγγέλων, ὁρᾶμεν ἤδη τὰ ἀνθρώπινα πεπληρωμένα καὶ πονηρά· ἀλλ' εἴθε μὴ πλείονες ὦσι τυγχάνοιεν ὄντες τῶν δικαίων, οἱ βληθησόμενοι εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός· ἐπεὶ δ' ἐλέχθη ἐν ἀρχῇ ὅτι αἱ παραβολαὶ καὶ αἱ ὁμοιώσεις οὐκ εἰς πάντα οἷς παραβάλλονται ἢ ὁμοιοῦνται παραλαμβάνονται, ἀλλ' εἰς τινα, ἔστι τοῦτο κατασκευάσαι καὶ ἐκ τῶν λεχθησομένων, ὅτι ὅσοι μὲν τῶν ἰχθύων, ὡς πρὸς τὴν ζωὴν αὐτῶν, φαῦλόν τι ἀνθῶν συμβαίνει, ὁ ὑπὸ τὴν γραφὴν θύρεθῆναι· τῆς γὰρ κατὰ φύσιν αὐτοῖς ζωῆς στερίσκονται, καὶ ὅτε εἰς ἄγκη βαλλόμενοι, ὅτε ἔξω ῥιπτούμενοι πλέον τι πάσχουσι τοῦ ἀπολέσαι τὴν ὡς ἐν ἰχθύσι ζωήν. ὅσοι δ' ἂν, εἰ ἁλισκόμενοι ἢ παραβαλοῖ, φαῦλον μὲν ὅτι τὸ εἶναι ἐν θαλάσσῃ, καὶ μὴ ὑπὸ τὴν γραφὴν ἐλθεῖν,

A *justorum, & mittent eos in caminum ignis.* Cæterum animadvertendum est jam per Parabolam zizaniorum, & per præsentem similitudinem doceri nos Angelis hanc impositum iri operam, vt discernant & dividant malos à justis: supra enim dicitur, *missurum Filium hominis Angelos suos, colleturosque illos de regno ejus omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, missurosque eos in caminum ignis; ibi futurum fletum & stridorem dentium*; hic autem, *exituros Angelos, & separaturos malos de medio justorum, & missuros eos in caminum ignis.* His autem consectarium illud non est, quod existimant nonnulli, homines videlicet qui salvi fiunt in Christo, superiores esse sanctis Angelis: quomodo enim possunt hi qui à sanctis Angelis in vasa mittuntur, cum ijs comparari à quibus in vasa mittuntur, eorum subjecti potestati? Hæc autem dicimus, non ignari quibusdam Angelis, ijs scilicet quibus hæc administratio tradita non est, sed non omnibus præstare homines qui in Christo salvi fieri debent: nam & id legimus: *In quæ desiderant Angeli prospicere*: ibi non dictum est, *omnes Angeli.* Scimus id quoque: *Angelos judicabimus*, vbi dictum non est, *omnes Angelos.* His autem de sagena scriptis, & de ijs quæ sub ea congregantur, is qui contendit ante consummationem sæculi, & antequam advenientes Angeli separent malos de medio justorum, malos ex omni genere sub sagena non comprehendi, videtur neque Scripturæ sensum assecutus, & impossibile quid velle. Quocirca ne mirum nobis accidat, si antequam mali de medio justorum separentur ab Angelis ad id mittendis, videamus nostros cœtus malis tepletos. Atque vtinam qui in caminum ignis projiciendi sunt plures non sint quam justi. Quoniam autem initio diximus parabolas & similitudines non ad omnia assumi quæ ijs insunt, quibusdam conferuntur vel assimilantur, sed ad nonnulla; illud insuper ex ijs quæ dicenda sunt demonstrare oportet, piscibus nempe, quantum ad illorum vitam pertinet, mali aliquid contingere, cum sub sagena deprehenduntur: privantur enim vita qua juxta naturam suam fruuntur; & sive in vasa mittantur, sive foras projiciantur, amplius quicquam non patiuntur, quam vitæ, qualis piscibus inest, amissionem: in his autem, per quæ parabola assumitur, malum est in mari esse, & non sub sagenam venire, vt in vasa mit-

Matth. 13. 41, 42.

Matth. 13. 49, 50.

1. Pet. 1. 12.

1. Cor. 6. 3.

Ee

tantur cum bonis. Sic autem pisces mali foras mittuntur & projiciuntur; ij autem qui juxta præsentem similitudinem mali sunt, mittuntur in caminum ignis, vt quæ in Ezechiele de camino dicta sunt, illis quoque contingant: *Et factum est verbum Domini dicens: Fili hominis, facta est mihi domus Israël admisti omnes ære & ferro*, & quæ sequuntur vsque ad id: *Et scietis quia ego Dominus, cum effuderim indignationem meam super vos. Intellexistis hæc omnia? dicunt, etiam.* Cognoscens quæ in cordibus hominum sunt Christus Iesus, quemadmodum de illo in Evangelio docuit Ioannes, non ignarus interrogat, sed postquam semel hominem assumpsit, omnibus quæ illius sunt, vtitur; quorum & vnum hoc est, interrogare: neque mirandum est si & id Servator facit, quandoquidem rerum omnium Deus, hominum mores ferens, quasi si quis homo filij sui mores ferat, interrogat, velut in his verbis: *Adam vbi es?* & *Vbi est Abel frater tuus?* Vi autem his verbis illata dicet aliquis non interrogative, sed enuntiative dictum esse illud, *intellexistis.* Dicet autem & Discipulos enuntiationi illius assentientes huic illud dixisse: *Etiam.* Verumtamen sive interrogat, sive pronuntiat, necessario dicitur, non, *Hæc*, solum, quod demonstratiuum est; neque illud, *omnia*, sed illud, *Hæc omnia.* Videtur autem nunc significare Discipulos ante regnum cœlorum scribas fuisse; sed huic repugnabit id quod in Actis Apostolorum eo modo dicitur: *Videntes autem Petri constantiam & Ioannis, compertoque quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabantur, & cognoscebant eos, quoniam cum Iesu fuerant.* Ad hæc igitur quæsiverit aliquis; si scribæ erant, quomodo sine literis & idiotæ in Actis appellantur? si vero sine literis erant & idiotæ, quomodo scribæ à Servatore apertissime nuncupantur? Ad quæsita respondeatur non omnes certe, sed Petrum & Iohannem sine literis & idiotas in Actis esse dictos; plures autem fuisse Discipulos, de quibus omnia intelligentibus id dictum est: *Omnis scriba*, & quæ sequuntur; vel scribam appellari, quicunque doctrina juxta Legis literam instructus est, ita vt qui sine literis & idotæ sunt, sed sub litera Legis ducuntur, scribæ appellentur secundum aliquam significationem. Et maxime sane idiotarum est, qui Scripturas tropologice interpretari nesciunt, quæque ad earum anagogen spectant, non capiunt, sed nudæ literæ credunt, eamque tuentur, scri-

Ezech. 22. 17, 18.
Matth. 13. 51.
Ioh. 2. 25.
Gen. 3. 9.
Gen. 4. 9.
Matth. 13. 52.
Act. 4. 13.
Matth. 13. 51.

A ὅτι τοὺς εἰς ἄγχη μὴ τὴ καλὴν βλητέον· ὅπερ ἰχθῦς μὲ φαῦλοι ἔξω βάλλονται καὶ ῥιπτοῦνται. οἱ δὴ κὴ τὴν παρεικειμένην ὁμοίωσιν φαῦλοι βάλλονται εἰς τὴν κάμινον τὸ πυρὸς, ἵνα τὰ ἐν τοῦ ἰεζεχὴλ καὶ τὰς καμίνου εἰρημένα, καὶ ὅτι τούτοις φάσῃ. καὶ ἐλθέτω λόγος κυρίου πρός με λέγων, ὑὲ ἀνθρώπου, ἰδὺ γεγόνασί μοι ὁ οἶκος ἰσραὴλ ἀναμεμιγμένοι πάντες χαλκῷ καὶ σιδήρῳ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. καὶ ἐπιγνώσεσθε* ὅτι ἐγὼ κύριος ἐξέχεα τὸν θυμόν μου ἐφ' ὑμᾶς. σεσήκατε ταῦτα πάντα; λέγουσι, ναί· ὁ γινώσκων τὰ ἐν ταῖς καρδίαις τὴ ἀνθρώπων γνωσὸς ἰσσοῦς, ὡς καὶ τοῦτο ἐδίδαξεν ἐν τοῦ διαγγελίοι ὁ ἰωάννης, οὐκ ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλ' ἅπαξ ἀναλαβὼν ἀνθρωπον, χρῆται ὑ τοῖς αὐτοῦ πᾶσιν, ὧν ἐν καὶ ὁ ἐρωτᾶν· ὑ ὁ θαυμαστὸν εἰ ὁ σωτὴρ τοῦτο ποιεῖ, ὅστις γε ὑ ὁ τὴ *ὅλων θεὸς ἐπιφορῶν τοὺς ἀνθρώπους, ὡς εἴ τις ἐπιφορήσαι ἀνθρωπος τὴ ἰδίων αὐτοῦ, πειθανέσθαι, ὡς ἐν τοῦ. ἀδὰμ τὸ ἐ, καὶ· τοῦ ἐστιν ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; βιασάμενος δέ τις ἐν τούτοις φήσει, οὐκ ἐρωτηματικῶς εἰρῆσθαι, ἀλλὰ ἀποφαντικῶς, τὸ. σεσήκατε. ἐρεῖ δ' ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ μαρτυρεῖν τὸς αὐτοῦ τὴ ἀποφάσει λέγουσιν αὐτοῦ τὸ· ναί· πλὴν εἴτε ἐρωτᾷ, εἴτε ἀποφαίνεται, ἀναγκαίως λέγεται, ὑ τὸ, ταῦτα, μόνον, δεκτέον ὄν, οὐδὲ τὸ, πάντα, μόνον, ἀλλὰ ὃ, ταῦτα πάντα· ἔοικε ὑ γνῶ τὸς μαθητὰς παρεστάναι θεὸ τὴς τὴ οὐρανῶν βασιλείας γραμματεῖς γεγονέναι· ἐν ἀ τούτῳ ἐναντιώσεται ὃ ἐν ταῖς πράξεσι τὴ ἀπόστολων τῶν εἰρημένον τὴ ἔθνεν· θεωρῶντες ὑ τὴν τοῦ πέτρου παῤῥησίαν, καὶ ἰωάννου, καὶ καταλαβόντες ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι, ὑ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον, ἐπιγινώσκόν τε αὐτοὺς, ὅτι σὺν τοῦ ἰησοῦ ἦσαν· ἐπιζητήσαι τὶς οὖν πρὸς ταῦτα, εἰ μὲ γραμματεῖς ἦσαν, πῶς ἀγράμματοι ἐν ταῖς πράξεσι λέγονται καὶ ἰδιῶται; εἰ δ' ἦσαν ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται, πῶς γραφέντα γραμματεῖς ὑπὸ τὸ σωτῆρος ὀνομάζονται; λεκτέον δὴ ἀν εἰς τὰ ἐζητημένα, ὅτι ἦσαν ὑ πάντες, ἀλλὰ πέντε ὑ ἰωάννης ἀγράμματοι ὑ ἰδιῶται ἐν ταῖς πράξεσιν εἴρηνται, πλείονες δὴ ἦσαν οἱ μαθηταὶ, ἐφ' οἷς σεσιεῖσι πάντα λέλεκται τὸ· πᾶς γραμματεὺς, ὑ τὰ ἑξῆς. ἢ γραμματεὺς πᾶς ὁ μεμαθητευμένος τὴ κὴ τὸ γράμμα τὸ νόμου διδασκαλίᾳ, ὀνομάζεται, ὡς ὑ τὸς ἀγραμμάτους μὲ ὑ ἰδιώτας, ἀγραμμάτους δὴ ὑπὸ* τοῦ τὸ νόμου γράμματι, γραμματεῖς λέγεσθαι κατὰ τὸ σημαινόμενον. καὶ ἰδιωτῶν γε μάλιστα ἐστι, μὴ εἰδότων τροπολογεῖν, μηδὲ σεσιέναι τὰ τὴς ἀναγωγῆς τὴ γραφῶν, ἀλλὰ τοῦ γράμματι ψιλῷ πιστεύοντα, ὑ τὴν

Ezech. 22. 17, 18.
Matth. 13. 51.
Ioh. 2. 25.
Gen. 3. 9.
Gen. 4. 9.
Matth. 13. 52.
Act. 4. 13.
Matth. 13. 51.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ἀνδικωνύπων, ὃ χρηματίζειν αὐτοὺς γραμ-
ματεῖς· ὅτως δέ τις δυνήσεται καὶ τό. καὶ ὑμῖν
γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὡς
πρὸς τὸ εἰρημένον τοῦ πλὴν τοῦ γράμματος μη-
δὲν ὑπισταμένῳ· ἔνθα ζητήσεις εἰ ὥσπερ νομι-
κὸς γραμματεὺς, ὅτως ὅστι καὶ εὐαγγελικός,
καὶ ὥσπερ τὸν νόμον ἀναγινώσκων, καὶ ἀκούων, καὶ
λέγων ἅπερ ὅστιν ἀλληγορούμενα, ὅτω καὶ ὁ
εὐαγγέλιον, ὡς εἰδέναι, τηρουμένης τῆς κατὰ τὰ
γεγραμμένα ἱστορίας, τὴν ὑπὲρ τὰ πνευματικὰ ἀ-
πόκρυφον ἀναγωγὴν, ἵνα μὴ ἡ μαθήματα πνευ- B
ματικὰ ποιήσας, ἀλλ' ἐνδυτέον ἔχοντα πνευ-
ματικῆς ποιήσας πνευματικὰ ἀγαθότητος·
μαθητευθῇ δὲ τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν γραμ-
ματεὺς, κατὰ μὲ ὁ ἁπλούστερον, ὅτι ἀπὸ ἰου-
δαϊσμοῦ ἀναλαμβάνει τις τὴν ἰησοῦ χριστοῦ
ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν. κατὰ δὲ ὁ βαθύ-
τερον, ὅτι τὰς ἀφ' τοῦ γράμματος τῶν γρα-
φῶν εἰσαγωγὰς ἀφαιρεθέν τις, ἀναβαίνει
ὅτι τὰ πνευματικὰ, ὀνομαζόμενα βασιλείαν
τῶν οὐρανῶν· καὶ καθ' ἕκαστόν γε ἀφανόμενα ὅτι- C
τυγχανόμενον, καὶ ἐπιμαθεῖν κόπτειν νοῆσαι, καὶ
ἀποδεῖξαι, καὶ ἀποδεικνύειν, ἔστι νοῆσαι βα-
σιλείαν οὐρανοῦ, ἃς τὰ ἀποκρυπτόμενα τῇ ἀψυ-
δεῖ γνώσει, ἐν τῇ βασιλείᾳ γίνεται τὸ πλήθους τῶν
ὅτως ἀποδεδομένων οὐρανῶν. ὅτω δὲ καὶ ὁμο-
λογήσας τὸ. μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία
τῶν οὐρανῶν, ἵν' οἱ γραμματεῖς, τουτέστιν οἱ τῶν
γράμματι φιλῶν προσαναπαυόμενοι, μετα-
νοοῦντες ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀνδοχῆς, μαθη-
τεύωσι τῇ ἀφ' ἰησοῦ χριστοῦ τὸν ἐμψυχον λό- D
γον πνευματικὴ διδασκαλία, καλουμένη βα-
σιλεία οὐρανῶν· ἀφ' τοῦτο καὶ ὅσον μὲ ἰησοῦς
χριστὸς, ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν θεὸς λόγος,
οὐκ ὑπιδημεῖ ψυχῇ, οὐκ ἔστιν ἐν ἀκείνῃ ἡ βα-
σιλεία τῶν οὐρανῶν. ὅτεν δὲ ἐλθὸς τις γένοιτο τοῦ
χαρῆναι τὸν λόγον, τότε ἐγγίζει ἡ βασιλεία
τῶν οὐρανῶν· εἰ δὲ τοῦτο ὅστιν ἀναστάσει, εἰ
καὶ μὴ ὑπνοία, βασιλεία οὐρανῶν καὶ βασι-
λεία θεοῦ, δηλονότι πρὸς οὓς λέγομεν· ἡ βα-
σιλεία τοῦ θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ὅστι, πρὸς τοῦτος αὖ E
λέγοιτο καὶ τό· ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς
ὑμῶν ὅστι, καὶ μαλίστα ἀφ' τὴν ἀπὸ τοῦ γράμ-
* κ. ὅτι. ματος ὅτι ὁ πνεῦμα μετάνοιαν· * ὅτε ἡνίκα
αὖ ὑπιστρέψῃ τις πρὸς κύριον περιαιρεθῇ τὸ
ὅτι τῶν γράμματι κάλυμμα. ὁ δὲ κύριος ὁ
πνεῦμά ὅστιν· ὁ δὲ ἀληθῶς οἰκοδεσπότης, καὶ
βαθύτερός ὅστι, καὶ πλούσιος. πλουτῶν ἀφ' ὁ ἀπὸ γραμματείας μεμαθητευμένῳ τῇ βασιλείᾳ
τῶν οὐρανῶν, ἐν πρώτῳ λόγῳ τῶν παλαιᾶς ἀφαθήκης, καὶ ἐν πάσῃ γνώσει τῆς
νέας τῆς καινῆς χριστοῦ ἰησοῦ διδασκαλίας, καὶ τὸ πλοῦτον τοῦτον ἔχων ἀποκείμενον ἐν τῷ αὐτοῦ

A bas appellari. Sic autem aliquis explicabit & illud: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ*, quasi vnicuique dictum sit qui præter literam nihil scit. Hic quæres si quemadmodum Scriba Legis, ita est & Evangelicus; & si ita est qui Evangelium, quemadmodum qui legem evoluit, & intelligit, & *quæ sunt per allegoriam dicta* exponit; vt servata historia juxta rerum gestarum veritatem, quomodo certa ad spiritualia anagoge instituî possit intelligamus, & non sint documenta *spiritualia nequitiæ*; sed contrario modo se habentia spiritualibus nequitiæ, spiritualia bonitatis. Instituitur autem ad regnum cœlorum Scriba, juxta simplicem quidem sensum, quando relicto Iudaismo Iesu Christi ecclesiasticam disciplinam suscipit aliquis: juxta vero reconditiorem, quando quis primam in Scripturarum litera institutionem sibi comparans, ascendit ad spiritualia, quæ regnum cœlorum appellantur. Et juxta vnamquamque sententiamquæ occurrit, & evadendo ad altiora excogitatur, & cum alijs conferenda proponitur, & demonstratur, intelligere licet regnum cœlorum, vt qui vera abundat scientia, in regno efficiatur vnus ex multitudine cœlorum ad eum modum acceptorum. Sic autem expones & illud tropologice: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*, vt Scribæ, hoc est ij qui in nuda littera acquiescunt, cum eos talis acceptionis pœnituerit, instruantur doctrina spirituali, quæ est per Iesum Christum animatum Verbum, quæque regnum cœlorum appellatur. Propterea etiam quatenus Iesus Christus qui erat in principio apud Deum Deus Verbum, in animam non advenit, in illa regnum cœlorum non est: quando autem prope est aliquis, vt Verbum capiat, appropinquat illi regnum cœlorum. Quod si idem est re ipsa, etsi non cogitatione, regnum cœlorum & regnum Dei, nempe quibus dicitur: *Regnum Dei intra vos est*, his dicatur & illud: Regnum cœlorum intra vos est, maximeque propter resipiscentiam à litera ad spiritum. *Cum enim aliquis conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen* quod supra literam est; *Dominus autem spiritus est*. Qui autem revera paterfamilias est, & liber est, & dives; propterea dives, quod à tractatione literæ edoctus sit ad regnum cœlorum, in omni sermone qui est in Veteri Testamento, & in omni scientia quæ circa novam Christi Iesu disciplinam versatur, & divitias illas repositas habens in suo thesauro, quem, vtpote edoctus ad regnum cœlorum, in cœlo recondit:

Matth. 23. 13. Luc. 11. 44. Gal. 4. 24. Ephes. 6. 12. Matth. 3. 2. & 4. 17. Luc. 10. 11. Luc. 17. 21 2. Cor. 3. 16. 1. Cor. 3. 17.

Matth.6.20 *Vbi neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt.* Et vere existimare licet, vt tradidimus, de illo qui thesaurum recondit in cœlo, ne vnam quidem affectionum tineam divitias illius spirituales & cœlestes posse attingere. Dixi, tineam affectionum, occasionem sumens à Proverbijs in quibus scri-
Prou 25.20 ptum est: *Sicut vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi*: vermis enim & tinea tristitia est cor lædens, quod in spiritualibus & cœlestibus thesaurum non habet, in quibus si quis thesaurum recondat, quoniam *vbi thesaurus, ibi & cor*, in cœlo cor habet,
Matth.6.21 Luc. 12.34. proptereaque ait: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum*: Sic autem ne-
Psalm.26.3 Ioh. 10. 8. que fures de quibus dixit Servator: *Omnes quotquot ante me venerunt, fures sunt & latrones*, effodere possunt thesauros in cœlo reconditos, & cor quod illis adsistit,
Epist. 2. 6. Philipp. 3. 20. proptereaque id dicit: *Conresuscitavit & consedere fecit nos in Christo, nostra enim conversatio in cœlis est.* Quoniam autem
Matth. 13. 52. *omnis scriba edoctus ad regnum cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova & vetera*; perspicuum & illud est, juxta propositionis antistrophen, quemadmodum appellatur, quisquis non profert de thesauro suo nova & vetera, non esse scribam edoctum ad regnum cœlorum. Omni igitur ratione conandum est in nostro corde colligere, animadvertendo ad lectionem, invocationem,
Psal. 1. 2. & doctrinam, & *in Lege Domini meditando die ac nocte*, non solum nova Evangeliorum, Apostolorum & eorum Apocalypseos oracula; sed & antiqua Legis, futurorum bonorum vmbram continentis, Prophetarumque qui post hæc futura prædixerunt. Hæc autem colligentur, postquam legerimus ea & intellexerimus, horumque memores spiritualia spiritualibus opportune contenderimus, non ea quæ comparationem non admittunt invicem confligentes, sed ea quæ comparari possunt, & similitudinem quandam habent dictionis idem significantis, & sensuum, & dogmatum, vt in ore duorum, vel trium, vel etiam plurium è Scriptura testium statuamus, & stabiliamus omne verbum Dei. Et horum ope convincendi sunt ij qui, quãtum in ipsis est, divinitatem dividunt, & nova ab antiquis
E disseca nt, vt qui procul remoti sint à similitudine cum patrefamilias è suo thesauro nova & vetera proferente. Quandoquidem autem is qui assimilatur alicui, alius est ac ille cui assimilatur, scriba edoctus ad re-

A θησαυρῷ, ᾧ θησαυρίζει, ὡς βασιλεία μεμαθητευθεὶς τῶν οὐρανῶν, ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σὴς ἀφανίζει, οὔτε κλέπται ὀρύσσουσι· καὶ ἔστι γε ἀληθῶς ὀείπαθαι τοῦ, ὡς ἀποδεδωκεμῶν, ἐν οὐρανοῖς θησαυρίζοντος, ὅτι οὐδὲ εἷς σὴς τῶν παθῶν ἅψαιτο αὐτοῦ τῶν πνευματικῶν καὶ οὐρανίων δυνάμεων χρημάτων· σὴς γὰρ τῶν παθῶν εἶπον, λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τῶν παροιμιῶν, ἐν αἷς γέγραπται· ὥσαυτως ἐν ξύλῳ σκώληξ, οὕτως λύπη ἀνδρὸς βλάπτει καρδίαν· σκώληξ γὰρ καὶ σὴς ἐστιν ἡ λύπη, βλάπτουσα καρδίαν, τὴν μὴ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἔχουσαν τοὺς θησαυροὺς, ἐν οἷς ἐάν τις θησαυρίζει, ἐπεὶ ὅταν ὁ θησαυρὸς, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία, ἐν οὐρανοῖς ἔχει τὴν καρδίαν, καὶ διὰ αὐτὴν λέγει· ἐὰν παρεμβάλωσιν ἐπ' ἐμὲ παρεμβολὴ, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου. ὅτι γὰρ οὐδὲ κλέπται, τοῦτ' ὧν εἶπεν ὁ σωτὴρ, ὅτι πάντες ὅσοι ἦλθον πρὸ ἐμοῦ κλέπται εἰσὶ, καὶ λῃσταὶ, ὀρύσσειν δυνάμενοι τὰ ἐν οὐρανοῖς θησαυρισμένα, καὶ τὴν παρῳκοδομημένοις καρδίαν, καὶ διὰ τοῦτο λέγουσιν· σωθήτω, καὶ σωεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν χριστῷ. καὶ ἡμῶν ὁ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· ἐπεὶ δὲ πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ὁμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις προφέρει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ, καὶ παλαιὰ, δηλονότι καὶ κατὰ τὴν καλουμένην τῆς προσφορᾶς ἀντιστροφὴν, πᾶς ὅστις μὴ προφέρει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ, οὐκ ἔστι γραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· σπουδάσον οὖν πάντοτε πειρᾶτέον ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ἀφορᾶν τοῦ προσέχειν τῇ ἀναγνώσει, τῇ προσκλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ κυρίου μελετᾶν ἡμέρας, καὶ νυκτὸς, οὐ μόνον τὰ καινὰ τῶν εὐαγγελίων, καὶ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτῶν λόγια, ἀλλὰ καὶ παλαιὰ τοῦ σκιὰν ἔχοντος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν νόμου, καὶ τῶν ἀκολούθως αὐτοῖς προφητευόντων προφητῶν· σωζήσεται γὰρ ταῦτα, ἐπὸ καὶ ἀναγινώσκωμεν καὶ γινώσκωμεν, καὶ μεμνημένοι τούτων πνευματικὰ πνευματικοῖς ὑπηρέτας συγκρίνωμεν, οὐ τὰ ἀσύγκριτα πρὸς ἄλληλα συγκρίνοντες, ἀλλὰ συγκριτὰ, καὶ ὁμοιότητά τινα ἔχοντα λέξεως ταύτον σημαίνουσα, καὶ νοημάτων, καὶ δογμάτων, ἵν' ὦσι στόματος δύο, ἢ τριῶν, ἢ καὶ πλείονων μάρτυρων τῶν ἀπὸ τῆς γραφῆς, στήσωμεν, καὶ βεβαιώσωμεν πᾶν ῥῆμα τοῦ θεοῦ· καὶ διὰ τούτων δὲ δυσωπήσεν τοὺς ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν διότητα διαιρουμένους, καὶ διακόπτοντας ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὰ καινὰ, ὡς μικρὰν τι γεγραφότας τῆς πρὸς τὴν οἰκοδεσπότην ὁμοιώσεως, προφέροντα ἐκ τοῦ θησαυ-

B

C

D

E

* C. R. μεμνημένοι

ρῦ αὐτῦ καινὰ, καὶ παλαιά· ἐπεὶ ὁ ὁμοιούμενος
πνι ἕτερός ἐστι παρ' ἐκεῖνον ᾧ ὁμοιοῦται, ἔστι δὲ
μὲ μαθητευθεὶς τῆ βασιλεία τῆ οὐρανῶν
γραμματεὺς ὁ ὁμοιούμενος. ἕτερος δὲ τοῦ
τῦτον ὁ οἰκοδεσπότης, ὃς προφέρει ἐκ τῦ θη-
σαυρῦ αὐτῦ καινὰ, καὶ παλαιά· ὁ δὲ ὁμοιούμενος
αὐτῦ, ὡς τῦτον μιμούμενος, ὁ πολυπλόκον
ποιεῖν βούλεται· μήποτε οὖν ὁ μὲ οἰκοδεσπότης
εἷς θεός, αὖτός ἐστιν ὁ ἰησῦς, προφέρων
ἐκ τῦ θησαυρῦ αὐτῦ, καὶ τὸν καινὸν τῦ διδασκα-
λείας, καινὰ μὲν, τὰ πνευματικά, καὶ ἀεὶ ἀνα-
καινούμενα ὑπ' αὐτῦ ἐν ᾧ ἐπὶ τῆ δικαίων αὐ-
θρώπῳ, καὶ αἰαναγκυκλῶν ἀεὶ ἡμέρᾳ καὶ ἡμέ-
ρᾳ. παλαιὰ δὲ τὰ ἐν γράμμασιν ἐντετυπω-
μένα λίθοις καὶ λιθίναις καρδίαις τῦ παλαιῦ
αὐθρώπῳ, ἵνα τῇ συγκείσῃ τῦ γράμματος,
καὶ τῇ πολυσάπει τῦ πνεύματος, πλυτίσῃ τὸν
μαθητευθέντα τῇ βασιλείᾳ τῆ οὐρανῶν γραμ-
ματέα, καὶ ποιήσῃ ἑαυτῷ ὅμοιον, ἕως ὁ μαθη-
τὴς γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος, μιμούμενος
πρῶτον τὸν μιμητὴν τῦ χρεῖσοῦ, καὶ δεύτερον τὸν
αὐτὸν τὸν χρεῖσοῦ, καὶ ὃ εἰρημένον ὑπὸ τῦ παύ-
λυ· μιμηταί μυ γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ χρι-
σοῦ· δεύαται δὲ καὶ ἁπλῶς ἰησῦς ὁ οἰκο-
δεσπότης προφέρειν ἐκ τῦ θησαυρῦ αὐτῦ,
καινὰ μὲν, τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν· πα-
λαιὰ δὲ τὴν σύγκεισιν τῆ ἀπὸ νόμυ, καὶ προ-
φητῶν παραλαμβανομένων ῥητῶν, ὧν παρα-
δείγματά ἐστιν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εὑρεῖν· πρὸς
δὲ τῦτον τῆ παλαιῶν, καὶ καινῶν ἀκυρῶν καὶ
τῦ πνευματικοῦ νόμυ λέγοντος ἐν λευϊτικῷ· καὶ
φάγεσθε παλαιὰ, καὶ παλαιὰ παλαιῶν. καὶ
παλαιὰ ἐκ προσώπυ νέων * ἐξοίσετε. καὶ
θήσω τὴν σκηνήν μυ ἐν ὑμῖν· εὐδοκήσω δὲ ἐν
βούλομαι τὰ * παλαιὰ, τὰς προφητικὰς λό-
γυς, καὶ τῦτον παλαιῶν τὰ παλαιὰ, τὰς νο-
μικὰς, καὶ ἡθέων τῆ ἐθνῶν, καὶ εὐαγγελικῶν,
βιοῦντες καὶ ὁ εὐαγγέλιον, τὰ παλαιὰ τῦ γράμ-
ματος ἐκ προσώπυ νέων ἐκφέρομεν· καὶ πή-
θησι τὴν ἑαυτῦ σκηνὴν ἐν ἡμῖν, πληρῶν ἣν εἶπεν ἐπαγγελίαν· ἐνοικήσω, καὶ ἐμπεριπατήσω
ἐν αὐτοῖς· καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησῦς τὰς
παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῦ· ἐπεὶ ἐν τῖς αὐτέρω
ἐξετάσαμεν μήποτε τὰ μὲ τοῖς ὄχλοις λε-
λαλημένα παραβολαὶ ἦσαν, τὰ δὲ τοῖς μαθηταῖς ὁμοιότητες, καὶ τὰς εἰς τῦτο ὑποπεσούσας παρατηρήσεις ὀξεδέμεθα, ὡς οἴμαι, ἐκ βυκαταφρονήσεως τυγχανούσας, χρὴ εἰδέναι ὅτι δόξει ἐκείνοις πᾶσιν ἐναντία εἶναι ὁ ἐπιλογιζόμενος ἐκ ὅτι ταῖς παραβολαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτι τοῖς, ὡς ὀξεδόκαμεν, ὁμοιότησι, τό· καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν· ζητῦμεν οὖν πότερον ἐκεῖνα πάντα ἀθετητέον, ἢ δύο γένη πα-

A gnum cœlorum erit is qui assimilatur; alius autem ab illo erit paterfamilias qui profert de thesauro suo vetera & nova. Qui autem assimilatur illi, velut eum imitans, quæ similia sint facere vult. Vide itaque num forte homo paterfamilias, ipse sit Iesus, proferens de thesauro suo, secundum disciplinæ tempestivitatem, nova quidem, spiritualia, & semper ab illo renovata in homine, qui intra iustorum numerum consistit, qui & ipsi *renovantur de die in diem*: 2.Cor.4.16.
vetera autem per literas impressa lapidibus, vel lapideis cordibus veteris hominis,
B vt comparatione literæ & collatione spiritus ditet Scribam ad regnum cœlorum edoctum, sibique similem efficiat, donec discipulus sit vt magister, imitans primum imitatorem Christi, deinde vero & ipsum Christum, juxta id quod à Paulo dictum est: *Imitatores mei estote, quemadmodum & ego Christi.* 2.Cor.11.1.
Potest autem & simplicius Iesus paterfamilias proferre de suo thesauro nova quidem, Evangelicam scilicet doctrinam; vetera autem, comparationem nempe dictorum quæ è Lege & Prophetis assumun-
C tur, quorum exempla reperire licet in Evangelijs. De his autem veteribus & novis audienda est & spiritualis Lex dicens in Levitico: *Comedetis vetera, & vetera vetorum; & vetera à conspectu novorum eijcientur, & ponam tabernaculum meum in vobis.* Levit.26.10
Comedimus enim in benedictione vetera, Propheticos videlicet sermones, & horum veterum vetera, scilicet Legis sermones: & supervenientibus novis & Evangelicis, juxta Evangelium viventes, vetera literæ è novorum præsentia efferimus, & ponit tabernaculum suum in nobis; promissum, quod
D dixit, perficiens: *Inhabitabo in illis & inambulabo. Et factum est, cum consummasset Iesus parabolas istas, transijt inde, & veniens in patriam suam.* Levit.26.12 2.Cor.6.16. Matth. 13.14.
Quandoquidem in ijs quæ præcedunt quæsivimus an ea quæ turbis dicta sunt, parabolæ erant; quæ vero Discipulis, similitudines; incidentesque in id observationes, haudquaquam, opinor, aspernandas proposuimus; sciendum est futurum vt his omnibus repugnare videatur, quod non ad parabolas solum, sed & ad ipsas, vt tradidimus, similitudines adjectum est illud:
E *Et factum est, quum consummasset Iesus parabolas istas, transijt inde.* Quærimus igitur vtrum hæc omnia reijcienda sint, an dicendum duo esse parabolarum genera, earum

* κ. ἐξοίσετε

* c.r. πνευματικὰ

ſcilicet quæ turbis dicuntur, & earum quæ Diſcipulis pronuntiantur; vel an exiſtimandum homonymum eſſe parabolæ nomen; vel vtrum illud: *Et factum eſt, quum conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas*, referendum ſit ad ſolas ſuperiores parabolas quæ ſimilitudines præcedunt. Propter illud enim: *Vobis datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum*, cæteris autem in parabolis; dici non poteſt Diſcipulis, vt qui de numero exterorum non eſſent, per parabolas illis Servatorem fuiſſe locutum. His autem conſectarium eſt, vel illud: *Factum eſt quum conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas, tranſijt inde*, referri ad ſupra dictas parabolas, vel æquivocũ eſſe parabolæ nomẽ, vel duo eſſe parabolarũ genera, vel omnino parabolas nõ eſſe, quas ſimilitudines appellavimus. Adverte autẽ extra patriã ſuã dixiſſe parabolas, quas *quũ cõſũmaſſet, tranſijt inde, & veniens in patriã ſuã docebat eos in Synagogis eorum*: Marcus autem ait: *Abijt in patriam ſuam, & ſequebantur eum Diſcipuli ſui.* Quærendum igitur & juxta contextus verba, vtrum Nazareth dicat patriam ſuam, an Bethleem: Nazareth quidem, propter id: *Nazaræus vocabitur*; Bethleem autem, quia in ea natus eſt. Præterea animum adverto num forte Evangeliſtæ cum poſſent dicere, Veniens in Bethleem, vel, Veniens in Nazareth, illud quidem non dixerunt, ſed patriam nominarunt, propter aliquid myſtice declaratum in eo loco qui eſt de patria ejus, tota nempe Iudæa, in qua deſpectus eſt juxta illud: *Non eſt Propheta ſine honore niſi in patria ſua.* Et ſi quis animadverterit Ieſum Chriſtum, *Iudæis quidem ſcandalum*, apud quos nunc vſque perſecutionem patitur; in Gentibus vero prædicatum & creditum, (in omnem enim terram cucurrit ſermo illius,) videbit Ieſum in patria quidem ſua honorem non habuiſſe, cultum vero fuiſſe apud Gentes *hoſpites Teſtamentorum.* Quænam autem docens in eorum Synagoga dixerit, non ſcripſerunt Evangeliſtæ, ſed illud tantum, ea tanta taliaque fuiſſe, vt omnes mirarentur; & veriſimile eſt fuiſſe ſupra Scripturam ea quæ dicta ſunt. Verumtamen in eorum Synagoga docebat, non ab ea dividens, neque eam improbans. Hoc autem: *Vnde huic ſapientia hæc?* magnam & eximiam ſermonum Ieſu ſapientiam fuiſſe aperte oſtendit, hoc elogio dignam: *Et ecce pluſquam Salomon hic*, & virtutes majores fecit ijs quæ ab Elia & Eliſæo factæ ſunt, & inſuper antea à Moyſe & Ieſu filio Nave. Dicebant autem ij qui admirabantur, ignorantes ipſum Virginis eſſe filium, nec id quidem credentes,

Matth. 13. 11.

Marc. 6. 1.

Matth. 2. 23.

Matth. 13. 57.

1. Cor. 1. 23.

Epheſ. 2. 12.

Matth. 13. 54.

Matth. 13. 54.

Matth. 12. 41.

A εκβολῶν λεκτέον, ἢ τι τοῖς ὄχλοις λαλη-
θέντων, καὶ ἢ τοῖς μαθηταῖς ἐπαγγελθέντων. ἢ καὶ
ὁμώνυμον τὸ τῆς παραβολῆς ὄνομα νομιστέον. ἢ
τό· ἐρρέθη ὅτι ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τὰς παραβο-
λὰς ταύτας, ὅτι τὰς αὐτοτέρω παραβολὰς
μόνας πρὸς τὸ τῆς ὁμοιώσεως ἀνένεκτέον· ὑμῖν
γὰρ τοῖς δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βα-
σιλείας τῶν οὐρανῶν, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβο-
λαῖς, οὐχ οἷόν τε λέγειν τοῖς μαθηταῖς, ἅτε οὐκ
ὄντι τῶν ἔξω, ἐν παραβολαῖς ἐκείνοις τὸν σωτῆρα
λελαληκέναι· τούτῳ δὲ ἀκολουθεῖ, ἤτοι τὸ· ἐρρέ-
θη ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας,
μετῆρεν ἐκεῖθεν, ἀναφέρεσθαι ὅτι τὰς αὐτο-
τάτω εἰρημένας παραβολὰς, ἢ ὁμώνυμον εἶ-
ναι τῆς παραβολῆς ὄνομα, ἢ δύο γένη εἶ-
ναι παραβολῶν, ἢ μηδ' ὅλως εἶ-
ναι παραβολάς, ἃς ὀνο-
μάσαμεν ὁμοιώσεις· σκόπει δ' ὅτι ἔξω τῆς πα-
τρίδος ἑαυτῆς λέγει τὰς παραβολὰς, ἃς ὅτε ἐτέ-
λεσε, μετῆρεν ἐκεῖθεν, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πα-
τρίδα αὐτῆς, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ
αὐτῶν. καὶ ὁ μᾶρκος δέ φησι· καὶ ἦλθεν εἰς τὴν
πατρίδα αὐτῆς, καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθη-
ταὶ αὐτοῦ. ζητητέον οὖν καὶ τί τὴν λέξιν, πότε-
ρον ναζαρὰ λέγει τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἢ βη-
θλεέμ. ναζαρὰ μὲν, διὰ τὸ· ναζωραῖος κλη-
θήσεται. βηθλεέμ δ' ἐπεὶ ἐν αὐτῇ γεγένηται. ἔτι
δ' ἐφίσταμαι μήποτε δυνάμενοι οἱ διαγγίσαι ἐπι-
πτῶν· ἐλθὼν εἰς βηθλεέμ, ἢ· ἐλθὼν εἰς ναζαρὰ,
τοῦτο μὲν ἀπεσιώπησαν, πατρίδα δ' ὠνόμασαν,
διά τι μυστικῶς ἐν ᾧ τόπῳ τοῦ τῆς πατρίδος
αὐτοῦ διηλόμβρον, ἕλκης τῆς ἰουδαίας, ἐν ᾗ ἡ πάμα-
γε καὶ τὸ· οὐκ ἔστι προφήτης, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρί-
δι αὐτοῦ. καὶ εἰ τίς γε κατανοήσῃ ἰησοῦν ἐχθρὸν,
ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, παρ' οἷς μέχρι
τοῦ νῦν διώκεται, ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσι κηρυσσόμενον,
καὶ πεπιστευμένον. ἕως γὰρ πάσης τῆς γῆς ἐξε-
λθὼν ὁ λόγος αὐτοῦ. ὄψεται ὅτι ἰησοῦς ἐν μὲν τοῖς ἰδίοις
πατρίδι τιμὴν οὐκ εἶχε, παρὰ δὲ τοῖς ξένοις
τοῦ ἀφθόνως τιμᾶται τοῖς ἔθνεσι· τίνα δὲ δι-
δάσκων ἔλεγεν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν, οὐκ
ἀναγεγράφασιν οἱ διαγγίσαι, ἀλλ' ὅτι τηλι-
καῦτα, καὶ τοιαῦτα ἦν, ὥστε οὐκ ἔτι ἠπιστεῖτο πολύ-
τας. καὶ εἰκὸς ὅτι ὑπὲρ γραφὴν ἦν τὰ εἰρημένα·
πλὴν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἐδίδασκεν, ἀ-
φίζων ἀπ' αὐτῶν, οὐδὲ ἀθετῶν αὐτά· ὅ δὲ τοῦτο πόθεν ἡ σοφία αὕτη; πλείονα σοφῶς ἐμ-
φαίνει καὶ ἐξαίρετον σοφίαν τοῦ λόγου τοῦ ἰησοῦ,
ἀξίαν τοῦ. καὶ ἰδοὺ πλεῖον σολομῶντος ὧδε, καὶ

B

C

D

E

δυνάμεις μείζους ἐποίει τοῦ ἠλία καὶ ἐλισσαίου, καὶ ἔτι * θεοῦ δ' ἐν μωυσῆ, καὶ ἰησοῦ τοῦ ναυῆ. ἔλεγον δ' οἱ θαυμάζοντες, οὐκ εἰδότες αὐτὸν παρθένου υἱὸν, οὐδὲ πίστει θέοντες, εἰ καὶ ἐλέγετο,

ἀλλ' ὑπολαμβάνοντες εἶ) ἰωσὴφ τοῦ τέκτονος. οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; καὶ ὅλην γε τὴν φαινομένην αὐτοῦ ἐξουσίαν συνέκειτο ἐξουθενίζοντες, ἔφασκον τὸ· οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται μαριάμ; καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἰάκωβος, καὶ ἰωσὴφ, καὶ σίμων, καὶ ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ, οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσίν; ὥοντο οὖν αὐτὸν εἶ) ἰωσὴφ καὶ μαρίας ἐκ. τοὺς δὲ ἀδελφοὺς ἰησοῦ, φασί τινες εἶ), οὐκ ἀβασάνιστος ὁρμώμενοι τοῦ ἐπιγεγραμμένου κατ' πίστιν βαλγῆν, ἢ τῆς βίβλου ἰακώβου, υἱὸς ἰωσὴφ ἐκ πρεσβύτερος γυναικὸς, συνωκηκυῖας αὐτῷ πρὸ τῆς μαρίας· οἱ δὲ τοῦτο λέγοντες, ὃ ἀξίωμα τῆς μαρίας ἐν παρθενίᾳ τηρεῖν μέχρι τέλους βούλονται, ἵνα μὴ ὃ κεῖνον ἐκεῖνο σῶμα ἀναγκάσασθαι τῷ εἰπόντι λόγῳ· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται, ὅτι σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, γνῷ κοίτην ἀνδρὸς μὴ ὀπελθεῖν ἐν αὐτῇ πνεῦμα ἅγιον, καὶ τὴν ἐπισκιακῦσαν αὐτῇ δύναμιν οὐ ὕψος· καὶ οἷμαι λόγον ἔχειν, ἀνδρὸν μὴ καθαρότητος τῆς ἐν ἁγνείᾳ ἀπαρχὴν γεγονέναι τὴν ἰησοῦ. γυναικὸν δὲ τὴν μαριάμ. ὃ δὲ οὔφημον. * ἀνὴρ περὶ ἐκείνην τὴν ἀπαρχὴν τῆς παρθενίας ἐπιχειρεῖν ἰάκωβος δέ ἐστιν ὅτος ὃν λέγει παῦλος ἰδεῖν ἐν τῇ πρὸς γαλάτας ἐπιστολῇ εἰπών. ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου. ὅπερ τοσοῦτον δὲ διέλαμψεν ὅτος ὁ ἰάκωβος ἐν τῷ λαῷ ὅτι δικαιοσύνῃ, ὡς φλάβιον ἰώσηπον ἀναγράψαντα ἐν ἕκτῃ βιβλίῳ τὴν ἰουδαϊκὴν ἀρχαιολογίαν, τὴν αἰτίαν πρὸς τῆς τοῦ θεοῦ βουλόμενον τοῦ τοσαῦτα πεπονθέναι τὸν λαὸν, ὡς καὶ τὸν ναὸν καταστραφῆναι, εἰρηκέναι κατὰ μῆνιν θεοῦ τοῦτο αὐτοῖς ἀπαντήσειν, διὰ τὸ εἰς ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν ἰησοῦ τοῦ λεγομένου χριστοῦ, ὑπ' αὐτῶν τελευτήσαντα· * καὶ τὸ δικαιότατον ὄντα, ὅτι τὸν ἰησοῦν οὐδὲν ἧττον ἰακώβῳ δικαιοσύνην ἐμαρτύρησε τοιοῦτον· λέγει δ' ὅτι καὶ ὁ λαὸς τοῦτο ἐνόμιζε διὰ τὸν ἰάκωβον πεπονθέναι· καὶ ἰούδας ἔγραψεν ἐπιστολὴν, ὀλιγόστιχον μὲν, πεπληρωμένην δὲ τῶν τῆς ἀρετῆς χάριτος ἐρρωμένων λόγων, ὅστις ἐν παῦ προοιμίᾳ εἴρηκεν· ἰούδας ἰησοῦ χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ ἰακώβου· εἰδὲ δὲ ἰωσὴφ, καὶ σίμων, ἡμεῖς τοῦδε ἱστορήσαμεν· τὸ δὲ· καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσί, δοκεῖ μοι ποιοῦν τι σημαίνειν, τὰ ἡμέτερα φρονοῦσιν, ἢ τὰ τοῦ ἰησοῦ, καὶ τοῦδε ξένον ἔχουσιν ἐξαιρέτου σωφρόνος, ὡς ὁ ἰησοῦς· μήποτε δὲ ἐμφαίνεται διὰ τοῦ πρὸς ἐπαπορήσας, εἰδὲ τοῦ μὴ δὲ ἄνθρωπον εἶ), ἀλλά τι διάφορον τὸν ἰησοῦ, ἐὰν μὴ ὄντα, ὡς ὑπολαμβάνουν, ἰωσὴφ καὶ μαρίας, ἀδελφὸν δὲ πατέρων, τοῦδε

* Γρ. καὶ ἕτερον δὲ, καὶ τοῦδε

A etiamsi ijs diceretur, sed filium Ioseph fabri existimantes: *Nonne hic est fabri filius?* Matth. 13. 55. & omnem quæ ad illum proxime pertinere videbatur cognationem contemnentes, dicebant illud: *Nonne mater ejus dicitur Maria? & fratres ejus Iacobus, & Ioseph, & Simon, & Iudas? & sorores ejus nonne omnes apud nos sunt?* Putabant igitur illum esse Iosephi & Mariæ filium: fratres autem Iesu, filios esse Iosephi ex priore conjuge, quam ipse ante Mariam duxerit, affirmant nonnulli, ad id scilicet adducti traditione Evangelij, quod secundum Petrum inscribitur, vel libri Iacobi. Qui vero id dicunt, Mariæ dignitatem in virginitate ad finem vsque volunt conservare, ne corpus illud electum ad ministrandum Verbo dicenti: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi*, viri concubitum cognosceret, postquam in illam supervenerat Spiritus sanctus, & virtus Altissimi illi obumbrans. Ac existimo rationi consentaneum esse, virorum quidem munditiei quæ in castitate est, primitias fuisse Iesum; mulierum autem, Mariam. Impium enim est alij ac illi primitias virginitatis attribuere. Iacobus autem is est, quem se vidisse Paulus profitetur in Epistola ad Galatas, dicens: *Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini.* Vsque adeo autem Iacobus hic justitia sua apud populum celeber fuit, vt Flavius Iosephus, qui viginti libris Iudaicam antiquitatem conscripsit, rationem reddere volens, quare talia perpessus fuerit populus, vt Templum etiam dirutum fuerit, dicat hæc illis ira Dei contigisse, propter ea quæ adversus Iacobum fratrem Iesu, qui Christus dicitur, perpetraverunt. Ac mirabile quidem illud est, cum Iesum nostrum esse Christum non crediderit, eum tamen tantam Iacobo justitiam testimonio suo tribuisse. Dicit autem existimasse etiã populum se hæc Iacobi causa sustinuisse. Et Iudas Epistolam scripsit paucorum quidem versuum, plenam vero efficacibus verbis gratiæ cœlestis, qui dixit initio: *Iudas Iesu Christi servus, frater autem Iacobi.* De Ioseph autem & Simone nihil habemus compertum. Hoc vero: *Et Sorores ejus nonne omnes apud nos sunt?* videtur mihi tale quipiam significare; nostra sapiunt, non ea quæ sunt Iesu, neque quicquam inusitatum & novum habent eximiæ intelligentiæ, quemadmodum habet Iesus. Videndum autem num forte dubium inde aliquod oriatur, Iesum hominem non fuisse, sed aliquid divinius, vt qui esset quidem filius, vti

Luc. 1. 35.

Galat. 1. 19.

Ioseph. lib. 20. Antiquit. Iud. c. 8.

Matth. 13. 56.

existimabant, Ioseph & Mariæ, frater vero quatuor, aliarumque itidem fœminarum; nihil vero cuiquam cognatorum simile haberet, neque institutione & disciplina, ad tale sapientiæ & virtutis fastigium evasisset.

Ioh. 7. 15. Etenim alibi dicunt: *Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?* quibus consonat quod hic dicitur. Verumtamen qui ea dicebant, & adeo incerti & stupefacti erant, non credebant quidem, *sed scandalizabantur in eo*,

Matth. 13. 57. vt pote quorum mentis oculos vrgerent & occuparent Potestates, de quibus tempore Passionis suæ in ligno erat triumphaturus.

Matth. 13. 57. *Iesus autem dixit eis, Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua.* Quærendum vtrum id quod dicitur, vniverse in quemlibet Prophetam relatum eandem potestatem ac significationem habeat, quasi vnusquisque Propheta in sua solum patria sit inhonoratus, cum non omnis qui est inhonoratus, in patria inhonoratus sit; vel vtrum de vno hoc dictum sit, cum singulariter dicatur. Si igitur de vno hæc dicuntur, sufficiunt ea quæ dicta sunt, cum nos ad Servatorem id quod scriptum est referamus: sin autem vniverse dictum est, ex historia liquet verum non esse; non enim Elias in Thesbon Galaad fuit inhonoratus, nec Elisæus in Ebalmaula, neque Samuel in Armathaim, neque Ieremias in Anathoth. Per tropologiam autem explicatum, omnino verum est: Iudæam enim eorum esse patriam putandum est, & cognatos Israëlem hunc, domum autem fortasse corpus; omnes enim in Iudæa dedecore affecti sunt ab Israële secundum carnem, cum adhuc essent in corpore: quemadmodum scriptum est in Actis Apostolorum, id quod populi redarguendi

Act. 7. 52. causa dicitur: *Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri, eos qui prænuntiabant de adventu Iusti?* Similia dicta sunt à Paulo in prima ad Thessalonicenses:

1. Thess. 2. 14, 15. *Vos autem imitatores facti estis, Fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis: Qui & Dominum occiderunt Iesum & Prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus adversantur.* Non est igitur Propheta inhonoratus inter Gentes; aut enim omnino eum non norunt, vel postquam noverunt & susceperunt Prophetam, colunt. Tales sunt autem, qui sunt ex Ecclesia. Dedecorantur autem Prophetæ, primum quidem cum, juxta historiam, eos insectatur populus; secundo autem cum prophetiæ eorum fidem populus non adhi-

Isa. 5. 46. bet. Si enim Moysi & Prophetis credidisset,

ζοιεν δὲ οἱ προφῆται, πρῶτον μὲν διωχθέντες ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν τῆς προφητείας ὑπὸ τῶν λαῶν.

οἱ ἄπορον καὶ ἑτέρων θηλειῶν, καὶ μηδὲν ἔχοντα τινὶ τῶν ἐκ γένους παρόμοιον, μηδ' ἐκ παιδεύσεως καὶ διδασκαλίας, ὅθεν τοσοῦτον σοφίας καὶ δυνάμεως ἐλυμανθέντα· καὶ γὰρ ἀλλαχῇ λέγουσι· πῶς οὗτος γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς; ὧν παρὰ πλησίον ἐστὶ καὶ ὁ ἐνταῦθα λεγόμενον· πλὴν οἱ λέγοντες ταῦτα, καὶ ὅτι τοσοῦτον ἐπαπορεῖν τῶν, καὶ ἐκπλησσόμενοι, οὐκ ἐπίστευον μὲν, ἐσκανδαλίζοντο δὲ ἐν αὐτῷ, ὡστε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας κρατούμενοι ὑπὸ δυνάμεων, αἳ ἔμελλον ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους θριαμβεύειν ἐν τῷ ξύλῳ· ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. ζητητέον πότερον καθολικῶς ἴσον δύναται ὅτι πρὸς τὸ προφήτην ἀναφερόμενον τὸ λεγόμενον, ὡς ἑκάστῳ τῶν προφητῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἀτιμωθέντος μόνῳ, ἢ πολλοὺς τοῦ ἀτιμωθέντος, ἐν τῇ πατρίδι ἀτιμωθέντος. ἢ ἀμφὶ ὃ ἑνικῶς εἴρηται, περὶ ἑνὸς ταῦτα λέλεκται· εἰ μὲν οὖν περὶ ἑνὸς ταῦτα λέγεται, ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα, ἀναφερόντων ἡμῶν τὸ γεγραμμένον εἰς τὸν σωτῆρα. εἰ δὲ καθολικόν ἐστιν, ἀπὸ μὲν τῆς ἱστορίας οὐκ ἀληθές, ὅτι γὰρ ἠλίας ἐν θεσβὼν τῇ γαλαάδ ἠτιμώθη, οὔτε βοσσὸρ ἐν ἐβαλμαυλᾷ, οὔτε ὁ σαμουὴλ ἐν ἀρμαθαίμ, οὐδ' ἱερεμίας ἐν ἀναθώθ· τροπολογούμενον δὲ, καὶ πολλοὺς ἀληθές. χρὴ γὰρ πατρίδα νομίζειν αὐτῶν τὴν ἰουδαίαν, καὶ συγγενῆς τὸν ἰσραὴλ οὐκεῖνον, οἰκίαν δὲ τάχα τὸ σῶμα· ἠτιμώθησαν γὰρ πολῖται ἐν τῇ ἰουδαίᾳ ὑπὸ τοῦ κατὰ σάρκα ἰσραὴλ, ἔτι ὄντες ἐν τοῖς σώμασι, ὡς ἐν τοῖς τῶν ἀποστόλων γράφεσι γέγραπται ἐν ἐλεγμῷ λεγόμενον πρὸς τὸν λαόν· τίνα γὰρ τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν, τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου; ὧν καὶ ὁ παῦλος ἐν τῇ πρὸς θεσσαλονικεῖς πρότερα τὰ ὅμοια λέλεκται· ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοὶ, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων ἰησοῦν, καὶ τοὺς προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων· οὐκ ἔστιν οὖν προφήτης ἄτιμος ἐν τοῖς ἔθνεσιν. ἢ γὰρ οὐδ' ὅλως οἴδασιν αὐτὸν, ἢ μαθόντες, καὶ παραδεξάμενοι αὐτὸν προφήτην, τιμῶσι· τοιοῦτοι δὲ οἱ ἀπὸ ἐκκλησίας· ἀτιμάζονται δὲ οἱ προφῆται, πρῶτον μὲν διωχθέντες καὶ ἱστορίαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ. δεύτερον δὲ, μὴ πίστεως οὐσῆς αὐτῶν τῆς προφητείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ. εἰ γὰρ ἐπίστευον μωσῆ, καὶ προφήταις, ἐπίστευον

ϛθυν αὐ χειϛῷ, πῶς ὠφελήσουσι ὅτι ἀκο-
λουθεῖ τοῖς πιϛεύουσι μωσῆ καὶ προφήταις, πι-
ϛεύειν χειϛῷ, καὶ τοῖς μὴ πιϛεύουσι χειϛῷ
ὁ μὴ πιϛεύων μωσῆ. ἔπειτα ὥσπερ διὰ τῆς παρ-
βάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτιμάζειν ὁ ἁμαρ-
τωλὸς λέγεται, οὕτω διὰ τοῦ μὴ πιϛεύειν τοῖς
προφητευομένοις ἀτιμάζεται ὑπὸ τοῦ ἐπι-
σκόπου τῆς προφητείας ὁ προφήτης. χρήσι-
μον δὲ, ὡς φησὶν ἡ ἱϛορία, εἰ ἀναλέξασθαι ἃ
πέπονθεν ἱερεμίας ἐν τῷ λαῷ, ἐφ' οἷς εἶπε· καὶ
εἶπα, οὐ μὴ λαλήσω, οὐδὲ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνο-
μα κυρίου. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· διετέλεσα μυ-
κτηριζόμενος· ὃ δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ τοῦ βασι-
λέως τοῦ ἰσραὴλ πέπονθεν, ἐν τῇ προφητείᾳ
αὐτοῦ ἀναγέγραπται. καὶ μωσῆς ὁ ὅτι ἤλθον
πολλάκις λιθόβολον ποιῆσαι οἱ ἀπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ
τοῦτο γέγραπται. καὶ ἐν αὐτῷ πατρὶς, οὐχ οἱ
λίθοι τινὸς τόπου, ἀλλ' οἱ ἀκολουθήσαντες αὐ-
τῷ ὁ λαὸς, πρὸς οὓς καὶ αὐτὸς ἠπιμώθη· καὶ ἡσαΐας
δὲ πεπρίσθαι ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἱϛόρηται· εἰ δέ
τις καὶ προσίεται τὴν ἱϛορίαν διὰ τοῦ ἀπο-
κρύφου ἡσαΐα αὐτὴν φέρεσθαι, πιϛευσάτω τοῖς
ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους ὅτι γεγραμμένοις· ἐλι-
θοβολήθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν. ὁ γὰρ,
ἐπρίσθησαν, ὅτι τὸν ἡσαΐαν διαφέρεται. ὥσ-
περ τὸ· ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον, ὅτι τὸν
ζαχαρίαν φονευθέντα μεταξὺ τοῦ ναοῦ, καὶ τοῦ
θυσιαστηρίου, ὡς ὁ σωτὴρ ἐδίδαξε μάρτυρα, ὡς
οἶμαι, γραφῆ, μὴ φερομένῃ μὲν ἐν τοῖς κοινοῖς καὶ
δεδημοσιευμένοις βιβλίοις, εἰκὸς δ' ὅτι ἐν ἀπο-
κρύφοις φερομένῃ· ἠπιμώθησαν δὲ ἐν τῇ πα-
τρίδι τοῦδε τοῖς ἰουδαίοις, καὶ * περιελθόντες
ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερού-
μενοι, θλιβόμενοι, καὶ τὰ ἑξῆς. πολλοὶ γὰρ
οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν χειϛῷ ἰησοῦ διω-
χθήσονται εἰκὸς δ' ὅτι τοῦτο ὑπεϛάλμενος ὁ παῦ-
λος, * ὁ προφήτην ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν
οὐκ ἔχειν, πολλαχοῦ τὸν λόγον κηρύξας, οὐκ
ἐκήρυξεν ἐν ταρσῷ· καὶ οἱ ἀπόϛολοι διὰ τοῦτο
κατέλιπον τὸν ἰσραὴλ, ἐποίησαν δὲ ὃ προϛετ-
αγμένον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος· μαθητεύσατε πάν-
τα τὰ ἔθνη, καὶ τό· ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἕως ἐν ἱε-
ρουσαλὴμ, καὶ πάσῃ τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ σαμαρείᾳ, καὶ
ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· πεποίηκασι μὲν οὖν ὃ
προϛεταγμένον ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ ἱερουσαλήμ.
ἀλλ' ἐπεὶ προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν
οὐκ ἔχει, μὴ προδιδεξαμένων ἰουδαίων τὸν λό-
γον, ἀπῆλθον εἰς τὰ ἔθνη· σκόπει δὲ εἰ δυνάσαι διὰ τὸ· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός
μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι, πεπληρωμένον μὴ τὴν πρόϛασιν τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ
ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς ἀκπλυσίας λέγειν. ὅτι οἱ πρόπαλαι ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ διὰ τοῦ πιϛεύειν γνώ-

A credidisset & Christo docenti consectarium esse credentibus Moysi & Prophetis, credere & Christo; & non credentibus Christo, Moysi non credere. Præterea autem quemadmodum per transgressionem Legis, qui peccat, Deo dicitur dedecus inferre; ita non credendo ijs quæ prædicuntur, ignominia afficitur propheta ab eo qui prophetijs fidem non adhibet. Vtile autem fuerit juxta historiam referre quæ in populo passus est Ieremias, de quibus dixit: *Et dixi, Non loquar, neque nominabo nomen Domini:* Ierem. 20. 9.
B Et rursus alibi: *Perpetuo subsannatus sum.* Ierem. 20. 7. Quæcunque vero jubente Rege Israëlis tunc temporis regnante passus est, in ejus Prophetia scripta sunt. Nonnullos etiam è populo ad Mosem lapidibus obruendum sæpe accessisse, id etiam scriptum est: & patria quidem illi erat, non alicujus loci lapides, sed qui secutus est eum populus, à quo & ipse ignominia affectus est. Isaiam quoque serra dissectum fuisse traditum est. Si quis vero historiam hanc non admittat, quod ea in apocrypho Isaia referatur, ijs credat quæ in Epistola ad Ebræos ita scripta sunt: Hebr. 11. 37.
C *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt*: illud enim, *secti sunt*, ad Isaiam refertur: quemadmodum illud: *In occisione gladij mortui sunt*, ad Zachariam occisum *inter templum & altare*, sicut Servator docuit; testimonio suo, opinor, confirmans Scripturam in communibus quidem & publicis libris non divulgatam; in apocryphis autem libris, vti verisimile est, extantem. In sua autem patria à Iudæis dedecore affecti sunt, & *circumeuntes in melotis, & pellibus caprinis, egentes, angustiati*, & quæ sequuntur. Quicunque enim pie vivere volunt in Christo Iesu Ibid. Matth. 23. 35. Hebr. 11. 37.
D persecutionem patientur. Probabile est autem hujusce rei gnarum Paulum, Prophetam scilicet in sua patria honore carere, cum multis in locis Verbum prædicaverit, Tarsi non prædicasse. Et Apostoli propterea Israël reliquerunt & Servatoris mandatum facessiverunt: *Docete omnes Gentes*; & Matth. 28. 19. illud: *Eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ.* Executi sunt igitur mandatum in Iudæa & Ierusalem; sed quoniam Propheta in sua patria honorem non habet, Act. 1. 8.
E cum Verbum Iudæi non admitterent, ad Gentes abierunt. Animadverte autem an possis, propter id: *Effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt*, dicere fuisse illud completum, post adventum Servatoris, in Ecclesijs è Gentibus conflatis: Ioël. 2. 28. quoniam qui prius de mundo erant, & pro-

* κ. περιελθόντες

* κ. τὸν

pterea quod crediderint, facti sunt, non amplius de mundo, in sua patria, mundo videlicet, Sanctum Spiritum recipientes, & prophetantes, honorem non habent, sed dedecorantur. Propterea beati sunt qui similia patiuntur ac Prophetæ, juxta id quod dicitur à Servatore: *Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.* Qui autem ad hæc diligenter attendet, si propterea quod rigidiorem vitam ducit, peccantesque increpat, in odium incurrit, insidijsque petitur, vt pote qui persecutionem propter justitiam patitur, probrisque lacessitur, non dolebit, quin potius gaudebit, & exultabit, sic animum inducens, propter hæc mercedem se multam in cœlis ab eo recepturum, à quo Prophetis fuit assimilatus, quod hæc passus fuerit. Dedecorari igitur oportet in mundo, & à peccatoribus vitam justi graviter ferentibus, eum qui vitam Propheticam imitatur, & Spiritum qui in Prophetis est, accepit. Deinde videre licet illud: *Non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.* Per illa autem docemur virtutes in credentibus factas fuisse, quandoquidem, *Omni qui habet, dabitur, & abundabit*: in incredulis autem non modo non egisse virtutes; sed quemadmodum scripsit Marcus, nec potuisse agere. Animum enim adverte ad illud: *Et non poterat ibi virtutem vllam facere*: non enim dixit, *nolebat*, sed, *non poterat*, tanquam in virtutem agentem adveniret adjumentum ex illius fide in quem virtus agebat; impediretur autem ab incredulitate, quominus ageret. Nota autem quærentibus: *Quare non potuimus ejicere illud?* dixisse illum: *Propter incredulitatem vestram*: & Petro jamjam mergi cœpto dictum esse; *Modicæ fidei quare dubitasti?* Sed & quæ sanguinis profluvio laborabat, non sanari postulans, sed tantum cogitans, si tangeret fimbriam vestimenti illius, futurum vt sanaretur; statim sanata est, & sanationis hanc fuisse rationem ipse Servator agnoscit dicens: *Quis me tetigit? nam ego novi virtutem de me exisse.* Et forsitan quemadmodum in corporibus, inest quibusdam ad quædam naturalis attractio, quemadmodum lapidi Magnesio ad ferrum, & ei quod Naphtha appellatur ad ignem, ita tali fidei ad virtutem: juxta quod & illud dictum est: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit.* Optime vero videntur mihi Matthæus & Marcus excellentiam divinæ virtutis exponere volentes, quæ & in incredulitate quidem valet, sed non tantum valet quantum in fide eorum qui beneficijs afficiuntur, di-

Luc. 6. 23.

Matth. 13. 58.

Matth. 13. 12.

Marc. 6. 5.

Matth. 17. 18, 19.

Matth. 14. 31.

Luc. 8. 48.

Matth. 17. 20.

A μοι οὐκέτι ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, τῷ κόσμῳ, ἅγιον πνεῦμα λαβόντες, καὶ προφητεύοντες, τιμὴν οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ ἀτιμάζονται· διὸ μακάριοί εἰσι τὰ αὐτοῖς προφήταις παθόντες, καὶ τὸ κατὰ τὸν σωτῆρος λεγόμενον. καὶ ταῦτα γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν· τοῖς δὲ περὶ μακαρίου προσέχων, εἰ δίκαιον πόνου αὐτόνως βιοῦν, καὶ ἐλέγχων τοὺς ἁμαρτάνοντας, μισοῖτο, καὶ ἐπιβουλεύοιτο, ὡς διωκόμενος, καὶ ὀνειδιζόμενος ἕνεκεν δικαιοσύνης, οὐ μόνον οὐ λυπηθήσεται, ἀλλὰ καὶ χαρήσεται, καὶ ἀγαλλιάσεται, πειθόμενος διὰ ταῦτα μισθὸν ἔχειν πολὺν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπὸ τοῦ ὁμοιώσαντος αὐτὸν τοῖς προφήταις, ὅτι τοῦ ταῦτα πεπονθέναι ἀτιμάζεσθαι τίνων ἐν τῷ κόσμῳ καὶ παρὰ τοῖς ἁμαρτάνουσι βαρυμένοις τὸν βίον δικαίου χρὴ, τὸν ζηλωτοῦντα βίον προφητικὸν, καὶ χαρίσαντα τὸ ἐν ἐκείνοις πνεῦμα· ἐξῆς ὅστιν ἰδεῖν τό· οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· διὰ τούτων καὶ διδασκόμεθα, ὅτι αἱ δυνάμεις ἐν τοῖς πιστεύουσι γίνονται, ἐπεὶ πᾶσι τοῖς ἔχουσι δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται, ἐν ἀπίστοις δὲ μόνον οὐκ ἐνήργουν αἱ δυνάμεις, ἀλλ' ὡς ὁ Μάρκος ἀπέγραψε· οὐδὲ ἐδύνατο ἐνεργεῖν· προσέχες γὰρ τῷ, οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν ποιῆσαι δύναμιν. οὐ γὰρ εἶπεν, οὐκ ἤθελεν, ἀλλ', οὐκ ἠδύνατο, ὡς ἐρχομένης μὴ ὅτι τὴν ἐνεργοῦσαν δύναμιν συμπροσάξεως ὑπὸ πίστεως ἐκείνου εἰς ὃν ἐνήργει ἡ δύναμις, κωλυομένης δὲ ἐνεργεῖν ὑπὸ τῆς ἀπιστίας· ὅρα οὖν ὅτι πρὸς τοὺς ἐπυνθάνοντας· διὰ τί οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό, εἶπε· διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὑμῶν. καὶ πρὸς τὸν δεξάμενον καταπονεῖσθαι πέζαν λέλεκται· ὀλιγόπιστε εἰς τί ἐδίστασας; ἀλλὰ καὶ αἱμορροοῦσα μὴ ἀξιώσασα τοῦ τῆς θεραπείας, ἀλλὰ μόνον λογισαμένη εἰ ἅψαιτο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, ὅτι ἰαθήσεται, ἰάθη παραχρῆμα, καὶ ὁμολογεῖ τῷ σώσαντι τὴν ἴασιν ὁ σωτὴρ λέγων· τίς μου ἥψατο; ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξεληλυθυῖαν ἀπ' ἐμοῦ· καὶ τάχα ὥσαυτως ὅτι τῷ σωμάτων ὑπάρχει τινὶ φυσικὴ ὁλκὴ, ὡς τῇ μαγνησίᾳ λίθῳ πρὸς σίδηρον, καὶ τῷ καλουμένῳ νάφθᾳ πρὸς πῦρ, οὕτως τῇ τοιᾷδε πίστει πρὸς θείαν δύναμιν. καὶ περὶ εἴρηται καὶ τό· ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· μετάβηθι ἔνθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται· ἀκριβῶς δὲ δοκοῦσί μοι ὁ μακάριος, καὶ ὁ Μάρκος τὸ ὑπερέχον τῆς θείας δυνάμεως παραδοῦναι βουλόμενοι, τί καὶ ἐν ἀπιστίᾳ δυνάται, ἀλλ' οὐκ ὅτι πλεῖον δυνάται, ὅσον δυνάται ἐν πίστει τῇ τῶν εὐεργετουμένων

εἰρηκέναι, ὅχ ὅτι σὺ ἐποίησε δυνάμεις ὅλας τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ἀλλ' σὺ ἐποίησε ἐκεῖ δυνάμεις πολλάς· καὶ ὁ Μάρκος ὁ σὺ εἶπεν ὅτι σὺ ἐδύνατο ἐκεῖ ὐδεμίαν ποιῆσαι δυνάμιν, καὶ ἔστι ὅτι τοῦτο, ἀλλὰ προσέθηκεν, εἰ μὴ ὀλίγοις ἀῤῥώστοις ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας ἐθεράπευσε, νικώσης τῆς ἐν αὐτῷ δυνάμεως καὶ ἄνευ τὴν ἀπιστίαν· δοκεῖ δέ μοι ὅτι ὥσαυτῶς ὅτι τῷ σπορικῷ, ὅτι αὐτάρκης γεωργία πρὸς συγκομιδὴν καρπῶν, ἐὰν μὴ ὁ * προσεγόμενον εἰς τοῦτο σπουργῇ. μᾶλλον δὲ ὁ προσέχον ποιότητα ὁποία βάλεται ὁ κόσμος, καὶ ποιῶν αὐτὸ ὁποῖον θέλει. ἔτι δὲ ὁ προσέχον χωρὶς γεωργίας, μᾶλλον δὲ ὁ παρεγγυῶν οὐ ποιήσει αὐ ἀνατείλαι ἀπὸ τῆς γῆς τὰ ἀπὸ τῆς γῆς διαπελλόντα χωρὶς γεωργίας, ἅπαξ γὰρ τοῦτο πεποίηκεν ὁ τοῦ· βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπείρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα. ὅτω δὲ ὅτι τὰ ἐνεργήματα τῆς δυνάμεων χωρὶς πίστεως τῆς τῶν θεραπευομένων ὁ αὐτοτελὲς ἔργον ἐπιδείκνυται θεός ἐστιν, εἰ ἡ πίστις ὁποία ποτ' αὐτή, χωρὶς τῆς θείας δυνάμεως καὶ ὁ γεγραμμένον δὲ περὶ σοφίας ἐφαρμόσῃς καὶ τῇ πίστει, καὶ πᾶς ἀρετὰς κατ' εἶδος, ὥστε τίδιον ποιῆσαι λόγον· κἂν γάρ τις ἦ τέλειος ἐν πίστει ἐν ὑμῖν αὐθέτων, τῆς ἀπὸ σου δυνάμεως ἀπούσης, εἰς οὐδὲν λογισθήσεται. ἢ τέλειος τῇ σοφεστῇ, ὡς ἐν ὑμῖν αὐθέτων, τῆς ἀπὸ σου σοφεστῶς ἀπούσης, εἰς οὐδὲν λογισθήσεται. ἢ τέλειος ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς, τῆς ἀπὸ σου δικαιοσύνης *, καὶ τῷ ἀπὸ σου λοιπῶν ἀρετῶν, εἰς οὐδὲν λογισθήσεται. ὅθεν μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ. ὁ γὰρ καυχήσεως ἄξιον, οὐχ ἡμέτερον, ἀλλὰ δῶρόν ἐστι θεοῦ, ἡ ἀπ' αὐτοῦ σοφία, καὶ ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἰσχύς. καὶ ὅτι τὰ λοιπά· ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἤκουσεν ἡρώδης ὁ τετράρχης τὴν ἀκοὴν ἰησοῦ, καὶ εἶπε τοῖς παισὶν αὐτοῦ· οὗτός ἐστιν ἰωάννης ὁ βαπτιστής. πρὸς δὲ τὸν μύρκον ὅτως, καὶ πρὸς τὸν λουκᾶν ὅτως· διαφόρως δόξας εἶχον οἱ ἰουδαῖοι, τινὰς μὲν ψευδεῖς, ὁποίας ἐφέροσαν οἱ σαδδουκαῖοι περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, ὡς σὺ ἐγειρομένων, καὶ περὶ ἀγγέλων ὡς οὐχ ὑπαρχόντων, ἀλλὰ συμπλεγμένων τῷ περὶ αὐτῶν ἀναγεγραμμένων μόνον, καὶ μηδὲν ὡς πρὸς τὴν ἰσορέμν ἀληθὲς ἐχόντων. ἑτέρας δὲ ὡς ἀληθεῖς, ὡς περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, ὅτι ἐγείρεσθαι ἐδίδασκον οἱ φαρισαῖοι· ὁ δὲ ὧν ζητούμενον καὶ ἡ πόσον ἐστὶν, εἰ τοιαύτη τις ἦν περὶ ψυχῆς δόξα, ἣν ἐφέρετο ἡρώδης ἐσφαλμένος, καὶ πνεῦμα τῷ ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ὅτι ὁ πρὸ ὀλίγου δεδιμρεθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἰωάννης, αὐξήσῃ ἀπὸ τῶν νεκρῶν μὴ ὁ κεφαλισθῆναι,

A xisse, non hunc virtutes non fecisse, propter eorum incredulitatem, sed non fecisse ibi virtutes multas. Et Marcus non dixit non potuisse ibi vllam facere virtutem, & ibi subsistit, sed adjecit: *Nisi paucos infirmos impositis manibus curavit*, virtute quæ in illo erat, incredulitatem superante. Videtur autem mihi quod sicut in rebus corporeis, neque sufficit agricultura ad fructuum collectionem, nisi circumfusus aër ad id conferat, vel potius is qui aërem certa qualitate instruit, eumque qualem vult facit: neque aër sine agricultura, vel potius is qui providet, non facit vt ea quæ oriuntur è terra, sine agricultura oriantur: id enim semel fecit his verbis: *Germinet terra herbam virentem, & facientem semen juxta genus suum & similitudinem*: ita neque operationes virtutum, absque eorum qui sanantur fide, absolutum opus ad sanitatem conferendam edunt; neque fides, qualiscunque tandem illa sit, sine divina virtute. Ac id quidem quod de sapientia scriptum est, accommodabis & fidei, & virtutibus speciatim sumptis, ita vt talia dicas: *Nam & si quis erit consummatus in fide inter filios hominum, si ab illo abfuerit virtus tua, in nihilum computabitur*: aut consummatus in temperantia, quantum quis inter filios hominum esse potest, si abfuerit temperantia tua, in nihilum computabitur: aut consummatus in justitia & reliquis virtutibus, si abfuerit justitia tua, & reliquæ virtutes, in nihilum computabitur. Vnde: *Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua*: nam quod gloriatione dignum est, nostrum non est, sed donum Dei est; ab illo est sapientia; ab illo est robur; & sic reliqua. *In illo tempore audivit Herodes Tetrarcha famam Iesu: Et ait pueris suis: Hic est Iohannes Baptista.* Ita apud Marcum, ita & apud Lucam. Variæ fuerunt Iudæorum opiniones; aliæ quidem falsæ, quales amplexi sunt Sadducæi de mortuorum resurrectione, quasi qui non resurgant; & de Angelis, quasi qui minime existant; sed tanquam quæ de ijs scripta sunt ad tropologiam solum pertineant, ad historiæ autem veritatem nullo modo: aliæ autem veræ, quemadmodum Pharisæi de resurrectione mortuorum agentes, resurgere illos docuerunt. Quod igitur hoc loco quæritur, illud est, an talis esset quæpiam Herodis & nonnullorum è plebe de anima falsa quidem sententia, quod ille videlicet Iohannes, quem paulo ante ipse interfecerat, postquam capite truncatus est, à mortuis surrexerit, idemque esset, aliud

Gen. 1. 11.
Sap. 9. 6.
Iere. 9. 23.
Matth. 14. 1.
Marc. 6. 14.
Luc. 9. 7.

nomen vſurpans, nunceque dictus Ieſus, earundemque virtutum capax, quæ in Iohanne prius operabantur. Quam igitur probabilitatem habet, eum qui ita eſſet vniverſo populo notus, & in tota Iudæa celebris, quem fabri & Mariæ filium eſſe, & tales habere fratres & ſorores dicebant, non alium exiſtimari à Iohanne, cui pater Zacharias fuit, mater Elizabet, nec ipſi quidem ignobiles in populo? Veri autem ſimile eſt populum ita de Iohanne ſentientem, prophetam revera illum fuiſſe; cujus populi ea erat multitudo, vt Phariſæi, nequid populo minus gratum dicere viderentur, reſpondere veriti ſint, *an illius baptiſmus è cœlo eſſet, an ex hominibus*, filium illum Zachariæ eſſe non ignoraſſe. Fortaſſe etiam ad nonnullos ex ijs viſio illa Zachariæ viſa, cum in Templo apparuit Gabriel, pervenerat. Quam ergo probabilitatem habet error, ſive Herodis, ſive quorundam è plebe, qui putaverint non duos fuiſſe Iohannem & Ieſum, ſed vnum eundemque Iohannem, qui poſt amputatum caput, è mortuis reſurgens Ieſus appellatus ſit? Dixerit vero quiſpiam falſæ illi de corporum permutatione ſententiæ Herodem, & è plebe nonnullos adhæſiſſe, qua adducerentur vt crederent hunc olim Iohannem fuiſſe cum naſceretur, & è mortuis remeaſſe ad vitam, tanquam Ieſum: ſed quominus falſa ea opinio probabilis habeatur, impedimento eſt tempus non ſex menſibus longius, quod ortum Iohannis & Ieſu interceſſit. Fortaſſe vero ſic exiſtimabat potius Herodes, virtutes quæ in Iohanne operatæ fuerant, in Ieſum tranſijſſe, vnde Iohannes Baptiſta eſſe credebatur in populo: Et tali quiſpiam vtatur argumento; quemadmodum propter ſpiritum & virtutem Eliæ, non propter ejus animam, de Iohanne ſcriptum eſt: *Ipſe eſt Elias qui venturus eſt*, quod ſpiritus & virtus quæ erant in Elia, in Iohannem tranſijſſent; ſic exiſtimabat Herodes virtutes quæ erant in Iohanne, in Iohanne quidem ea fuiſſe operatas, quæ ad baptiſmum & doctrinam pertinebant: *Iohannes enim ſignum fecit nullum*; in Ieſu autem prodigioſas virtutes. Hoc idem eos exiſtimaſſe dicet quiſpiam, qui dixerunt *quia Elias in Ieſu apparuit*, vel *propheta vnus de antiquis ſurrexit*. Nullo modo autem ad hanc quæſtionem pertinet eorum opinio, qui dixerunt *quia Ieſus Propheta erat quaſi vnus ex Prophetis*. Falſus itaque eſt ſermo de Ieſu, ſive is qui Herodis fuiſſe ſcriptus eſt, ſive ille qui ab alijs fuit prolatus. Verum longe mihi vide-

Matth. 21. 25.

Matth. 11. 14.

Ioh. 10. 41.

Luc. 9. 8.

Marc. 6. 15.

A καὶ ἦν αὐτὸς ἑτέρῳ ὀνόματι χρώμενος, καὶ κατὰ πάντων τῶν ἰησοῦ, δεκτικὸς τῶν αὐτοῦ δυνάμεων, αἳ πρότερον ἐνήργουν ἐν τῷ ἰωάννῃ· ποίαν οὖν ἔχει πιθανότητα τὸ ὅτι πρόσωπον γνώριμον πᾶσι λαῷ, καὶ θαυμαζόμενον ἐν ὅλῃ τῇ ἰουδαίᾳ, ὃν ἔλεγον υἱὸν εἶναι τοῦ τέκτονος καὶ μαρίας, καὶ ἀδελφοὺς ἔχειν τοιούσδε, καὶ ἀδελφάς, νομίζεσθαι εἶναι οὐχ ἕτερον ἰωάννου, ᾧ πατὴρ ἦν ζαχαρίας, καὶ μήτηρ ἐλισάβετ, οὐδ' αὐτοὶ ἄσημοι ἐν τῷ λαῷ; εἰκὸς δ' ὅτι ὁ λαὸς φρονοῦντες περὶ τοῦ ἰωάννου, ὅτι ἄρτιος προφήτης ἦν, καὶ τοιοῦτοι τυγχάνοντες, ὡς φοβεῖσθαι τοὺς φαρισαίους, θαῤῥοῦ μὴ δυσάρεστον δοκῶσι τῷ λαῷ λέγειν, ἀποκείνεσθαι, πότερον ἐξ οὐρανοῦ ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων ὁ βάπτισμα αὐτοῦ, οὐκ ἀγνοοῦντες εἰδὼς τυγχάνειν ζαχαρίου· τάχα δὲ καὶ εἰς τινας ἐφθασεν αὐτῶν τὰ τῆς ἐπιφανείας ὀπτασίας ἐν τῷ ναῷ, φανέντος τῷ ζαχαρίᾳ τοῦ γαβριήλ· πόλυ δὴ οὖν ἔχει πιθανότητα ἡ τοῦ εἴτε ἡρώδου, εἴτε τινων ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἀπάτη,

B

C πρὸς τὸ νομίσαι ὅτι οὐ δύο τινὲς γεγόνασιν ὁ ἰωάννης, καὶ ὁ ἰησοῦς, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὁ ἰωάννης αἰαστὰς μετὰ τὸ ἀποκεφαλισθῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν, ἐκλήθη ἰησοῦς; λέγοι δ' ἂν τις τὴν τῆς μετενσωματώσεως ψευδοδοξίαν γεγονέναι ἐν τῷ ἡρώδῃ καὶ τισὶ τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ἀφ' ἧς ᾤοντο τὸν ποτε ἰωάννην ἐν χρόνοις γενέσθαι, καὶ ἐκ νεκρῶν ἐληλυθέναι εἰς τὸν βίον ὡς ἰησοῦν. ἀλλ' οὐδὲ τοιαύτην τὴν ψευδοδοξίαν πιθανὸν ἡγεῖσθαι ὁ μεταξὺ χρόνος τῆς γενέσεως ἰωάννου καὶ ἰησοῦ, ὁ πλείων μηνῶν ἓξ τυγχάνων· τάχα δὲ μᾶλλον τοιαύτη τις ὑπόληψις ἦν ἐν τῷ ἡρώδῃ, ὅτι αἱ ἐνεργήσασαι δυνάμεις ἐν τῷ ἰωάννῃ, μεδέησαν ὅτι τὸν ἰησοῦν, ἀφ' ὧν ἰωάννης βαπτιστὴς εἶναι πιστεύετο ἐν τῷ λαῷ· καὶ χρήσαιτό τις ὑπηγορήματι τοιούτῳ, ὅσαπερ λέγει ὁ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμιν ἠλίου, καὶ λέγει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, περὶ ἰωάννου λέγεται· αὐτός ἐστιν ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, τὸ ἐν ἠλίᾳ πνεῦμα τὸ, καὶ τὰς ἐν ἐκείνῳ δυνάμεις μεταλαχεθεῖσαν ὅτι τὸν ἰωάννου, ὅτινας εἶχεν ὁ ἡρώδης τὰς ἐν ἰωάννῃ δυνάμεις, ἐν μὲν τῷ ἰωάννῃ ἐνεργηκέναι τὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῆς διδασκαλίας. ἰωάννης γὰρ ἐπόιησε σημεῖον οὐδὲν ἕν. ἐν δὲ τῷ ἰησοῦ τὰς περισσὰς δυνάμεις· ὃ δ' ὅμοιόν τις φήσει ἐπιτελεῖσθαι τὰς εἰρηκείας ἠλίου πεφηνέναι ἐν τῷ ἰησοῦ, ἢ προφήτην ἕνα τῶν ἀρχαίων ἐγηγέρθαι· οὐδὲν δὴ ἐπιτήσεως ἔχεται ὃ δόγμα τῶν εἰρηκότων ὅτι προφήτης ὡς εἷς τῶν προφητῶν ἦν ἰησοῦς. ψευδὴς μὲν οὖν ὁ τοῦ εἴτε ἡρώδου λόγος περὶ τοῦ ἰησοῦ ἐστιν ἀναγραμμένος, εἴτε ὁ ἐπό τινων εἰρημένος. πλὴν δικεῖ μοι μᾶλλον ἔχεσθαι πιθανότητος ὁ αἰά-

D

E

λογον ὃ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἡλίου προ-
ῆλθε τῆναι τὸν Ἰωάννου, τοῖς νῦν ὑποτυπούμενοις
περὶ Ἰωάννου καὶ Ἰησοῦ ὑπὸ τούτων· ἐπεὶ δὴ πρῶ-
τον ἐμαθομεν ὅτι μὴ τὸν πιεσθέντα σωτὴρ
ἀκούσας * * τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, πέμψας δύο τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ
ἕτερον προσδοκῶμεν; καὶ τρίτον ἀπαξαπλῶς,
ὅτι ἡρώδης εἶπε περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι αὐτός ἐστιν
Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν
νεκρῶν, οὐδαμόθεν δὴ προεγνωμεν τὸν τρόπον τῆς
ἀναιρέσεως τοῦ βαπτιστοῦ, διὰ τοῦτο νῦν καὶ
τοῦτο αἰνιγματικῶς ὁ ματθαῖος, καὶ ὁ μάρκος δὴ αὐ-
τῷ παραπλησίως. ὁ δὲ λουκᾶς περὶ πολλὰ τῆς
παρὰ τούτοις παρεσιώπησεν ἱστορίας· ἔχει δὲ οὕ-
τως ἡ τοῦ ματθαίου λέξις. ὁ μὲν ἡρώδης κρατή-
σας τὸν Ἰωάννην ἔδησεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ· εἰς
ταῦτ' οὖν δοκεῖ μοι ὅτι ὥσπερ ὁ νόμος καὶ οἱ
προφῆται μέχρι Ἰωάννου, μεθ' ὃν ἔληξεν ἡ
προφητικὴ ἀπὸ Ἰουδαίων χάρις. οὕτως ἡ τῶν
βασιλευσάντων ἐν τῷ λαῷ ἐξουσία μέχρι τοῦ
ἀναιρεῖν τοὺς νομιζομένους ἀξίους θανάτου αὐτοῖς
ἐπαρχοῦσα, ἕως Ἰωάννου ἦν, καὶ ἀναιρεθέν-
τος τοῦ τελευταίου τῶν προφητῶν παραυτίκα
ὑπὸ τοῦ ἡρώδου, ἀφῃρέθη ὁ Ἰουδαίων βασιλεὺς
τῆς τοῦ ἀναιρεῖν ἐξουσίας· εἰ γὰρ μὴ ἀφῃρητο αὐ-
τὴν ὁ ἡρώδης, οὐκ ἂν ἐδίκασιν ὁ πιλάτος τὸν ἰησοῦν
τὸν ὑπὲρ θανάτου, ἀλλ' ἤρκεσεν ἂν εἰς τοῦ-
το ἡρώδης μὴ τῆς τῶν ἀρχιερέων, καὶ πρεσβυ-
τέρων τοῦ λαοῦ εἰς τοῦτο βουλῆς· καί τοι, οἶμαι,
πεπλήρωται ὃ ὑπὸ τοῦ ἰακὼβ περὶ ἰούδα τοῦ-
τον εἰρημένον τοῦ ἔθνους· οὐκ ἐκλείψει ἄρχων
ἐξ ἰούδα· οὐδὲ ἡγούμενος ἐξ ἰσραὴλ, ἕως ἂν
ἔλθῃ ὁ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν·
τάχα δὴ καὶ ἀφῃρέθησαν τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἰου-
δαῖοι, τῆς θείας παραχωρήσεως προνοίας τῇ τοῦ
χριστοῦ διδασκαλίᾳ ἐν ᾧ λαῷ νομῷ, ἵνα κἀν-
κωλύκται ὑπ' ἰουδαίων αὐτῇ, ἀλλὰ μὴ μέχρι
ἀναιρέσεως τῶν πιστευόντων χωρῇ, δοκούσης κατὰ
νόμον γίνεσθαι· ἡρώδης δὲ κρατήσας τὸν
ἰωάννην, ἔδησεν ἐν φυλακῇ, καὶ ἀπέθετο, σύμ-
βολον ποιῶν τοῦτο, ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ τῇ κα-
κίᾳ τοῦ λαοῦ, καταδέσας, καὶ κατακλείσας λό-
γον τὸν προφητικὸν, καὶ κωλύσας αὐτὸν ἐπὶ λύειν
τῆς ἀληθείας κήρυκα ἐπὶ ἐλευθερίᾳ, ὡς δὲ πρότερον· τοῦ-
το δὴ πεποίηκεν ἡρώδης διὰ ἡρωδιάδα
τὴν γυναῖκα φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.
ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ ἰωάνης, οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν
αὐτήν· οὕτως δὴ ὁ φίλιππος ὢν τετράρχης τῆς ἰτουραίας, καὶ τραχωνίτιδος χώρας· τινὲς μὲν
οἴονται ὅτι ἀπιθανόντος φιλίππου, θυγατέρα καταλιπόντος, ἡρωδιάδα ἔγημε τὴν τοῦ
ἀδελφοῦ γυναῖκα ὁ ἡρώδης, τοῦ νόμου τὸν γάμον ἐν ἀπαιδίᾳ συγχωρεῖν· ἡμεῖς δὲ μι-

A tur esse probabiliór sententiæ illius, scilicet *Iohannem præcessisse in spiritu Eliæ & virtute,* Luc. 1. 17. ratio & convenientia cum ijs quæ isti de Iohanne & Iesu excogitarunt. Quandoquidem autem primum didicimus Servatorem, postquam audivisset post tentationem [Iohannem esse traditum, secessisse in Galilæam : deinde didicimus Iohannem, quum esset in carcere, eaque audisset] quæ de Iesu dicebantur, *misit setque duos de Discipulis suis, dixisse illi : Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* tertio Herodem solummodo dixisse de Iesu, *eum esse Iohannem* B *Baptistam, ipsum surrexisse à mortuis*, neque tamen prius cognovimus qua ratione interfectus sit Baptista ; propterea nunc illud scripsit Matthæus, & ita propemodum Marcus : Lucas vero maximam ejus quæ apud illos est historiæ partem prætermisit. Sic autem se habent Matthæi verba : *Herodes enim tenuit Iohannem, & alligavit eum in carcere.* Ad id igitur videtur mihi, quemadmodum Lex & Prophetæ Iocum habuerunt ad Iohannem vsque, post quem recessit à Iudæis Prophetica gratia ; ita regnantium in C populo potestatem, qua ad interficiendos eos, qui morte digni judicarentur, pollebant, ad Iohannem vsque perseveraſſe ; & præter fas interfecto ab Herode novissimo Prophetarum, Iudæorum Regem potestate interficiendi fuisse privatum. Nisi enim ea excidisset Herodes, Iesum capite non damnasset Pilatus, sed satis ad id fuisset Herodes, cum consilio Pontificum & Seniorum populi. Et tunc, opinor, impletum est id quod à Iacob dictum est Iudæ ad hunc modum : *Non deficiet princeps de Iuda,* & Gen. 49. 10. D *dux de Israël, donec veniat id quod repositum est, & ipse expectatio gentium.* Fortasse etiam hac potestate exciderunt Iudæi, divina præbente providentia, vt Christi doctrina populo distribui posset ; vt si oriretur illi à Iudæis impedimentum, ad necem vsque credentium non procederet, quæ juxta Legem fieri videretur. *Herodes autem tenuit Iohannẽ & alligavit in carcere & reposuit,* eo significans, quantum quidem in se esset, populique malitia, alligare se ac includere sermonem Propheticum, eumque impedire, quominus liber amplius maneat veritatis præco, quemadmodum prius. Id autem fecit Herodes *propter Herodiadem vxo-* Matth. 14. E *rem Philippi fratris sui : dicebat enim illi Iohannes, Non licet tibi habere eam.* Is vero Philippus Tetrarcha erat Iturææ & Trachonitidis regionis. Existimant igitur nonnulli, postquam obijsset Philippus, filiamque re-

Hæc in nostro Cod. prætermissa ex Erasmi interpretatione supplevimus.

Matth. 11. 2, 3.

Luc. 7. 19, 20.

Matth. 14. 2

Matth. 14. 3.

Matth. 14. 3.

Matth. 14. 3, 4.

Luc. 3. 1.

liquisset, Herodiadem fratris vxorem duxisse Herodem, Lege ejusmodi nuptias permittente cum liberi non superessent. Nobis autem cum non liqueat obijsse Philippum, majus etiam flagitium Herodem admisisse putamus, hunc nempe à fratre etiamnum vivente conjugem abduxisse. Quapropter prophetica libertate instructus Iohānes, nec regiam Herodis dignitatem veritus, neque præ mortis timore tantum scelus silentio prætermittens, dicebat Herodi divino spiritu repletus: *Non licet tibi habere eam: non enim licet tibi habere vxorem fratris tui.* Herodes quidem apprehenso Iohanne vinctum in carcere deposuit, non ausus plane eum interficere, & propheticum sermonem à populo auferre. Regis autem Trachonitidis vxor, mala quædam opinio, malaque doctrina, filiam genuit sibi cognominem, cujus motus cum viderentur ad numerum eleganter compositi, & Herodi res ad natalitia pertinentes amanti placuissent, causa fuerunt cur non amplius propheticum caput esset in populo. Hactenus autem existimo motus populi Iudæorum, qui juxta Legem esse videntur, nihil esse aliud quam illos Herodiadis filiæ: sed Herodiadis saltatio contraria erat sanctæ saltationi, quam qui non saltant ijs exprobrabitur his verbis: *Cantavimus vobis tibijs, & non saltastis.* Saltant autem in natalitijs sermonis injusti, inter illos regnantis, ita vt sermoni huic motus eorum placerent. Observavit vero aliquis eorum qui nos præcesserunt diem Pharaonis natalem in Genesi descriptum, dixitque improbum res ad natalitia pertinentes amantem, diem natalem celebrare. Nos autem ab illo hanc occasionem nacti, nullibi scriptum reperimus à justo quopiam fuisse celebrata natalitia: iniquior quippe hoc Pharaone fuit Herodes; ab illo enim in natalitijs pistorum princeps sublatus est; ab hoc autem Iohannes, *quo inter natos mulierum major non surrexit*; de quo Servator dicit: *Sed quid existis? videre prophetam? etiam dico vobis, & plusquam prophetam.* Sed gratiæ Deo agendæ sunt; quod etsi à populo prophetica gratia ablata est, major illa omni diffusa est in gentes per Servatorem nostrum Iesum, *Qui factus est inter mortuos liber: Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Præterea vide sermonem per quem munda & immunda edulia explorantur; contemnitur autem Prophetia in lance pro obsonio illata. Caput autem prophetiæ Iudæi non habent, Christum Iesum omnis prophetiæ verticem ejurantes: & capite truncatur Propheta propter juramentum, in ea re in qua pejerandum potius

Gen. 38. 8. Deuter. 25. 5 Ruth. 4. 5. Matth. 22. 24.
Marc. 12. 19 Luc. 20. 28.
Matth. 14. 4.
Marc. 6. 18. Luc. 18. 16
Matth. 11 17.
Luc. 7. 32.
Gen. 40. 20.
Matth. 11. 11.
Luc. 7. 26.
Psal. 87. 5. 2. Cor. 13. 4.

A δαμὴν Ἡρῴδης βυλόμενος τεθνηκέναι τὸν φιλίππου, μεῖζον ἔπι ὁ παρανόμημα ὑπολαμβάνομεν γεγονέναι, ὅτι καὶ ζῶντος ἀπέρησε τοῦ ἀδελφοῦ τὴν γυναῖκα· ὅς περ προφητικῇ παῤῥησίᾳ κεκοσμημένος ὁ ἰωάννης, καὶ μὴ καταπλησσόμενος βασιλικὸν ἀξίωμα τοῦ ἡρώδου, μηδὲ φόβῳ θανάτου παρεσιωπῶν τὸ τηλικοῦτον ἁμάρτημα, ἔλεγε τῷ ἡρώδῃ θείᾳ πληρωθεὶς φρονήματος· οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτὴν, ἃ γὰρ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου· ὁ μὲν ἡρώδης κρατήσας τὸν ἰωάννου, δήσας ἀπέθετο ἐν τῇ φυλακῇ, μὴ τολμῶν παντὴ ἀποκτεῖναι, τὸν προφητικὸν λόγον ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ λαοῦ· ἡ δὲ τοῦ βασιλέως τετραρχίδος γυνὴ, πονηρά τις οὖσα δόξα, καὶ μοχθηρὰ διδασκαλία, θυγατέρα ἐγέννησεν ὁμώνυμον, ἧς τὰ δοκοῦντα εὔρυθμα κινήματα, ἀρέσαντα τῷ ἡρώδῃ τῷ γενεσίοις ἀγαπῶντι παράγματα, ἄπτα γενέσθαι τοῦ μηκέτι εἶναι ἐν τῷ λαῷ κεφαλὴν προφητικήν· μέχρι τοῦ δεῦρο νομίζω τὰ δοκοῦντα καὶ τὸν νόμον εἶναι κινήματα τοῦ λαοῦ τῶν ἰουδαίων, μὴ ἄλλο τι τυγχάνειν ἢ τὰς ἡρωδιάδος θυγατρός. ἀλλ' ἡ ἡρωδιάδος ὄρχησις ἐναντία ἦν ὀρχήσει ἁγίᾳ, ἣν οἱ μὴ ὀρχησάμενοι ὀνειδιοῦσιν ἀκούσαντες. ἠυλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· καὶ ἐν γενεθλίοις τῶν παρανόμων βασιλεύοντος αὐτῶν λόγου ὀρχοῦνται, ὡς ἀρέσκειν σκεύῃ τοῦ λόγου τὰς κινήσεις αὐτῶν· ἐτήρησε μέν τις τῶν πρὸ ἡμῶν τὴν ἀναγεγραμμένην ἐν γενέσει τοῦ φαραὼ γενέθλιον, καὶ διηγήσατο ὅτι ὁ φαῦλος τοῦ γενέσεως ἀγαπῶν παράγματα, ἐορτάζει γενέθλιον· ἡμεῖς τοῦ ἀπὸ σκεύους τούτου βυθοῦντος ἀφορμὴν, ἐπὶ τοσούτου γραφῆς εὑρεθείσης ἐπὶ δικαίου γενέθλιον ἀγόμενον· ἀδίκως τὸ μᾶλλον σκεύους τοῦ φαραὼ ὁ ἡρώδης. καὶ γὰρ ὑπὸ σκεύους μὲν ἐν γενεθλίῳ ἀρχιποποιοὺς ἀναιρεῖται. ὑπὸ τοῦ τούτου ἰωάννης, ὃς μείζων ἐν γυνιπαῖς γυναικῶν οὐδεὶς ἐγήγερται, καθὼς ὁ σωτὴρ λέγει· ἀλλά τι ἐξεληλύθατε; προφήτην ἰδεῖν; ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου· ἀλλὰ εὐχαριστέον τοῦ θεῷ, ὅτι εἰ καὶ ἡ προφητικὴ ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἦρται χάρις, ἡ πάσης σκεύους μείζων ἐξεχύθη εἰς τὰ ἔθνη διὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ, ὃς ἐγένετο ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος· εἰ γὰρ καὶ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως θεοῦ· ἔτι τοῦ ὅρκου τὸν λόγον τοῦ ὡς καθαρὰ μὲ καὶ ἀκάθαρτα ἐξετάζεται βρώματα.

B

C

D

E

καταφρονεῖται τοῦ προφητεία ὅτι πίνακι αὐτὴ ὄψῳ παρατιθῆται· τὴν τοῦ κεφαλὴν τῆς προφητείας ἰουδαῖοι οὐκ ἔχουσι, ὃ κεφάλαιον πάσης προφητείας χριστὸν ἰησοῦν ἀρνούμενοι. καὶ

ἀποκεφαλίζεται ὁ προφήτης διὰ ὅρκον, ἐφ᾽ οἷς μᾶλλον ὑποπορκεῖν ἢ ὑπορκεῖν ἔδει· ὑ τοῦτον γὰρ ἦν ἔγκλημα προπετείας ὅρκων, καὶ τοῦ ἀφ᾽ τὴν προπέτειαν ὑποπορκίας ἔγκλημα αἱρέσεως προφητικῆς· καὶ ὑ ἀφ᾽ τοῦτο μόνον ἀποκεφαλίζεται, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνανακειμένους, βουλομένους μᾶλλον αἱρεθῆναι τ᾽ προφήτην, ἢ ζῆν· συναναπείνται ᾗ καὶ συνεφαιδύνται λόγῳ μεμιγμένῳ ἰουδαίων βασιλεύοντι οἱ ὑπὲρ τῇ γλώσσαι αὐτῶ ὀμνυμένοι· χρῆσιν δέ ποτε λαμβάνοντες τοῦ ῥητῶ πρὸς τὸν προπετῆς ὀμνύοντας, καὶ ἀλόγους ἐμπεδοῦν ὅρκους ὑπὲ πολυανομίας πολυληφθέντας, λέγων ὅτι ὑ πᾶσα τήρησις ὅρκων ὀρθὴ καθήκουσα, ὡς οὐδὲ τοῦ ἡρώδου· ἐπὶ ᾗ πρόφασι ὅτι ὑ μὴ πτοήσοιας, ἀλλὰ κρύφα καὶ ἐν φυλακῇ φονεύει τ᾽ ἰωάννου ὁ ἡρώδης. καὶ γὰρ ὑ μὴ πτοήσοιας ἀρνεῖται ὁ τῶν ἰουδαίων λόγος τὰς προφητείας, δυνάμει ᾗ καὶ ἐν κρυπτῷ αὐτὰς ἀρνεῖται, καὶ ἐλέγχεται αὐτὰς ἀπιστῶν· ὥσπερ γὰρ εἰ ὑπὲρ θυν μωσῆ, οὕτω ἰησοῦ ὑπὲρ θυσαν αὐ, ὥστε εἰ ὑπὲρ θυν τοῖς προφήταις, προσήκαντο αὐ τὸν προφητεύομενον· ἀπιστοῦντες ᾗ τούτῳ, κἀκείνοις ἀπιστοῦσι, καὶ ἀποτέμνουσιν ἐν φυλακῇ κατακλείσαντες τ᾽ λόγον τ᾽ προφητικόν, καὶ ἐχθρὸν αὐτῶν νεκρόν, καὶ ἀφαιρεθέντα, καὶ μηδαμῶ ὑγῆ, ἐπεὶ μὴ νοῦσον αὐτῶν. ἀλλ᾽ ἡμεῖς ὁλόκληρον ἔχομεν τ᾽ ἰησοῦν, πληρωθείσης τῆς περὶ αὐτοῦ λεγούσης προφητείας· ὀστοῦν ὑ συντριβήσεται· οἱ μαθηταὶ ᾗ ἐλθόντες τῶ ἰωάννου, θάψαντες αὐτοῦ τὸ λείψανον. καὶ ἐλθόντες ἀπήγγειλαν τῷ ἰησοῦ. ὁ ᾗ ἀνεχώρησεν εἰς ἔρημον τόπον, τί ἐστιν· καὶ μὴ τὴν τῆ προφητῆ διάφεσιν, ὄχλοι αὐτῷ ἠκολούθησαν ἀπὸ τῆ πόλεων, ὃν τινα πολιὸν ὄντα θεασάμενοι, ἐσπλαγχνίσθη, καὶ ἐθεράπευσε τὰς ἀῤῥώστιας αὐτῶν, καὶ μὴ τοῦτο τρέφει τοῖς εὐλογηθεῖσι καὶ πλειονάσασιν ὀξ ὀλίγων ἄρτων τὰς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ· ἀκούσας δὲ ὁ ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐν πλοίῳ ὀκ εἴδει εἰς ἔρημον τόπον κατ᾽ ἰδίαν· ὃ μὲν ῥητὸν διδάσκει ἡμᾶς ὅσα δυνάμεις ἀπὸ τῆ διακόνου, καὶ τῆς προσδοκίας τῆ διὰ τῆ λόγων ὑπεκλυθέσθαι, ἀναχωρεῖν· τοῦτο μὲν γὰρ κῆ τὸ εὐλόγισον ῥᾴστοι αὐτὸν ᾗ δίκαιόν ἐστιν εἶναι τῆ πεῖρα πολλῆ, ὁμόσε χωρεῖν αὐτοῖς, προπετὲς ὄντι καὶ θρασύ· τίς ᾗ ἐπ᾽ ἀμφιβάλοι αὐ περὶ τῆ ὀκκλίνειν τὰ τοιαῦτα, ὑ μόνον ὑπὲρ τοῖς κῆ τ᾽ ἰωάννου τῆ ἰησοῦ

A erat, quam juramento ſtandum. Temere quippe juraſſe non adeo culpandum erat, quam propter juramenti temeritatem Prophetam letho dediſſe. Nec propterea ſolum capite truncatur, ſed propter eos etiam qui ſimul accumbebant, malebantque interfici Prophetam, quam vivere. Accumbunt autem & epulantur ſimul cum improbo ſermone inter Iudæos regnante, qui propter ortum illius oblectantur. Concinne autem nonnunquam ijs quæ dicta ſunt veteris in temere jurantes, volenteſque juramenta ſuper flagitio facta ſervare, dicens

B non eſſe conſentaneum vt quævis juramenta ſerventur, quemadmodum nec illa Herodis. Adverte inſuper non palam & confidēter, ſed clam & in carcere Herodem interficere Iohānem. Nec enim aperte hodiernus Iudæorum ſermo prophetias reſpuit, reſpuit autem revera, & clam, iiſque minime fidem habere arguitur. Quemadmodum enim ſi Moyſi credidiſſent, Ieſu credidiſſent; ita ſi *Ioh. 5. 46.* Prophetis credidiſſent, cum recepiſſent, qui fuerat à Iudæis prænuntiatus. Huic autem cum fidem non habeant, nec habent

C illis, & ſermonem propheticum in carcere concludentes obtruncant, eumque mortuum habent, & diviſum, & minime ſanum, quandoquidem nec intelligunt illum; ſed nos integrum habemus Ieſum, impleta prophetia de illo dicente: *Os non comminuetur.* Iohannis autem venientes Diſcipuli reliquias illius ſepeliunt, & *venientes nuntiaverunt Ieſu*; is autem receſſit in locum deſertum, ſcilicet ad Gentes, & poſt Prophetarum necē ſecutæ ſunt illum turbæ ex omnibus vndequaque vrbibus; quam cum vidiſſet eſſe frequentem, miſertus eſt, ægroſque

Exod. 12. 46. *Num. 9. 12.* *Iob. 19. 36.* *Matth. 14. 12.*

D qui in ea erant ſanavit, & eos poſtea qui ſe ſecuti fuerant paucis panibus alit benedictis & multiplicatis. *Quod quum audiſſet Ieſus, ſecceſſit inde in navicula, in locum deſertum ſeorſum.* Vexatores fugere, & perſpectas devitare inſidias, quæ per ſermones ſtruuntur nobis, quantum conducat, his verbis addocemur: id enim prudenti & certo conſilio fit; temeratij autem eſt & præfidentis animi quæ mala declinare poſſit, ea adverſum ire. Quis autem deinceps ambigat quin talia evitanda ſint, cum non ſolum poſt ea

Matth. 14. 13.

E quæ Iohanni contigerunt, Ieſus receſſerit, ſed etiam doceat & dicat: *Si perſecuti fuerint vos in civitate iſta, fugite in aliam.* Ingruentem ergo tentationem, quæ in poteſtate noſtra non eſt, neceſſe eſt fortiter, & confidenter ſuſtinere; cum autem fugere licet, temerarium eſt id non facere. Quandoqui-

Matth. 10. 23.

ὁραχωρήσεμεν, ἀλλὰ καὶ διδάσκοντος, καὶ λέγοντος· ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν· ἐπηλθόντα μὲν οὖν ὑ πρὸ ἡμᾶς πειρασμὸν ἀναγκαῖον ὑπομένειν ἀνδρείως λίαν, καὶ τεταῤῥηκότως· πρὸν ᾗ ὀκκλίνειν, τοῦτο μὲν ποιεῖν βλαβερόν· ἐπεὶ ᾗ μὴ

dem autem post ea quæ dicta sunt, locus etiam hic juxta anagogen est examinandus, dicendum est post appetitam insidijs Prophetiam apud Iudæos, sublatamque, propterea quod res ad natalitia pertinẽtes apud illos colerentur, & per admissionem vanorum motuum, veritate quidem judice incompositorum & extra numerum, sed vt existimat princeps improborum, ejusque convivæ, concinnorum, illisque placentium, secedere Iesum à loco in quo Prophetia per insidias condemnata est; secedere autem in locum Deo vacuum apud Gentes, vt Dei Verbum ablato ab eis regno, datoque *genti facienti fructus ejus*, in Gentibus sit, & per illud plures sint *filij desertæ*, neque Legem, neque Prophetas edoctæ, *quam ejus quæ virum habet*, nempe Legem. Cum enim olim Verbum erat apud Iudęos, non ita erat apud illos, quemadmodum apud Gentes. Proinde dictum est, in navicula, hoc est, in corpore, in locum desertum seorsum iuisse, postquam Prophetæ interemptionem accepit. Cum autem ad desertum pervenisset, seorsum erat in illo, quod extra morem esset illius sermo, doctrinaque ejus præter consuetudines, & sanctiones Gentium. Et hominum multitudo quæ erat apud Gentes, cum audivisset Verbum adesse in suo deserto, illudque esse seorsum, vti supra tradidimus, illud à propriis vrbibus secuta est, quod vnusquisque reliquisset patrias religionis consuetudines, & quod ad Christi legem accessisset. Pedibus autem, non in navicula hunc secuta est, vt pote non corpore, sed nudo animo & consilio à Verbo suscepto Dei imaginem secuta: & ad illam quidam Iesus egreditur, cum ipsa non possit ad eum accedere, vt cum ad eos qui foris erant introijisset, eos qui erant foris introduceret. Numerosa autem turba est, ad quam exit Dei Verbum, & effundens in illam lumen inspectionis suæ vidit eam; & videns illos potius miseratione dignos, quod in talibus versarentur, vt pote hominum amans, per miserationem illam aliquid passus est is qui affectionibus minime erat obnoxius; nec miseratus est solum, sed ægros etiam illorum sanavit, varijs & omnigenis ex malitia morbis laborantes. Si autem videre vis quales sint animi morbi, cogita mihi avaros, & gloriosos, & puerorũ amatores, & si quis est mulierosus: hos enim in turbis videns, & eorum misertus sanavit. Non vero existimandum est omne peccatum morbum esse, sed illud quod toti ani-

Matth. 21. 43.
Isaiae 54. 1.
Gal. 4. 27.

A ὁ ῥητὸν καὶ κατ' ἀναγωγὴν τὸν τόπον ἐξετασέον, λεκτέον ὅτι ἐστὶ βουλευθείσης τῆς Ἰουδαίοις τῆς προφητείας, καὶ ἀναιρεθείσης, δεῖ καὶ τὸ πρὸς αὐτοῖς τὰ γενέσεως πρόσγραμα, καὶ κατὰ ἀποδοχὴν κενῶν κινημάτων, ἀγεωμετρήτων ὡς μὴ πρὸς ἀλήθειαν διακρίσει ἀρρύθμῳ καὶ ἐκμελῶν, ὡς δ' ὑπολαμβάνει ὁ τῶν φαύλων ἄρχων, καὶ οἱ συνεστιώμενοι αὐτῷ, εὐρύθμων, καὶ ἀρεσκόντων ἐκείνοις, ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ τόπου ἐν ᾧ προφητεία ἐπιβουλευθεῖσα κατεδικάσθη· ἀναχωρεῖ δὲ

B εἰς τὸν ἔρημον θεοῦ παρὰ τοῖς ἔθνεσι τόπον, ἵνα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἀφαιρεθῇ τῆς βασιλείας ἀπ' ἐκείνων, καὶ διδοθῇ τῷ ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρπὸς αὐτῆς, γένηται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ δι' αὐτὸν πολλὰ γένηται τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, μήτε νόμον, μήτε προφήτας δεδιδαγμένης, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα, τὸν νόμον· ὅτι μὲν οὖν πάλαι ὁ λόγος παρὰ Ἰουδαίοις ἦν, οὐχ οὕτως ἦν παρ' αὐτοῖς, ὡς παρὰ τοῖς ἔθνεσι· διὸ λέλεκται ἐν πλοίῳ, τουτέστι τῷ σώματι, εἰς τὸν ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν γεγονέναι, ἀκούσματα παρὰ τῆς

C αἱρέσεως τοῦ προφήτου· κατ' ἰδίαν δὲ, γνόμενος εἰς τὴν ἔρημον, ἣν ἐν αὐτῇ, τῷ ἰδιάζοντα εἶναι τὸν λόγον, καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ παρὰ τὰ εἰθισμένα ἐν τοῖς ἔθνεσι γίνεσθαι καὶ νενομισμένα· καὶ οἱ ἐν τοῖς ἔθνεσι ὄχλοι ἀκούσαντες λόγον ἐπιδεδημηκέναι τῇ ἐρήμῳ αὐτῶν, καὶ τόπον κατ' ἰδίαν τυγχάνειν, ὡς προαποδεδώκαμεν, ἠκολούθησαν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ἰδίων πόλεων, τῶν ἕκαστον καταλελοιπότα τὰ πάτρια τῆς δεισιδαιμονίας ἔθη, καὶ τῷ

D χριστοῦ προσεληλυθέναι νόμῳ· πεζῇ δὲ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐν πλοίῳ ἠκολούθησαν, ἅτε μὴ τῷ σώματι, ἀλλὰ γυμνῇ τῇ ψυχῇ, καὶ τῇ ἀπὸ τοῦ λόγου πειθοῖ προαιρέσει ἠκολουθηκότες τῇ εἰκόνι τοῦ θεοῦ· καὶ πρὸς τούτους γε ὁ Ἰησοῦς ἐξέρχεται, μὴ χωρισθῆναι προαιρούμενος αὐτοὺς, ἵνα τοῖς ἔξω γενόμενος ἔσω, τοὺς ἔξω εἰσαγάγῃ· πολὺς δὲ ὁ ἔξω ὄχλος, εἰς ὃν ἐξέρχεται ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἐκχέας ὁ φῶς τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ

E εἰς αὐτὸν, εἶδεν αὐτὸν, καὶ ἰδὼν τοῦ ἐλεεῖσθαι μᾶλλον αὐτοὺς ἀξίους, ἐφ' οἷς ὁ ἐν ποιοῖς ἔθνεσι ἦν, ὡς φιλάνθρωπος, πέπονθεν ὁ ἀπαθὴς * ὁ κ. τ. λ. σπλαγχνισθῆναι, καὶ οὐ μόνον ἐσπλαγχνίσθη, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν ἐθεράπευσεν, ἐκ νόσους ποικίλας, καὶ πολυτρόπους ἀπὸ τῆς κα-

κίας ἀῤῥωστήματα· εἰ δὲ θέλεις ἰδεῖν ποῖά ἐστι τὰ τῆς ψυχῆς ἀῤῥωστήματα, κατανόει μοι τοὺς φιλαργύρους, καὶ τοὺς φιλοδόξους, καὶ τοὺς φιλόπαιδας, καὶ εἴ τίς ἐστι φιλόγυνος· καὶ τούτους δὲ ἐν τοῖς ὄχλοις ἰδὼν, καὶ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτοῖς ἐθεράπευσεν· καὶ πάνυ δὲ ἀμάρτημα νομιστέον ἀῤῥωστίαν εἶναι, ἀλλ' ὅπερ ἐναπέσκηψεν ὅλῃ τῇ ψυχῇ· οὐκοῦν ἐστιν ἰδεῖν τοὺς μὲν φιλαρ-

γύρους

γύρους, ὅλους πεπαμένους ὑπὸ τοῦ ἀργυρίου, καὶ τὴν τούτου φροντίδα, καὶ συναγωγήν· τοὺς φιλοδόξους, ὑπὸ τοῦ δοξαρίου. κεχήνασι γὰρ πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ χαυλιοτέρων ἔπαινον· καὶ τὸ ἀνάλογον νοήσεις ὑπὲρ ὧν ὠνομάσαμεν λοιπῶν, καὶ εἴ τι ἄλλο τούτοις ὑπόπτωσιν· ἐπεὶ οὖν διηγούμενοι τὸ· ἐθεράπευσε τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν, εἴπομεν μὴ πᾶν ἁμάρτημα εἶναι ἀρρώστημα, ἄξιον ἀπὸ τῆς γραφῆς, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν τούτων διαμυήσασθαι· φησὶ δὲ ὁ ἀπόστολος κορινθίοις, ποικίλα ἔχοντα ἁμαρτήματα, γράφων· διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί· ἄκουε γὰρ ἐν τούτοις τοῦ καὶ συνδεσμοῦ πλέκοντος, καὶ συμπεπλεγμένον ποιοῦντος ἐκ διαφόρων ἁμαρτημάτων, καθὸ οἱ μὲν εἰσὶ ἀσθενεῖς, ἕτεροι δὲ ἄρρωστοι πλέον ἢ ἀσθενεῖς, καὶ ἄλλοι περὶ ἀμφοτέρους οἱ κοιμώμενοι· οἱ μὲν γὰρ ὀλιγωρίᾳ δίχα τὴν τῆς ψυχῆς ἀδυναμίαν θεὸς ὁ ὁποιοῦν ἁμαρτάνειν ἔχοντες, κἂν μὴ ὅλοι ὦσιν εἴδους τινὸς ἁμαρτίας, ὡς οἱ ἄρρωστοι, ἀσθενεῖς εἰσι μόνον. οἱ δὲ ὅλην ψυχὴ καὶ ὅλη καρδία καὶ ὅλη διανοίᾳ, αὐτὸν τὸν θεὸν ἀγαπᾶν, ἀγαπῶντες ἀργύρια, ἢ δοξάρια, ἢ γυναῖκα, ἢ παῖδας, ἤτοι πλέον ἢ ἀσθενείας πεπόνθασι, καὶ εἰσὶν ἄρρωστοι· κοιμῶνται δὲ οἱ δέον θεραπεύειν καὶ ἐγρηγορέναι τῇ ψυχῇ, τοῦτο μὲν οἱ ποιοῦντες, ἀπὸ δὲ πολλῆς ἀπραξίας νυστάζοντες τὴν θεωρίαν, καὶ ὑπονοοῦντες τοῖς λογισμοῖς. οἵτινες ἐνυπνιαζόμενοι, σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότατον δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν· ἤτοι δὲ διὰ τὸ κοιμᾶσθαι ἐν κεναῖς εἰσι φαντασίαις, καὶ παραλλομέναις ἐνυπνίοις, τοῖς περὶ τῶν πραγμάτων. τὰ μὲν ὕπαρ, καὶ ἀληθῆ, οὐκ ἀποδεχόμενοι. ὑπὸ δὲ τῶν ἐν τοῖς κεναῖς φαντασίαις ἀπατώμενοι. περὶ οὖν καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ λέγεται τό· ἐν ὕπνῳ ἐνυπνιάζεται ὁ διψῶν ὡς ὁ πίνων, καὶ ἐξαναστὰς ἐπὶ διψᾷ, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς κενὸν κλίνει. ὅτι ἔσται ὁ πλοῦτος πάντων τῶν ἐθνῶν, ὅσοι ὁλοτελῶς ἐθαύμασαν ἐν ἱερουσαλὴμ· οἱ καὶ ἐδόξαμεν οὖν περιεκοβοκέναι, διηγούμενοι διαφορὰ ἀσθενῶν, καὶ ἀρρώστων, καὶ κοιμωμένων, διὰ τὸ ἀπόστολον ἐν τῇ πρὸς κορινθίους ἐρηκέναι ἃ ἐζεδόμεθα, τὴν περικοπὴν πεποιήμεθα, βουληθέντες παραδοῦναι τὴν σημαινόμενον ἐν τοῖς· καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν· μὴ τοῦτο φησὶν ὁ λόγος, ὅτι ὀλίγας δὲ λέγοντες· ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν ἤδη. ἀπόλυσον οὖν τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα· καὶ πρὸς τὸν γε τέρπειν ὅτι μόνον τοὺς

A mo incubuit. Ita enim videre licet avaros totos argento, ejusque conservationi & coacervationi intentos: ambitiosos gloriolæ; inhiant enim ad laudes vulgi, hominumque ex infima plebe. Simile item senties de cæteris quos nominavimus, & si quid aliud illis affine est. Quoniam igitur ea verba explicantes: *Curavit languidos eorum*, non omne peccatum esse morbum diximus, consentaneum est ex Scriptura de illorum differentiis verba facere. Ait quidem Apostolus Corinthijs, qui varijs erant peccatis dediti, scribens: *Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi.* Audi siquidem in his nexum texentem, contextumque è varijs peccatis facientem, juxta quem hi quidem sunt infirmi; alij autem imbecilles, plusquam infirmi, & alij præter vtrosque, qui dormiunt. Qui enim propter animi debilitatem ad quodvis peccatum proni sunt, nec toti alicui certo peccati generi addicti sunt, velut imbecilles, infirmi sunt tantum; qui vero cum Deum amare deberent, toto animo, toto corde, & tota mente, argentum pro eo, vel gloriolam, vel mulierem, aut pueros amant, patiuntur hi aliquid infirmitate pejus, & imbecilles sunt. Dormiunt autem qui cum debeant animo attendere, & vigilare, id quidem non faciunt, sed præ nimia segnitie voluntate nutant, & cogitationibus dormitant: qui somniantes carnem polluunt; id vero quod maximam habet autoritatem improbant, & gloriam probris incessunt. Hi quidem propterea quod dormiunt, vanas habent rerum imaginationes, somnijs perquam similes; vera quidem visa non admittentes, inanibus autem imaginationibus decepti: de quibus & id dicitur in Isaia: *Et sicut somniat sitiens, & bibit, & postquam fuerit expergefactus, adhuc sitit, & anima ejus frustra speravit; sic erunt divitiæ omnium Gentium, quæcunque militaverunt in Ierusalem.* Etsi ergo explicantes differentiam infirmorum, imbecillorum, & dormientium, divertisse videamur, ideo digressionem hanc fecimus, quod ea dixerit Apostolus in Epistola ad Corinthios, quæ exposuimus, volentes ostendere quid his verbis intelligendum significetur: *Et curavit languidos eorum.* Postea sic habet sermonis contextus: *Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus dicentes: Desertus est locus, & hora jam præterijt; dimitte turbas, vt euntes in castella, emant sibi escas.* Ac primo quidem observa hunc sanasse ægros, cum panes benedictionis Discipulis daturus esset, quos turbis ap-

Matth. 14. 14.

1. Cor. 11. 30.

Isaiæ 29. 8.

Matth. 14. 15.

ponerent, vt ſanitati reſtituti panum benedictionis fierent participes; nec enim qui etiamnum infirmi ſunt, panes benedictionis Ieſu capere poſſunt. Sed & ſi quis eũ hæc
1.Cor.11.28. audire deberet: *Probet autem vnuſquiſque ſeipſum, & ſic de pane illo edat*, & cætera, his non obtemperat quidem, ſed temere panem Domini, ejuſque calicem ſumit, imbecillus, vel infirmus fit, vel dormiens ex ea, vt ita dicam, capitis gravedine quam à vi panis contrahit. *Veſpere autem facto acceſſerunt ad eum Diſcipuli ejus*: hoc eſt, in conſummatione ſæculi, de quo opportune dicere licet, id quod extat in Epiſtola Iohannis:
1.Joh.2.18. *Noviſſima hora eſt*; qui nondum animadvertentes quid facturum eſſet Verbum, dicunt illi *deſertum eſſe locum*, videntes vacuitatem à Deo, & Lege, & Verbo in pleriſque: dicunt autem hoc illi: *Et hora præteriit*, videlicet, præterijt tempeſtivitas Legis & Prophetarum. Fortaſſe vero illud dixerunt, ad id referentes ſermonem, quod propter amputatum Iohanni caput, & Lex & prophetæ, qui ad Iohannem vſque fuerant, deſierint. Præteriit igitur, inquiunt, hora, neque adeſt cibus, quod tempus illius non amplius ſit præſens, vt ij qui in deſerto te ſecuti ſunt, Legi & Prophetis ſerviant. Præterea dicunt Diſcipuli: Dimitte ergo illos, vt vnuſquiſque, ſi ab vrbibus non poteſt, certe à vicis, locis nempe ignobilioribus, cibaria emat. Hæc quidem dicebant Diſcipuli, poſt diſſolutionem Scripturæ Legis, & ceſſationem Prophetiarum, deſperantes turbis reperiri poſſe non expectatos, & novos cibos. Sed vide quid Ieſus Diſcipulis reſponderit, tantumnon vociferans, & aperte dicens; Exiſtimatis quidem vos, ſi diſceſſerit à me ingens hæc multitudo cibo indigens, reperturam potius in vicis, quam apud me; & in cœtibus hominum non vrbanorum, ſed paganorum, potius quam ſi apud me manſerit: ego vero vobis pronuntio ea re non indigere illos qua indigere creditis, nec enim abitione illis opus eſt: qua vero re non egere illos exiſtimatis, me videlicet, vt qui pote illos nutrire non poſſim, ea præter expectationem veſtram opus habent. Quandoquidem igitur inſtituens vos idoneos reddidi ad dandum egentibus rationabile nutrimentum, date vos ipſi turbis, quæ me ſecutæ ſunt, quod edant: habetis enim poteſtatem, quam à me accepiſtis dandi turbis quod edant; ad quam ſi advertiſſetis, intellexiſſetis profecto longe magis, poſſe me has nutrire, neque dixiſ-

A τῆς εὐλογιάς ἄρτους διδόναι τοῖς μαθηταῖς, ἵνα
μεταλαβόντες τοῖς ὄχλοις, ἐπιτρέψωσι τοὺς ἀρ-
ρώστους, ἵνα ὑγιαίνοντες τῆς τῆς εὐλογίας μετα-
λάβωσιν ἄρτου. ὁ γὰρ δυνάμενος οἱ ἐπ' ἄρρωστοι
χωρῆσαι τοὺς τῆς ἰησοῦ εὐλογίας ἄρτους· ἀλλὰ
καὶ ἐάν τις δέον ἀκοῦσαι τοῦ· δοκιμαζέτω ὁ ἕκα-
στος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐσθιέτω ἐκ τοῦ ἄρτου, καὶ
τοῦ ποτοῦ, τοῦτον μὲν μὴ κατακύῃ, ὡς ἔτυχε
τὸ μεταλαμβάνειν ἄρτου κυρίου, καὶ ποτηρίου
αὐτοῦ, ἀσθενὴς, ἢ ἄρρωστος γένοιτο, ἢ καὶ ἐκ τοῦ,
B εἴη, οὕτως εἴποιμι, καρηβαρίας ὑπὸ τῆς τοῦ ἄρτου
δυνάμεως, κοιμώμενος· ὀψίας δὲ γενομένης
προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, τουτέστιν ὑπὸ
συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν ὅστιν εἰκόνος
εἰπεῖν τὸ· ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν, ὃν τῇ ἰωάννου ἀπο-
τομῇ κείμενον· οἵτινες μηδέπω νοοῦντες ὃ ἐ-
μφαίνει ὁ λόγος, φασὶν αὐτῷ ὅτι ἔρημός ἐστιν
ὁ τόπος, ὁρῶντες τὴν τοῦ θεοῦ, καὶ νόμου, καὶ
λόγου ἐρημίαν ἐν τοῖς πολλοῖς· λέγουσι δὲ αὐτῷ
τί· καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν, οἱονεὶ παρεληλυθὸς
δίκαιον νόμου, καὶ προφητῶν· ἴσως δὲ τὸν παρε-
λθόν, διὰ φέροντες τὸν λόγον, καὶ ἀφ' οὗ τὸν ἰωάν-
νου ἀποκεφαλίσθη, ἐν τῷ νόμῳ, καὶ τοῖς προ-
φήταις, οἱ ἡσαν μέχρι ἰωάννου, πεπαῦσθαι· πα-
ρῆλθεν οὖν, * φησὶν, ἡ ὥρα, καὶ οὐ πάρεστι τροφὴ, * κ. φυλ
τοῦ τὸν καιρὸν αὐτῆς μηκέτι ἐνεστηκέναι, ἵν' οἱ ἐν
τῇ ἐρήμῳ ἀκολουθήσαντες σοι, νόμῳ καὶ προ-
φήταις διέλυσαν· καὶ ἔτι φασὶν οἱ μαθηταί·
ἀπόλυσον οὖν αὐτοὺς, ἵν' ἕκαστος εἰ μὴ δυνατὸν
ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κωμῶν, τῆς ἀπο-
C μετέρων χωρίων, ἀγόρασῃ βρώματα· τοῦτο μὲν
ἔφασκον οἱ μαθηταὶ, ἀποστοματίζοντες τοῖς ὄ-
χλοις βιβρωσκεσθαι, μὴ δὲ καταλελυθὸς τὸ
γράμμα τοῦ νόμου, καὶ πεπαῦσθαι προφητείας,
παραδιδόντες καὶ καινὰς τροφάς· ἀλλ' ὁ ἰησοῦς
ὅσα τὰ ἀποκείνοντα τοῖς μαθηταῖς, μανθάνει χρῆσθαι
καὶ σαφῶς λέγων. ὑμεῖς μὲν ὑπολαμβάνετε
ὅτι ἐὰν ἀπέλθωσιν ἀπ' ἐμοῦ ὁ πολὺς ὄχλος χρη-
ζοντες τροφῆς, ταύτας εὑρήσουσιν ἐν κώμαις
μᾶλλον, ἢ παρ' ἐμοὶ, ἢ ἐν συστήμασιν ἀνθρώπων
D τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ κωμητῶν μᾶλλον, ἢ ὅτι παρα-
μενοῦσί μοι. ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀποφαίνομαι ὅτι οὐ μὲ
ὑπολαμβάνετε χρῄζειν αὐτοὺς, οὐ χρῄζουσιν,
οὐ γὰρ χρείαν ἔχουσι τοῦ ἀπελθεῖν. οὐ δὲ νομίζετε
αὐτοὺς μὴ ἔχειν χρείαν, τουτέστιν ἐμοῦ, ὡς μὴ
δυναμένου αὐτοὺς θρέψαι, τοῦτο παρὰ τὴν ὑμε-
E τέραν προσδοκίαν χρείαν ἔχουσιν· ἐπεὶ οὖν παιδεύσας ὑμᾶς, ἱκανοὺς ἐποίησα πρὸς τὸ δι-
δόναι τοῖς δεομένοις λογικὴν τροφὴν, ὑμεῖς δότε τοῖς ἀκολουθήσασί μοι ὄχλοις φαγεῖν. ἔχετε γὰρ
δυνάμιν ἀπ' ἐμοῦ λαβόντες, τοῦ δοῦναι τοῖς ὄχλοις φαγεῖν, εἴ τινι εἴ τε ὑπεσήσωτε, κατα-
νοήσατε αὐ ὅτι πολλῷ πλεῖον ἐγὼ δυνάμην αὐτοὺς θρέψαι, καὶ οὐκ εἰρήκειτο αὖ· ἀπόλυσον

τὰς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς A
βρώματα· ὁ δὲ φησὶν ἰησοῦς, δὸς αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν· οἱ δὲ μὴ ἀριθμοῦντες δύνασθαι διδόναι ἄρτους, πολλῷ δὲ ὀλιγωτέρους αὐτοὺς νομίζοντες εἶναι, καὶ οὐκ ἰκανοὺς τρέφειν τοὺς ἀκολουθήσαντας τῷ ἰησοῦ, ἀ δὲ διανοούμενοι ὅτι ἕκαστον ἄρτον λόγον ὁ ἰησοῦς λαβὼν, εἰς ὅσον βούλεται ἐκτείνει, ποιῶν αὐτὸν ἀρκεῖν πᾶσιν ὅσους ἐὰν θρέψαι θέλῃ, φασίν· οὐκ ἔχομεν ὧδε εἰ μὴ πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας. B πέντε μὲν ἴσως αἰνιττόμενοι ἄρτους εἶναι τοὺς ἀληθινοὺς τῶν γραφῶν λόγους, καὶ διὰ τοῦτο ἀριθμοῦσι τοῖς πέντε ἀληθινοῖς. δύο δὲ ἰχθῦς, ἤτοι τὸ προφορικὸν, καὶ τὸ ἐναλφάβητον λόγον, ὡσαυτεὶ ὄψον τυγχάνοντας τῶν ἐν τῇ γραφῇ ἀληθινῶν κειμένων, ἢ πάχα καὶ τὸ φθάσαντα ἐπ' αὐτοὺς τοῦ πατέρος καὶ υἱοῦ λόγον· διὸ καὶ αὐτὸς ἔφαγεν ἰχθύος ὀπτοῦ ἀπὸ τῆς μελίσσης, μέρος λαβὼν ἀπὸ τῆς μαθητρίας, καὶ ἀποδεξάμενος ἦν ἐδυνάτο C οὐκ μέρος ἀπαγγεῖλαι αὐτοῦ τοῦ πατέρος θεολογίαν· ἡμεῖς μὲν οὖν ὅτι τῷ τοῦ πέντε ἄρτων καὶ δύο ἰχθύων ὑπεραλλεῖν δεδυνήμεθα λόγῳ· εἰκὸς δὲ ὅτι οἱ μᾶλλον ἡμῶν σωφρονεῖν δυνάμενοι τὸν πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας περὶ ἑαυτοῖς, πλείονα καὶ κρείττονα δυνάμενοι ἀεὶ ἀποδοῦναι τοῦ τόπου τοῦ· παρατηρητέον μέντοι ὅτι τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας οἱ μαθηταὶ λέγουσιν ἔχειν τοῦ μὲν ματθαίου, καὶ τοῦ μάρκου, καὶ τοῦ λουκᾶ, οὐ ὅτι πένητες, οὐ ὅτι κενοῖ ἦσαν ἀποστερούμενοι· D μόνος δὲ ὁ ἰωάννης μόνος κενοῖς εἶπεν εἶναι τοὺς ἄρτους· διὸ πάχα τοῦτο οἱ μαθηταὶ ὁμολογοῦσιν αὐτοὺς περὶ ἑαυτοῖς ἐν τῷ τοῦ ἰωάννου εὐαγγελίῳ, ἀλλὰ λέγουσι περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἔστι παιδάριον ὧδε, ὃ ἔχει πέντε ἄρτους κενοῖς, καὶ δύο ὀψάρια· καὶ ὅσον μὲν οἱ πέντε ἄρτοι οὗτοι καὶ δύο ἰχθῦς οὐκ ἐφέροντο ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ ἰησοῦ, οὐκ ἠύξανον, οὐδὲ ἐπλήθυνον, οὐδὲ ἐδυνάτο τρέφειν πλείονας· ὅτε δὲ λαβὼν αὐτὸς ὁ σωτὴρ τοῦτον ἠύξανε καὶ ἐπλήθυνε τὸν ἀριθμὸν, E ἀκόπως τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ οἰονεὶ καταβιβάζων δυνάμιν οὐκεῖθεν, τὴν ἀνακεφαλαιούσαν τοῖς ἄρτοις, καὶ τοῖς ἰχθύσι, μιγνύσι τρέφειν τὰς πενταχιλίας, καὶ μετὰ τοῦτο πολλοὺς τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, τῷ λόγῳ, καὶ τῇ εὐλογίᾳ αὐξῶν, καὶ πληθυνῶν αὐτοὺς, καὶ τέλειον μερίζων, καὶ κλῶν ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, ἵν' οὐκεῖνοι τοῖς ὄχλοις παραθῶσι, τότε διήρκεσαν οἱ ἄρτοι, καὶ οἱ ἰχθύες, ὡς φαγεῖν πάντας, καὶ κορεσθῆναι, καὶ πολὺ περὶ εὐλογηθέντων ἄρτων μὴ χαρῆναι φαγεῖν· ἐναργέστερον γὰρ τοῖς ὄχλοις τοῦτο, ἀ καὶ μὲν τοὺς ὄχλους οὐκ ἦν, καὶ τοὺς δυναμένους μαθητὰς ἄραι

setis: *Dimitte turbas, vt euntes emant sibi escas.* Iesus igitur propter eam, quam Discipulis dedit, alios alendi vim, dixit: *Date illis vos manducare.* Illi autem non inficiantes posse se panes dare, sed pauciores eos existimantes esse, nec ad eos alendos qui Iesum secuti fuerant sufficientes, neque considerantes Iesum cum acceperit vnumquemque panem, hoc est Verbum, quantum vult extendere, sufficientemque reddere omnibus quoscunque nutrire voluerit, dicunt: *Non habemus hic nisi quinque panes & duos pisces:* obscure forsitan significantes quinque panes, esse sensiles Scripturarum sermones, & propterea numero sensuum respondentes: duos vero pisces, nempe sermonem ore pronuntiatum, & eum qui mente concipitur, qui sunt veluti opsonium sensilium quæ in Scripturis extant; vel fortasse sermonem de Patre & Filio, qui ad illos jam pervenerat. Propterea & ipse postquam resurrexisset piscem assum comedebat, parte sumpta à Discipulis, & accepta, quam illi ex parte poterant exponere, de Patre theologia. Sic nos igitur ad assequendum sermonis illius de quinque panibus, & duobus piscibus sensum collineare potuimus: verisimile est autem eos qui plus quam nos quinque panes & duos pisces apud sese possunt colligere, ampliorem & meliorem posse super illis sensum dare. Animadvertendum est autem apud Matthæum, Marcum, & Lucam Discipulos dicere se quinque habere panes & duos pisces; non indicantes vtrum triticei sint, an hordeacei; solum autem Iohannem dixisse hordeaceos esse panes. Ideo fortasse neque Discipuli eos esse penes se in Iohannis Evãgelio fatentur, sed apud eum dicunt, *esse puerum hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces.* Et quandiu quidem quinque illi panes & duo pisces à Discipulis Iesu non ferebantur, non augebantur, neque multiplicabantur, neque plurimos alere poterant; sed postquam Servator acceptis illis primum in cœlum suspexit, radijs oculorum suorum velut inde vim deducens, quæ misceretur panibus & piscibus, quibus hominum quinque millia ali debebant; & postea benedixit quinque panibus, & duobus piscibus, sermone & benedictione augens & multiplicans illos; & tertio dividens & frangens dedit Discipulis, vt ipsis turbis apponerent: tunc suffecerunt panes & pisces, vt comederent omnes & satiarentur, & quosdam è panibus benedictis

Matth. 14. 16.
Matth. 14. 17.
Luc. 24. 42.
Matth. 14. 17. Marc. 6. 38. Luc. 9. 13.
Ioh. 6. 9.

edere non possent. Supererant enim turbis tam multa, quæ apud turbas quidem non erant, sed apud Discipulos, tollere valentes residuum fragmentorum, & in cophinos deponere reliquiarum plenos, qui totidem numero erant, quot tribus Israël. De Ioseph quidem scriptum est in Psalmis:
Psal. 80. 7. *Manus ejus in cophino servierunt*; de Discipulis vero Iesu, sustulisse illos residuum fragmentorum; duodecim, opinor, duodecim cophinos, non semiplenos, sed plenos: & sunt, puto, adhuc, & ad consummationem vsque sæculi, apud Discipulos Iesu turbis meliores, pleni duodecim cophini fragmentis panis viventis, quos turbæ comedere non possunt. Qui comedebant autem de quinque panibus, qui prius fuerant quam redundarent duodecim cophini, cognati erant numero quinario: ad sensilia vsque pervenerant qui comederant, quandoquidem & ab eo qui suspexit in cœlum, benedixit, & fregit illos, hi aliti sunt, & non pueri, nec fœminæ, sed viri. Sunt enim, opinor, & in sensilibus cibis differentiæ; ita
1. Cor. 13. 11. vt quidam ex ijs sint eorum qui *evacuaverunt quæ erant parvuli*; quidam vero eorum, qui etiamnum sunt parvuli & carnales in Christo. Et hæc quidem à nobis dicta sunt
Matth. 14. 21. propter hæc verba: *Manducantium fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis*, quod ambiguum est, vel enim qui comederant, erant viri quinquies mille, & nullus inter edentes puer erat, aut fœmina; vel propterea quod viri solum quinquies mille fuerint, non numeratis pueris & fœminis. Quidam igitur, vt jam diximus, sic intellexerunt, non adfuisse pueros vel fœminas, ijs quæ ex quinque panibus, & duobus piscibus aucta & multiplicata sunt. Dicat autem aliquis, cum multi pro merito & viribus comederint, & participes facti fuerint panum benedictionis, eos qui
Num. 1. 3. numero digni erant, quemadmodum ij qui viginti annos nati in libro Numerorum recensi sunt, Israëlitas viros fuisse: qui vero digni non erant, quorum tanta ratio & numerus haberetur, pueros fuisse & fœminas. Mihi autem tropologice explica pueros,
1. Cor. 3. 1. juxta illud: *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo*: & fœminas juxta illud: Volo
2. Cor. 11. 2. autem vos omnes, *virginem castam exhibere*
1. Cor. 13. 11. *Christo*: viros autem juxta illud: *Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli*. Ne prætereamus & illud absque expli-
Matth. 14. 19, 20. catione: *Quum jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, respiciens in cœlum benedixit, & fregit, & dedit Discipulis panes; Discipuli au-*

A ὁ περισσεύων τῶν κλασμάτων, καὶ ἀποθέσθαι εἰς κοφίνους πληρωμένους τῶν περισσευμάτων, ὅντας τὸν ἀριθμὸν τοσούτους, ὅσοι οἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ· περὶ μὲν οὖν τοῦ Ἰωσὴφ ἐν ψαλμοῖς γέγραπται· οἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐν τῷ κοφίνῳ ἐδούλευσαν. περὶ δὲ τῶν Ἰησοῦ μαθητῶν, ὅτι ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, οἱ δώδεκα, εἶμαι, δώδεκα κοφίνους, οὐχ ἡμιπλεῖς, ἀλλὰ πλήρεις· καὶ εἰσὶν, οἶμαι, μέχρι τοῦ δεῦρο, καὶ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οἱ πλήρεις κό-
B φινοι δώδεκα τῶν κλασμάτων ἄρτου ζῶντος, οὓς μὴ δύνανται οἱ ὄχλοι ἐσθίειν, ἀλλὰ τοῖς τῶν ὄχλων κρείττοσι μαθηταῖς τοῦ Ἰησοῦ· ἦσαν δὲ οἱ ἐσθίοντες ἀπὸ τῶν πέντε ἄρτων, τῶν περὶ τῶν περισσευσάντων κοφίνων δώδεκα, συγγενεῖς τῷ πέντε ἀριθμῷ. μέχρι τῶν αἰθεῖν ἔφθασαν οἱ φαγόντες, ἐπεὶ καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀναβλέψαντος εἰς οὐρανὸν ἐφάφησαν, καὶ εὐλογήσαντος, καὶ κλάσαντος αὐτοὺς, καὶ οὐ παῖδες, οὐδὲ γυναῖκες, ἀλλὰ ἄνδρες· εἰσὶ γὰρ καὶ ἐν αἰσθήσεσι,
C οἶμαι, τροφαὶ διάφοροι, ὡς τινας μὲν αὐτῶν εἰ καταρτησάντων τὰ τοῦ νηπίου, τινὰς δὲ ἐπὶ τῶν νηπίων καὶ τελείων ἐν χριστῷ· καὶ ταῦτα δὲ ἡμῖν λέλεκται διὰ τό· ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες πεντακισχίλιοι, χωρὶς παιδίων, καὶ γυναικῶν, ὅπερ ἀμφίβολόν ἐστιν, ἢ γὰρ οἱ φαγόντες ἦσαν ἄνδρες πεντακισχίλιοι, καὶ οὐδεὶς ἦν ἐν τοῖς ἐσθίουσι παιδίον, ἢ γυνή. ἢ ὅτι μόνοι ἄνδρες πεντακισχίλιοι ἦσαν, μὴ ἀριθμουμένων μήτε παίδων, μήτε γυναικῶν· τινὲς μὲν οὖν, ὡς φθάσαντες εἰρήκαμεν, ὅτως ἐξεδέξαντο,
D ὅτι ὅτε παιδία, ὅτε γυναῖκες παρῆν τοῖς ἐνεχθεῖσι καὶ πεπληθυσμένοις ἀπὸ τῶν πέντε ἄρτων, καὶ τῶν δύο ἰχθύων· εἴποι δ' ἂν τις ὅτι πολλῶν φαγόντων, καὶ κατ' ἀξίαν, καὶ δυνάμεν μετειληφότων ἀπὸ τῆς εὐλογίας ἄρτων, εἰ μὲν ἀριθμῶν ἄξιοι, ἀνάλογον τοῖς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀριθμῶν ἀριθμουμένων εἰκοσαέτων, ἰσραηλῖται ἄνδρες ἦσαν. οἱ δὲ μὴ ἄξιοι τηλικούτου λόγου καὶ ἀριθμοῦ, παῖδες ἦσαν, καὶ γυναῖκες· τροπολογεῖ δέ μοι καὶ τοὺς παῖδας, καὶ τὸ· ὡς νήπιοις ἐδώκαμεν ὑμῖν γάλα πιεῖν, ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς χριστοῖς, ὡς νηπίοις ἐν χριστῷ. καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὸ· βούλομαι δὲ τοὺς πάντας ὑμᾶς παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ χριστῷ. τοὺς δὲ ἄνδρας καὶ τὸ· ὅτε γέγονα ἀνὴρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου· μὴ παρελθεῖν δὲ ἀδιήγητον καὶ τό· κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀναπεσεῖν ἐπὶ τοῦ χόρτου, λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους. οἱ δὲ μαθηταὶ, τοῖς ὄχλοις, καὶ ἔφαγον

πτώτες· τί γὰρ σημαίνοι τὸ· καὶ ἀνέκλινε πάν-
τας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοῦ χόρτου, καὶ
τί ἄξιόν ἐστι τῆς κελεύσεως ἐκείνου νοῆσαι καὶ τὸν τό-
πον; νομίζω ὅτι τοὺς ὄχλους ἐκέλευσεν οὕτω ἀνα-
κλιθῆναι ἐπὶ τοῦ χόρτου, ἀφ' ὃ ἐν ἡσαΐᾳ λελεγ-
μένον· πᾶσα σὰρξ χόρτος, τουτέστιν ὑποτάξαι τὸ
ποιῆσαι τὴν σάρκα, καὶ ὑποτάξαι ὃ φρόνημα
τῆς σαρκὸς, ἵν' ὅπου τις δυνηθῇ ὢν εὐλογεῖ ἄρ-
των ἰησοῦ μεταλαβεῖν· εἶτα ἐπεὶ τὰ γλίσχρα διά-
φορά ἐστι τῶν δεομένων τῆς ἀπὸ ἰησοῦ τροφῆς, καὶ
πάντων τοῖς ἴσοις λόγοις τρεφομένων, ἀφ' τοῦ-
το οἶμαι τὸν ἀριθμὸν μέχρι πεπεικέναι· καὶ ἐπὶ πάντων
αὐτοῖς πᾶσιν ἀνακλιθῆναι συμπόσια συμπό-
σια ἐπὶ τοῦ χλωροῦ χόρτου. καὶ ἀνέπεσον τρεά-
σιαι τρεάσιαι ἀνὰ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα· τί ὁ
λουκᾶς· εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, κατα-
κλίνατε αὐτοὺς κλισίας ὡσεὶ ἀνὰ πεντήκοντα.
ἔδει γὰρ τοὺς ἀναπαυομένους ἐπὶ τῆς ἰησοῦ τρο-
φῆς, ἤτοι ἐν τάγματι εἶναι τῶν ἑκατὸν ἱερεῖς ἀριθ-
μοῦ, καὶ τοῦ δεκὰς ἀφ' τὴν μονάδα ἀνακειμένου,
ἢ ἐν τάγματι τῶν πεντήκοντα, ἀριθμῷ τελεί-
ζοντα τὴν ἄφεσιν, καὶ ὁ μυστήριον τοῦ ἰωβιλαίου,
γινομένου ἀφ' πεντήκοντα ἐτῶν, καὶ τῆς καὶ τὴν
πεντηκοστὴν ἑορτῆς· οἶμαι δὲ ὅτι οἱ δώδεκα κόφι-
νοι ἦσαν τῶν ἀφ' τῆς μαθητῶν, τοὺς ὃς εἴρηται.
καθήσεσθε ὅτι δώδεκα θρόνους, κείνοντες τὰς
ιβ'. φυλὰς τοῦ ἰσραήλ· καὶ ὥσαυτ λέγοιτο αὐ
μυστήριον εἶναι θρόνος κείνοντος φυλὴν ῥουβείμ,
καὶ θρόνος κείνοντος φυλὴν συμεών, καὶ ἄλ-
λος φυλὴν ἰούδα, καὶ οὕτω καθεξῆς. οὕτως εἴη
αὖ καὶ κόφινος τροφῆς ῥουβείμ, καὶ ἄλλος συμεών,
καὶ ἄλλος λευί· ὁ καὶ τὸ πρόσφατα δὲ ἐστι λόγον
νῦν τοσοῦτον ἐκβῆναι τοῦ τρεκείμενου, ἃς συνα-
γαγεῖν τὰ τρὸς τῆς ιβ'. φυλῶν, καὶ ἰδίᾳ τὰ
τρὸς ἑκάστης αὐτῶν, καὶ εἰπεῖν τίς ἑκάστη τοῦ ἰσ-
ραὴλ φυλή· καὶ εὐθέως ἠνάγκασε τοὺς μαθη-
τὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ τρεάγειν αὐτὸν
εἰς τὸ πέραν, ἕως ὃ ἀπολύσει τοὺς ὄχλους·
τρεθαυμαστὸν τοσάκις εἴρηται καὶ τοὺς αὐτοὺς
τόπους τὸ ὄνομα, οἱ ὄχλοι, καὶ ἄλλο ὄνομα, οἱ
μαθηταὶ, ἵν' ἐκ τῆς τρεθαυμαστήσεως καὶ τῆς τρὸς
τούτου συναγωγῆς θεωρηθῇ, ὅτι ὁ τρεκείμενον τοῖς εὐαγγελιστὰς ἦν ἀφ' τῆς εὐαγγελικῆς
ἱστορίας τρεθαυμῆσαι ἀφαφορὰς τῶν τρεσερχο-
μένων τοῦ ἰησοῦ. ὧν οἱ μὲν εἰσὶν ὄχλοι, καὶ ὁ
χρηματίζουσι μαθηταὶ, ἕτεροι δὲ οἱ μαθηταὶ
κρείττους τυγχάνοντες τῶν ὄχλων· ἀρκεῖ δὲ ὀλίγα
τοῦ πρόντος ὀλίγα ῥητὰ ἡμᾶς τρεθεσθαι. ἵνα ἀπὸ τούτων κινηθείς τις τὸ ὅμοιον ποιήσῃ
ἐπὶ ὅλων τῶν εὐαγγελίων· γέγραπται τοίνυν ὡς κάτω τῶν ὄχλων τυγχάνοντων, τῶν δὲ μα-
θητῶν ἀναβάντα εἰς τὸ ὄρος τοῦ ἰησοῦ διαμένειν τρεσεύξαιτο, ἔνθα οὐκ οἶδέ τι ἦσαν οἱ ὄχλοι

A tem turbis, & manducaverunt omnes. Quid enim sibi velit illud: *Et jussit omnes discumbere super fœnum*, & quid hoc loco dignum mandato Christi intelligendum est? Existimo autem jussisse illum turbas discumbere super fœnum, propter id quod in Isaia dictum est: *Omnis caro fœnum*, hoc est carnem submittere, & subjicere *prudentiam carnis*, vt ita quispiam possit fieri particeps panum, quibus benedixit Iesus. Deinde quandoquidem varij sunt ordines eorum qui egent nutrimento quod à Iesu est, cum non omnes æqualibus sermonibus nutriantur, propterea Marcum opinor posuisse: *Et præcepit illis omnibus vt accumberent secundum contubernia super viride fœnum, & discubuerunt in partes per centenos & quinquagenos.* Et Lucas: *Ait autem ad Discipulos suos, Facile illos discumbere per convivia quasi quinquagenos.* Oportebat enim eos qui in alimentis Iesu acquieturi erant, vel in ordine centenorum esse, qui numerus sacer est, & Deo propter vnitatem consecratus; vel in ordine quinquagenariorum, qui numerus remissionem continet, juxta mysterium Iubilæi, qui fit in annis quinquaginta, vel festi quod celebratur in Pentecoste. Existimo autem duodecim cophinos fuisse apud Discipulos, quibus dictum est: *Sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Et quemadmodum dici possit sedes judicantis tribum Ruben, esse mysterium; & sedes judicantis tribum Symeon, & alia tribum Iuda, & ita deinceps; sic etiam sit cophinus cibariorum Ruben, & alius Symeon, & alius Levi. Sed non est præsentis tractatus vsque adeo nunc à proposito divertere, vt ea congerantur, quæ de duodecim tribubus dici possunt, & seorsum de singulis, & quænam fuerit vnaquæque tribus Israël exponere. *Et statim compulit Discipulos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas.* Observandum est, quoties in ijsdem locis dictum est vocabulum, *turbæ* & aliud vocabulum, *Discipuli*; vt ex observatione, & eorum vocabulorum collectione perspiciatur, fuisse Evangelistis propositum per Evangelicam historiam differentias eorum qui ad Iesum accedunt, declarare; quorum ij quidem sunt turbæ, & Discipuli non appellantur; alij vero Discipuli turbis meliores. Sufficit autem in præsentia pauca verba nos proferre, vt ab iis excitatus quispiam simile faciat in omnibus Evangelijs. Quasi turbis igitur inferiore loco manentibus, quum Discipuli ad Iesum, qui montem conscenderat, adi-

Isaia 40.6.
Rom. 8.6.
Marc. 6.39, 40.
Luc. 9.14.
Matth. 19. 28.
Luc. 22.30.
Matth. 14. 22.

re possent, quo turbæ pervenire nō poterāt, hæc scripta sunt: *Videns autem Iesus turbas, ascendit in montem: & quum sedisset, accesserunt ad eum Discipuli ejus, & aperiens os suum docebat eos dicens: Beati pauperes spiritu*, & quæ sequuntur. Et rursus alio loco, cum multitudini sanatio opus foret, dictum est: *Secuti sunt eum multi, & curavit omnes.* Non reperimus autem scriptum de Discipulis, sanatos hos fuisse, quia si quis jam est discipulus Iesu, valet ille, & recte se habens, opus habet Iesu, non vt medico, sed propter alias ejus virtutes. Rursus alio loco, *Loquente eo ad turbas, mater ejus & fratres stabant foris quærentes loqui ei*: quod illi significatum est ab aliquo, cui respondit *extendens manum*, non in turbas, sed *in Discipulos, dixitque: Ecce mater mea & fratres mei*, & testimonium perhibens de Discipulis, vt qui *voluntatem Patris facerent qui in cœlis est: Ipse meus & frater, & soror, & mater est.* Et rursus alibi scriptum est, *omnem turbam stetisse in littore, & locutum fuisse multa in parabolis*: deinde post parabolam sationis, accedentes non jam turbas, sed Discipulos, dixisse ei, non: *Quare in parabolis loqueris nobis?* sed: *Quare in parabolis loqueris eis?* Quo tempore respondens dixit non turbis, sed Discipulis: *Vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum*; reliquis autem in parabolis. Igitur eorum qui ad nomen Iesu accedunt, ij appellentur Discipuli, qui noscunt mysteria regni cœlorum; quibus autem tale quid datum non est, turbæ, quæ Discipulis deteriores dici possint. Adverte enim diligenter illum dixisse Discipulis: *Vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum*; de turbis autem: *Illis datum non est.* Et alibi, dimittit quidem turbas, *& venit in domum*, non autem Discipulos; & in illius domum *accesserunt ad eum*, non turbæ, sed *Discipuli ejus dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.* Sed & alibi, quando auditis ijs quæ ad Iohannem pertinebant, *Secessit* Iesus *in navicula, in locum desertum seorsum, turbæ secutæ sunt eum*: quo tempore *exiens vidit turbam multam, & misertus eis sanavit languidos eorum*, turbarum scilicet, non Discipulorum. *Vespere autem facto accesserunt ad eum*, non turbæ, sed *Discipuli ejus dicentes*, vt pote diversi à turbis: *Dimitte turbas, vt euntes in castella emant sibi escas.* Quin & cum *acceptis quinque panibus, & duobus piscibus aspiciens in cœlum benedixit, & fregit, & dedit*, non turbis, sed *Discipulis panes*, vt Discipuli darent turbis quæ ca-

Matth. 5. 1, 2, 3.
Matth. 12. 15.
Matth. 12. 46, 47, 49.
Matth. 13. 2.
Matth. 13. 10.
Matth. 13. 36.
Matth. 14. 13, 14.

ἡμέσθαι, ποιεῖται· ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς λέγων· μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ὡς τῶν ὄχλων δεομένων θεραπείας λέλεκται· ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς· οὐχ εὑρεθῇ τῷ πρὸς μαθητὴν ἀναγεγραμμένῳ θεραπείας, ἐπεὶ εἴ τίς ἐστιν ἤδη μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ, ὑγιαίνει οὗτος, καὶ καλῶς ἔχων δεῖται τοῦ Ἰησοῦ, οὐχὶ ἰατροῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ δυνάμεις· πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, λαλοῦντος αὐτοῦ τοῖς ὄχλοις, ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ εἱστήκεισαν ἔξω ζητοῦντες λαλῆσαι αὐτῷ, ὅτῳ αὐτῷ ἐδηλώθη, προὲς ὃν ἀπεκείνατο οὐκ τείνας τὴν χεῖρα, οὐκ ὅτι τοὺς ὄχλους, ἀλλ' ὅτι τοὺς μαθητὰς, καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου, καὶ οἱ ἀδελφοί μου, καὶ μάρτυρον τοῖς μαθηταῖς, ὡς ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. αὐτός μου καὶ ἀδελφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ ἐστί· καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ γέγραπται, ὅτι πᾶς ὁ ὄχλος ὅτι τὴν αἰγιαλὸν εἱστήκει, καὶ ἐλάλησεν ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς πολλά· εἶτα μετὰ τὴν τοῦ σπόρου παραβολὴν προσελθόντες οὐκέτι οἱ ὄχλοι, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ, εἶπον αὐτῷ, διὰ τί ἐν παραβολαῖς ἡμῖν λαλεῖς; ἀλλὰ διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς; ὅτε καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν, οὐ τοῖς ὄχλοις, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς τὸ· ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. τοῖς δὲ λοιποῖς, ἐν παραβολαῖς· οὐκοῦν τῶν προσερχομένων τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, οἱ μὲ γινώσκοντες τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, μαθηταὶ χρηματίζοιεν ἄν. εἰς δὲ τὸ τοιοῦτον οὐ δέδοται, ὄχλοι, οἱ τῶν μαθητῶν ἥττους λέγοιντ' ἄν· πρόσχες γὰρ ὅτι μελλοῦσι ὅπου τοῖς μαθηταῖς εἶπε τὸ· ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. περὶ δὲ τῶν ὄχλων τὸ ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται· καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἀφίησι μὲ τοὺς ὄχλους, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν, οὐχὶ δὲ τοὺς μαθητὰς, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ, οὐχὶ οἱ ὄχλοι, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ· ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ἡνίκα ἀκούσας τοῦ περὶ Ἰωάνου ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ'

ἰδίαν, οἱ ὄχλοι ἠκολούθησαν αὐτῷ, ὅτε ἐξελθὼν εἶδε πολὺν ὄχλον, καὶ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτοῖς, ἐθεράπευσε τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν, τῶν ὄχλων, οὐχὶ τῶν μαθητῶν· ἑσπέρας δὲ γενομένης προσῆλθον αὐτῷ, οὐχ οἱ ὄχλοι, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ λέγοντες, ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα· ἀλλὰ καὶ

ἡνίκα λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε, καὶ κλάσας τοὺς ἄρτους, οὐ τοῖς ὄχλοις, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς ἔδωκεν, ἵνα οἱ μαθηταὶ δῶσι τοῖς ὄχλοις, μὴ χωρῶσιν ἀφ' αὐτῶν λαβεῖν, ἀλλὰ μόνος λαβὼν τῶν μαθητῶν διχρωμένοις τοὺς τῆς εὐλογίας Ἰησοῦ ἄρτους, καὶ οὐδὲ τούτους πάντας ἐσθίουσι. χορταζόντες γὰρ οἱ ὄχλοι καταλελοίπασι τὸ περισσεῦον ἐν κοφίνοις ὅσοι πλήρεις

A paces non erant ab illo accipiendi, sed vix accipere poterant à Discipulis panes benedictionis Iesu, nec vero eos omnes comederunt; saturatæ enim turbæ residuum reliquerunt in duodecim cophinis, qui quidem pleni erant. Id autem propter quod hæc assumpsimus, illud est de quo nunc agitur, quod nempe secernens Iesus Discipulos à turbis, *compulit illos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec ipse dimitteret turbas*: nec enim poterant turbæ in vlteriorem ripam transire, vt pote quæ non essent mystice Ebræi, qui exponuntur, Trajectitij; sed id opus erat Discipulorum Iesu; dico autem, in vlteriorem ripam transire, & ea quæ videntur, corporeaque sunt, vt pote temporaria, transgredi; pervenire autem ad ea quæ non videntur, & sunt æterna. Beneficium igitur sufficiens erat turbis, à Iesu in illas collatum, cum non possent transire in vlteriorem ripam, quod turbæ essent, à Iesu dimitti: qua dimissione nullus habet dimittendi potestatem præter vnum Christum; nec possibile est dimitti quemquam, qui non prius panes comederit, quibus Iesus benedicit; nec vero possibile quemquam panes benedictionis Iesu comedere, qui non ita fecerit sicut jussit Iesus, & non supra fœnum discubuerit, vt tradidimus. Sed neque hoc possibile est facere turbas, quæ nō è suis vrbibus secutæ fuerint Iesum secedentem in desertum locum seorsum. Et primum quidem rogatus à Discipulis vt dimitteret turbas, non dimisit, donec eas aluerit panibus benedictionis; nunc autem dimittit, postquam coëgit Discipulos navim conscendere, & dimittit eas alicubi in infimo loco versantes; infra quippe erat desertum; ipse autem *ascendit in montem orare*. Id vero observandum est, statim compulisse Iesum Discipulos *ascendere in navim, & præcedere eum trans fretum*, postquam quinque hominum millia aluit. Verum non potuerunt Discipuli præcedere Iesum in vlteriorem ripam, sed vbi ad vsque medium maris pervenissent, jactaretur que navis, quod contrarius ipsis esset ventus, timore perculsi sunt, cum circa quartam noctis vigiliam venisset ad illos Iesus. Et nisi Iesus navem conscendisset, neque navigantibus Discipulis adversus ventus remisisset, neque in vlteriorem ripam, post trajectum mare, navigantes venissent. Et volens fortasse experimento docere illos, non posse absque se trans lacum ire, *compulit* quidem *ascen-*

Matth. 14. 23.

ιβ' κ. ταῦτα δώδεκα· διὸ ἔνεκεν * τούτου παρειλήφαμεν, ὅτι ὁ προσκείμενον, ὅτι χωρίσας ὁ Ἰησοῦς τῶν ὄχλων τοὺς μαθητὰς, ἠνάγκασεν αὐτοὺς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτοὺς εἰς τὸ πέραν, ἕως οὗ ἀπολύσει αὐτοὺς τοὺς ὄχλους· οὐ γὰρ ἐδυνάντο οἱ ὄχλοι εἰς τὸ ὧραν ἀπελθεῖν, ἃς οὐ μυστικῶς ἑβραῖοι, οἵτινες ἑρμηνεύονται, περατηταί. ἀλλὰ τοῦτο ἔργον ἦν τῶν Ἰησοῦ μαθητῶν. λέγω δὴ εἰς τὸ πέραν ἀπελθεῖν, καὶ διαφορήσαι τὰ βλεπόμενα, καὶ σωματικά, ὡς προείρηται, φθάσαι δὲ ὅλα τὰ μὴ βλεπόμενα, καὶ αἰώνια· οὐ γὰρ ἀρκεῖ αὐτὰρκης ἦν τοῖς ὄχλοις ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῖς διδομένη, μὴ δυναμένοις ἀφ' ὧν ὁ ὄχλος ἦν, ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν, ἀπολυθῆναι ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἵν' πρὶν ἀπολυσιν οὐδεὶς ἴχῃ ἐξουσίαν ἀπολύειν, ἢ ὁ χρηστὸς μόνος, καὶ οὐκ ἔστι τὸ ὅστιν ἀπολυθῆναί πινα, μὴ προτέρον φαγόντα ἄρτων, ὧν ὁ Ἰησοῦς εὐλογεῖ. οὐκ ἔστι δὲ φαγεῖν τῶν ἄρτων τῆς εὐλογίας Ἰησοῦ, εἰ μὴ ὡς ἐκέλευσεν ὁ Ἰησοῦς ποιήσωμεν, καὶ ἀναπεσόντα ὑπὲρ τοῦ χόρτου, ὡς ἀποδεδόκαμεν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτον οἷόν τε ποιῆσαι τοὺς ὄχλους μὴ ἀναχωρήσαντας ὑπὸ Ἰησοῦ ἀπὸ τῶν ἰδίων πόλεων, ἀναχωρήσαντα εἰς ἔρημον τόπον καθ' ἰδίαν· καὶ προτέρον μὲ ἀδικήμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀπολύσαι τοὺς ὄχλους, οὐκ ἀπέλυσεν, ἕως ἔθρεψε τοῖς ἄρτοις τῆς εὐλογίας· νῦν δὲ ἀπολύει, τῶν μαθητῶν προτέρων ἀναγκασθέντων ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἀπολύει αὐτοὺς κάτω τοῦ τυγχάνοντος. καὶ γὰρ ἦν ἔρημος. αὖθις δὲ αὖθις εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· καὶ τοῦτο δὲ θαυμαστόν, ὅτι οὐδέπω μὴ θελήσας μὴ θεραπεύσας τοὺς πεντακισχιλίους, ἠνάγκασεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτοὺς εἰς τὸ πέραν· πλὴν οὐ δεδυνήθησαν οἱ μαθηταὶ προάγειν τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ ὧραν, ἀλλὰ μέχρι τοῦ μέσου τῆς θαλάσσης φθάσαντες, βαζανιζομένου τοῦ πλοίου, τοῦ δὲ ἀνέμου αὐτοῖς ἐναντίου, ἐφοβήθησαν, περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἔλθοντος πρὸς αὐτοὺς τοῦ Ἰησοῦ· καὶ εἰ μὴ ἀναβεβήκει εἰς τὸ πλοῖον ὁ Ἰησοῦς, ὅτ' οὐ ὁ τοῖς πλέουσι μαθηταῖς ἐναντίος ἔπαυε πάντα ἄνεμος, οὐ' οὐ ἀφ' ἡμῶν πρόσθεν ἦλθον εἰς τὸ ὧραν οἱ πλέοντες· καὶ τάχα βουλόμενος τῇ πείρᾳ αὐτοὺς διδάξαι, ὅτι μὴ οἷόν τε ὅστι χωρὶς αὐτοῦ ἀπελθεῖν εἰς τὸ ὧραν, ἠνάγ-

B Jectitij; sed id opus erat Discipulorum Iesu; dico autem, in vlteriorem ripam transire, & ea quæ videntur, corporeaque sunt, vt pote temporaria, transgredi; pervenire autem ad ea quæ non videntur, & sunt æterna. Beneficium igitur sufficiens erat turbis, à Iesu in illas collatum, cum non possent transire in vlteriorem ripam, quod turbæ essent, à Iesu dimitti: qua dimissione nullus habet dimittendi potestatem præter vnum Christum; nec possibile est dimitti quemquam, qui non prius panes comederit, quibus Iesus benedicit; nec vero possibile quemquam panes benedictionis Iesu comedere, qui non ita fecerit sicut jussit Iesus, & non supra fœnum discubuerit, vt tradidimus. Sed neque hoc possibile est facere turbas, quæ nō è suis vrbibus secutæ fuerint Iesum secedentem in desertum locum seorsum. Et primum quidem rogatus à Discipulis vt dimitteret turbas, non dimisit, donec eas aluerit panibus benedictionis; nunc autem dimittit, postquam coëgit Discipulos navim conscendere, & dimittit eas alicubi in infimo loco versantes; infra quippe erat desertum; ipse autem *ascendit in montem orare*. Id vero observandum est, statim compulisse Iesum Discipulos *ascendere in navim, & præcedere eum trans fretum*, postquam quinque hominum millia aluit. Verum non potuerunt Discipuli præcedere Iesum in vlteriorem ripam, sed vbi ad vsque medium maris pervenissent, jactaretur que navis, quod contrarius ipsis esset ventus, timore perculsi sunt, cum circa quartam noctis vigiliam venisset ad illos Iesus. Et nisi Iesus navem conscendisset, neque navigantibus Discipulis adversus ventus remisisset, neque in vlteriorem ripam, post trajectum mare, navigantes venissent. Et volens fortasse experimento docere illos, non posse absque se trans lacum ire, *compulit* quidem *ascen-*

C

D

E

dere in naviculam, & se trans fretum præcedere: cum non possent autem illi vltra medium maris progredi, apparens, & ea quæ scripta sunt faciens, ostendit eum qui trans mare pervenerit, Iesu simul cum illo navigante illuc pervenisse. Quodnam est autem navigium, quod Discipulos Iesus compulit conscendere? an fortasse tentationum, & afflictionum certamen, in quod à Verbo quis compulsus, & quasi invitus venit, volente Servatore in jactato illo navigio à fluctibus, & vento adverso Discipulos exercere? Quoniam autem *statim compulit Discipulos ascendere in naviculam & præcedere eum trans fretum*, immutato paulisper sermone scripsit Marcus: *Et statim coëgit Discipulos suos ascendere navim, vt præcederent eum trans fretum ad Bethsaïdam*; necesse est explicare illud, *coëgit*, quando prius viderimus ea quæ ad exiguam Marci discrepantiam pertinent, qui aliquid magis præfinitum per articuli additionem significavit. Non enim idem declaratur his verbis: *Statim compulit Discipulos*: habet vero aliquid amplius, *Discipulos suos*, à Marco scriptum, quam simpliciter, *Discipulos*. Fortasse igitur, vt ad hanc orationem animum advertamus, Discipuli firmiter hærentes Iesu, non quavis data occasione ab illo separari possunt, volentes adesse illi. Is autem cum decrevisset, vt illi fluctuum periculum facerent, & adversi venti, qui nullus fuisset, si cum Iesu fuissent, imposuit illis necessitatem conscendendi navim, postquam à se fuissent separati. Cogit igitur Servator Discipulos conscendere tentationum navigium, & præcedere se in vlteriorem ripam, & per earum victoriam, vltra afflictiones consistere. Illi autem cum ad medium maris, & fluctuum qui in tentationibus sunt pervenissent, prohibentibus adversis ventis ne trans lacum irent, non potuerunt, absque Iesu colluctantes, vincere fluctus, & ventum adversum, & ad vlteriorem ripam pervenire. Propterea misertum eorum Verbum, qui omnia pro viribus facerent, vt ad littus oppositum pervenirent, ad eos venit ambulans super mare, quod fluctus non habebat, nec ventum ei adversari valentem, etiamsi voluisset. Nec enim scriptum est: Venit ad eos ambulans super fluctus, sed super aquas * is cui cum initio dixisset Iesus: *Veni, descendens de navicula, ambulabat*, non super fluctus, sed *super aquas*, vt ad Iesum iret: postquam autem dubitavit, vidit validum esse ventum, qui validus illi non erat qui exiguam fidem & dubita-

Marc. 6. 45.

Matth. 14. 29.

A κασι μὴ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν. μὴ δυνηθεὶς δ' αὐτοῖς πλεῖν τοῦ μέσου τῆς θαλάσσης διελθεῖν, ὑπεφανεὶς, καὶ ποιήσας τὰ γεγραμμένα, ἔδειξεν ὅτι ὁ εἰς τὸ πέραν γεγονὼς, Ἰησοῦ αὐτῷ συμπλέοντος φθάνει εἰς αὐτό· πῇ δὲ τὸ πλοῖον εἰς ὃ ἀνάγκασεν ἐμβῆναι τοὺς μαθητὰς ὁ Ἰησοῦς; ἢ πάντα ὁ τῷ πειρασμῷ καὶ τοῖς πειρασμοῖς ἀγών, εἰς ὃν ἀναγκαζόμενός τις ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ οἱονεὶ οὐκ ἐκὼν ἔρχεται, βουλομένου τοῦ σωτῆρος γυμνάσασθαι τοὺς μαθητὰς ἐν ᾧ βαζανιζομένου τοῦ πλοίου ὑπὸ τῶν κυμάτων * τοῦ ἐναντίου ἀνέμου· ὅθεν δὴ καὶ βιαίως ἀνάγκασε τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν εἰς Βηθσαϊδά, ἀναγκάσας ὑπεξῆσαι αὐτῷ· ἀνάγκασεν, ἐπειδὴ πρότερον ἰδιωτικὰ τῆς ὀλίγης παραλλαγῆς τοῦ μάρκου, ἀφεστῶτα μόνον πλεῖον ἐμφαίνουσας ἀφὸ τοῦ τὸ ἀόριστον προσθήκης· ὁ γὰρ σωτὴρ ἐμφαίνεται ἀπὸ τοῦ. βιαίως ἀνάγκασε τοὺς μαθητάς. ἔχει δέ τι πλεῖον τὸ· τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, παρὰ τὸν μάρκον γεγραμμένον, παρὰ τὸν ἁπλῶς, τοὺς μαθητάς· πάντα οὖν, ἵνα καὶ τῇ λέξει παρακολουθῶμεν, οἱ μὲν μαθηταὶ δυσαποσπάστως ἔχοντες τοῦ Ἰησοῦ, οὐδὲ κατὰ τὸ τυχὸν αὐτοῦ χωρίζεσθαι δυνάσται, βουλόμενοι πρεῖναι αὐτοῦ· ὁ δὲ κρείνας αὐτοὺς πεῖραν λαβεῖν κυμάτων, καὶ ἐναντίου ἀνέμου, οὐκ ἀφ' ὑμῶν γινομένου εἰ ἤσαν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάγκην αὐτοῖς ἐπήρτησε χωρισθεῖσιν αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς πλοῖον· ἀναγκάζει μὲν οὖν τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον τῷ πειρασμῷ ὁ σωτὴρ, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, καὶ ἐπέκεινα τῷ πειρασμῶν ἀφὸ τοῦ νικᾶν αὐτοὺς γίνεσθαι· οἱ δὲ εἰς τὸ μέσον τῆς θαλάσσης, καὶ τῷ ἐν πειρασμοῖς γινομένοι κυμάτων, καὶ τῷ ἐναντίων ἀνέμων κωλυόντων αὐτοὺς ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν, παλαίοντες οὐ δεδυνήθησαν χωρεῖν τοῦ Ἰησοῦ νικῆσαι τὰ κύματα, καὶ τὸν ἐναντίον ἄνεμον, καὶ φθάσαι εἰς τὸ πέραν· διὸ τὸν ἐλεήσας αὐτοὺς ὁ λόγος, πρὸς τὸ τῷ ἑαυτοῦ πρόξαντας, ἵνα εἰς τὸ πέραν γένωνται, ἦλθε πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ὅτι τὴν θαλάσσαν, αὐτῷ μὴ ἔχουσαν κύματα, οὐδὲ ἄνεμον ἐναντιούμενον δυνάμενον, εἰ καὶ ἐβούλετο· καὶ γὰρ οὐ γέγραπται, ἦλθε πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ὅτι τὰ κύματα, ἀλλ', ὅτι τὰ ὕδατα * ἐστὶν ὃν τοῖς ἀρχαῖς εἰπόντος αὐτῷ τοῦ Ἰησοῦ. ἔλθε, καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου περιπάτησον, οὐκ ὅτι τὰ κύματα, ἀλλ' ὅτι τὰ ὕδατα, ἴδων πρὸς τὸν Ἰησοῦν· ἐπεὶ δὲ ἐδίψασεν, ἰδὼν ἰσχυρὸν τὸν ἄνεμον, οὐκ

ὅτι ὄντα ἰσχυρὸν τοῦ ἀποθεμένου τὴν ὀλιγοπι- A tionem depoſuerat. Et ſimulatque cum Pe-
σίαν, καὶ τὸ διέγειρον· καὶ ἀναβάντος τοῦ Ἰησοῦ tro navigium conſcendit Ieſus, remiſit ven-
μὴ πάντα εἰς τὸ πλοῖον, ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, tus, nihil amplius in navem agere valens,
μηδὲν ἔτι δυνάμενος ἐνεργεῖν, εἰς ἄνω ἀνα- poſtquam eam conſcenderat Ieſus. Et tunc
βαίνοντος τοῦ Ἰησοῦ· καὶ τότε οἱ μαθηταὶ ἀφικόμενοι Diſcipuli *quam transfretaſſent*, *venerunt in* Matth. 14.
terram Geneſaret, cujus interpretationem 34.
ſi ſciremus, ab illa juvaremur aliquatenus
ad eorum, de quibus agimus, expoſitio-
nem. Obſerva autem, quandoquidem fide- 1. Cor. 1. 13.
lis eſt Deus, non ſinens tentari turbas ſu-
pra id quod poſſunt, qua ratione Filius Dei
Diſcipulos coëgerit navigium conſcendere,
vt qui fortiores eſſent, valenteſque ad me-
dium maris pervenire, & ſuſtinere fluctuum
jactationem, donec digni evaſiſſent divino
auxilio, & vidiſſent Ieſum, audiſſentque
eum poſtquam aſcendiſſet, & traijcere, & in
terram Geneſaret pervenire. *Et dimiſſis*
turbis, quæ vt pote imbecilliores, navigij &
fluctuum & venti advetſi periculum non fe-
cerant, *aſcendit in montem ſolus orare*: pro
quo autem orare? an fortaſſe pro turbis, vt
poſtquam dimiſſæ ſunt cum panibus bene-
dictionis, nihil contrarium faciant dimiſ-
ſioni à Ieſu? pro Diſcipulis vero, vt à ſe
coacti navigium conſcendere, & ſe in vlte-
riorem ripam præcedere, nihil in mari pa-
tiantur, nec à contrario vento? Ac ego
quidem confidenter dixerim, propter Ieſu
preces ad Patrem pro Diſcipulis, nihil illos
paſſos eſſe, & mari, & fluctibus, & contra-
rio vento ipſis adverſantibus. Simpliciori
quidem ſufficiat hæc explicatio: nos autem
ſiquando in tentationum periclitationem
incidamus, meminerimus Ieſum coëgiſſe
nos conſcendere illarum navigium, volen-
tem nos præcedere ſeſe in vlteriorem ri-
pam. Nec enim fieri poteſt vt qui tentatio-
nes fluctuum & venti contrarij non ſuſti-
nuerint, ad vlteriorem ripam perveniant.
Deinde cum viderimus nos multitudine re-
rum difficilium circumveniri, & mediocri-
ter laborantes ea aliquatenus tranaveri-
mus; cogitemus navigium noſtrum in me-
dio mari eſſe, tunc jactatum à fluctibus, vo-
lentibus nos circa fidem aut aliquam è vir-
tutibus naufragium facere. Sed poſtquam
Spiritum Mali viderimus rebus noſtris ad-
verſantem, tunc nobis contrarium eſſe
ventum animum inducamus. Vbi igitur id
perpetientes exegerimus tres vigilias no-
ctis, hoc eſt tenebrarum, quæ ſunt in ten-
tationibus, pro viribus egregie decertan-
tes, caventeſque à naufragio circa fidem
aut aliquam è virtutibus; primam vigiliam
adverſus patrem tenebrarum, & iniquita-
tis; ſecundam adverſus filium ejus, *qui*

ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, ὡς ἰσχυροτέρους, καὶ B
δυναμένους ὅτι τὸ μέσον τῆς θαλάσσης φθάσαι,
καὶ ὑπομεῖναι τὴν ἀπὸ τῶν κυμάτων βάσανον,
ἕως ἄξιοι τῆς θείας βοηθείας γένωνται,
καὶ ἴδωσι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀκούσωσιν αὐτοῦ
ἀναβαίνοντος αὐτὸ, * ἀφικόμενοι, καὶ ἐλθεῖν εἰς τὴν γῆν
γενησόμενοι· τοὺς δὲ ὄχλους ἀπολύσας, ἐν λαβόν-
τας πεῖραν, ὡς ἀδυνατοῦντες, πλοίῳ καὶ κυμάτων
καὶ ἐναντιουμένου ἀέρος, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος
κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι. τοῦ τίνος δὲ προσ- C
εύξασθαι; ἢ τάχα τοῦ μὴ τοὺς ὄχλους, ἵνα
ἀπολυθέντες μὴ τοὺς τῆς ὀλιγοπιστίας ἀρτοὺς, μη-
δὲν ἐναντίον τῇ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀπολύσει πρά-
ξωσι; τοῦ δὲ τοὺς μαθητὰς. ἵνα ἀναγκασθέν-
τες ἐπ' αὐτὸ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν
αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, μηδὲν πάθωσιν ἐν τῇ
θαλάσσῃ, μηδὲ ὑπὸ τοῦ ἐναντίου ἀέρος; καὶ
παρρησίας εἴποιμι ἂν ὅτι τὴν τοῦ Ἰησοῦ πρὸς
τὸν πατέρα τοῦ τοὺς μαθητὰς δύχην, οὐδὲν πε-
πόνθασιν ὅτι, θαλάσσης καὶ κυμάτων καὶ ἐναν- D
τίου ἀέρος αὐτοῖς ἀντιπροσόντων· ὁ μὲν οὖν
ἁπλούστερος ἀρκείσθω τῇ ἱστορίᾳ. ἡμεῖς δὲ, εἴ
ποτε ἀνάγκῃ πειρασμῶν περιπεσοῦμεν, ἀνα-
μιμνησκώμεθα ὅτι ἠνάγκασεν ἡμᾶς ὁ Ἰησοῦς
ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον αὐτοῦ, βουλόμενος ἡμᾶς
προάγειν εἰς τὸ πέραν. ἐν δὲ δυνατὸν μὴ πει-
ρασθῶμεν ὑπομείναντες κυμάτων καὶ ἀέρος
ἐναντίου, εἰς τὸ πέραν φθάσαι εἶτ' ἐπειδὴ ἴδω-
μεν πολλὰ τὰ περιεστηκότα ἡμᾶς πράγματα,
καὶ χαλεπὰ, καὶ κάμνοντες μετείως αὐτὰ ὅτι E
ποσὸν ἀφικνούμεθα, λογιζώμεθα ὅτι ὁ πλοῖον
ἡμῶν μέσον ἐστὶ τῆς θαλάσσης, τότε βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων, βουλομένων
ἡμᾶς ναυαγῆσαι περὶ τὴν πίστιν, ἢ τινα τῶν
ἀρετῶν· ἀλλ' ἐπὰν ὁ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ βλέ-
πωμεν ἀντιπροσόντα ἡμῖν τοῖς πράγμασιν,
ἐνοποιούμενον ὅτι τότε ἡμῖν ἐναντίος ἐστὶν ὁ ἄνεμος· ἐπειδὴ οὖν ταῦτα πάσχοντες τρεῖς φυλακὰς τῆς
νυκτὸς, τοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς σκότους, ἀφικνούμεθα, καὶ ὁ δυνατὸν ἀγωνιζόμενοι καλῶς, καὶ
περιῶντες ἑαυτοὺς πρὸς τὸ μὴ ναυαγῆσαι περὶ τὴν πίστιν, ἢ τινα τῶν ἀρετῶν, πρώτην φυλα-

2. Thess. 2. 4. *adversatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur*; tertiam contra Spiritum, Spiritui sancto adversum; tunc credimus venturum ad nos Filium Dei, instante quarta vigilia, cum nox processit, & appropinquavit dies, vt mare nobis componat super illud ambulans. Et vbi viderimus Verbum nobis apparens, turbabimur quidem, antequam deprehenderimus adesse nobis Servatorem, phantasma videre existimantes, & timore perculsi clamabimus; sed ipse statim loquetur nobis dicens: *Habete fiduciam, ego sum, nolite timere*; & vehementius commotus hac voce, *habete fiduciam*, si quis in nobis repertus fuerit Petrus, ad perfectionem quidem tendens, sed nondum eam affectus, descendens è navigio, quasi ex ea egressus tentatione qua afflictabatur, initio quidem ambulabit, volens ad Iesum super aquas ire; sed quasi exigua etiamnum fide præditus, & adhuc dubitans, videbit validum ventum & terrebitur, & mergi incipiet: id tamen non patietur, propterea quod Iesum magna voce vocabit, & dicet illi: *Domine salvum me fac.* Tum statim etiamnum tali Petro loquente & dicente: *Domine salvum me fac*, extendet manum Verbum auxilium ejusmodi homini præbens, eumque jamjam mergi cœptum apprehendet, & exiguam illi fidem ac dubitationem exprobrabit. Verumtamen observa non dixisse illum: *Incredule*, sed, *Modicæ fidei* vir, & dictum esse: *Quid dubitasti?* vt pote qui haberet quidem nonnihil fidei, vergeret autem in contrariam partem. Postea autem & Iesus, & Petrus navem conscendent, & ventus cessabit: *qui autem in navicula erant*, intelligentes à quibus sint servati periculis, *adorabunt dicentes*, Matth. 8. 29. non simpliciter: *Filius Dei es*, quemadmodum & duo dæmoniaci, sed *vere filius Dei es*; quod dicunt Discipuli qui sunt in navi: nec enim alios Discipulos arbitror id dixisse. Postquam autem in omnibus ijs fuerimus versati, trajectis ijs ad terram appellemus, quo præcedere se jusserit nos Iesus. Fortasse vero aperitur arcanum aliquod & occultum mysterium de nonnullis Matth. 14. 35. qui à Iesu servati sunt, per ea: *Et cum cognovissent eum viri loci illius*, nempe illius qui est in vlteriore ripa, *miserunt in universam* finitimam *regionem illam*, finitimam ripæ vlteriori, non in ipsa vlteriore ripa, sed circa illam, *& obtulerunt* [*ei omnes male habentes.* Hic autem observa hos obtulisse illi] non multos solum *male habentes*, sed *omnes* eos qui erant in finitima illa regione.

Hæc in nostro Codice prætermissa, ex Erasmi interpretatione vi-

A κὴν, τὸν πατέρα τῆς σκότους καὶ τῆς κακίας, καὶ
δευτέρως τὸ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ αἰτκείμενον, ᾧ ἐπαγ-
γέλλομεν ὅτι πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα,
καὶ τρίτην ὃ ἐναντίον ᾧ ἀλίᾳ πνεύματι πνεῦ-
μα, τότε πιστεύομεν ὅτι παρτὸς ἐνεκεύας
φυλακῆς, ὅτε ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα
ἤγγικεν, ἐλεύσεται πρὸς ἡμᾶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵ-
νὰ ὑπερπέσῃ ἡμῖν τὴν θάλασσαν, ὡς παρ' ἐπ'
αὐτῆς· ᾧ ἐπὰν ἴδωμεν τὸ λόγον ἡμῖν ἐμφανιζό-
μενον, ταραχθησόμεθα μὲν ἀφὶν τρανῶς κατα-
B λαβεῖν ὅτι ὁ σωτὴρ ἡμῖν ὑπεδεύμενον, εἰώ-
μεθα ἐπ φάσμα θεωρεῖν, καὶ φοβούμενοι
κεκραξόμεθα. ἀλλ' αὖθις εὐθεῶς ἡμῖν λαλήσει
λέγων· θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. καὶ
θερμότερον κ τύμπος ἀπὸ τοῦ, θαρσεῖτε, εἴ τις
ἐν ἡμῖν εὑρεθείη πέτρος, ὁδοῦν μὲν ὅτι τὸν
τελειότητα, οὐδέπω δὲ πεῖσος γεγυμνός,
καταβὰς ἀπὸ τῆς πλοίου, ὡς ἐξω τῆς πειρασμῆ
γενόμενος ἐκείνου, ἐν ᾧ ἐβασανίζετο, ὡς πα-
τήσει μὲν καταρχαὶ, βουλόμενος ἐλθεῖν πρὸς
τὸ ἰησοῦ ὅτι τὰ ὕδατα. ὡς ἐπὶ ὀλιγοπιστος,
C καὶ ὡς ἐπὶ διστάζων, ὀφεῖται ἰσχυρὸν τὸν ἄνεμον, ἐ
φοβηθήσεται, καὶ ἀρξεῖται μὲν καταποντίζεσθαι.
ἐ πείσεται ᾧ τοῦτο, ἀφ' ὃ τὸ ἰησοῦ μεγάλῃ
καλεῖν φωνῇ, καὶ λέγειν αὐτῷ· κύριε σῶσόν με·
εἰ ἐὐθέως ἐπ λαλεῶν τὸ πιστὸν πάντα, καὶ
λέγοντος· κύριε σῶσόν με, ἐκτενεῖ τὴν χεῖρα
ὁ λόγος, ὀρέγων τῷ πιστῷ βοήθειαν, καὶ ἐπι-
λήψεται αὐτοῦ ἀρξαμένου καταποντίζεσθαι, καὶ
ὀνειδίσει αὐτῷ ὅτι τῇ ὀλιγοπιστίᾳ, καὶ τῷ δι-
σταγμῷ· πλὴν τήρει ὅτι οὐκ εἶπεν, ἄπιστε,
D ἀλλὰ, ὀλιγόπιστε, καὶ ὅτι λέλεκται· εἰς τί ἐδί-
σασας; ἔχων μὲν τι τῆς πίστεως, κλίνων ᾧ καὶ
πρὸς ὃ ἐναντίον αὐτῇ· καὶ ὅτι τόπος γε ᾧ ὁ
ἰησοῦς, καὶ ὁ πέτρος ἀναβήσεται εἰς ὃ πλοῖον,
καὶ κόπασι ὁ ἄνεμος, καὶ οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἐπιστη-
σάμενοι ἀφ' οἵων διεσώθησαν κινδύνων, προσ-
κυνήσουσι λέγοντες, ὄχ ἁπλῶς, θεοῦ υἱὸς εἶ,
ὡς καὶ οἱ δύο δαιμονιζόμενοι, ἀλλ', ἀληθῶς
θεοῦ υἱὸς εἶ, ὅσῳ λέγουσιν οἱ ἐν τῷ πλοίῳ μα-
θηταί· ᾧ γὰρ ἄλλους τοὺς μαθητὰς νομίζω τοῦ
E εἰρηκέναι· ἐπεὶ ᾧ ἐν τούτοις ὅλοις γενόμεθα,
ἀφικόμενοι ἐλθοῦσόμεθα εἰς τὴν γῆν, ἵνα
προάγειν ἡμῖν κέλευσεν ὁ ἰησοῦς· πάρα ᾧ καὶ
δηλοῦσί τι ἀπόρρητον ᾧ κεκρυμμένον μυστήριον
περί τινων σεσωσμένων ἀπὸ τοῦ ἰησοῦ ἀπὸ τῶ-
καὶ ὑπαγόντες αὐτῶν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου,
δῆλον δ' ὅτι τοῦ ἐν τῷ ὅλῃ, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, περίχωρον τοῦ ὅλου,
οὐκ ἐν αὐτῷ ὅλῳ, ἀλλὰ περὶ αὐτό, καὶ ** προσήνεγκαν αὐτῷ, ᾧ πολλὴς κακῶς ἔχοντας
μόνον, ἀλλὰ πάντας τοὺς * τῇ περιχώρῳ ἐκείνῃ· οἱ ᾧ προσενεγθέντες αὐτῷ κακῶς ἔχοντες *

παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα κἂν μόνον ἅψωνται τοῦ A Hi autem qui oblati fuerant ei male habentes, *rogabant eum vt vel fimbriam duntaxat vestimenti ejus tangerent*, hanc ab illo gratiam postulantes, quandoquidem tales non erant, qualis *mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, & accessit retro; & tetigit fimbriam vestimenti ejus, [cum dixisset intra sese, Si tetigero tantum vestimentum ejus] salva ero.* Observa enim ea quæ de fimbria vestimenti ejus dicuntur, vnde statim profluvium sanguinis stetit. Qui autem è vicinia terræ Genesaret venerant, ad quam trajecto mari appulerat Iesus; ipsiusque Discipuli, non ex sese ad Iesum accesserunt, sed ab ijs qui nuntios miserant adducti sunt; quippe qui ex sese accedere non possent, quod valde male haberent: sed neque soli fimbriam attigerunt, velut illa profluvio laborans mulier, sed adhortantibus illis. Verum ex ijs, *quicunque ex tetigerunt, salvi facti sunt.* Cæterum an aliqua sit differentia verbi illius, διεσώθησαν, quod de illis dictum est, ab illo verbo, σωθήναι (dictum est enim mulieri sanguinis fluxũ patiẽti: *Fides tua σέσωκέ σε*) ipse animũ advertes. *Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Pharisæi & Scribæ dicentes: Quare Discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim lavant manus suas cum panem manducant.* Qui observaverit quo tempore accesserunt ab Hierosolymis Pharisæi & Scribæ dicentes: *Quare Discipuli tui transgrediuntur traditionem Seniorum?* & quæ sequuntur; sciet ille necessario Matthæum non simpliciter scripsisse, ad Servatorem ab Hierosolymis accessisse Pharisæos & Scribas, ea scisciantes ab eo quæ scripta extant, sed posuisse: *Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis.* Quando igitur illud, *tunc*, intelligendum est? quum scilicet trajecto mari, navi venerunt in terram Genesaret Iesus, ipsiusque Discipuli, sedato vento, ex quo navem conscendit Iesus; & quando, *quum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in vniversam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habentes, & rogabant vt vel fimbriam vestimenti ejus tangerent; & quicunque tetigerunt, salui facti sunt. Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ & Pharisæi*, non admirantes virtutem quæ erat in Iesu, quæ eos sanaverat qui vel fimbriam tantum vestimenti ejus tetigissent, sed animo rixandi avido Discipulos apud magistrum accusantes, non transgressionis præcepti Dei, sed vnius traditionis Iudæorum Seniorum. Et verisimile est hanc rixosorum accusationem, Iesu Discipulorum pietatem

Matth. 9.20

Hæc in nostro Codice prætermissa, ex Erasmi interpretatione supplevimus.

Matth. 9.22

Matth. 15.1

κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, χάριν ἀπ' αὐτοῦ αἰτούμενοι τοιαύτην, ἐπεὶ μὴ ἦσαν ὁποῖα ἡ αἱμορροοῦσα γυνὴ τὰ ιβ' ἔτη, καὶ προσελθοῦσα ὀπίσθεν, καὶ ἁψαμένη τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ** σωθήσομαι· τάχει γὰρ ἐν τοῖς τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, εὐθὺς παρέσχεν μα ἔστη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐτῆς· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ περιχώρου τῆς γῆς ἐλυσιτέλουν, εἰς ἣν ἀφικόμενοι ἦλθον ὁ ἰησοῦς, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν προσῆλθον τῷ ἰησοῦ, ἀλλὰ προσηνέχθησαν· ἀπὸ τῶν ἀποστειλάντων, ἅτε μὴ δυνάμενοι, ἀφ' ὧν σφόδρα κακῶς ἔχον, προσελθεῖν ἀφ' ἑαυτῶν. καὶ οὐδὲ μόνοι ἥψαντο τοῦ κρασπέδου, ὡς ἡ αἱμορροοῦσα, ἀλλὰ παρακαλεσάντων οἰκείων· πλὴν καὶ τούτων ὅσοι ἥψαντο, διεσώθησαν· εἰ δὲ ὅτι τῆς ἀφφορᾶ τοῦ, διεσώθησαν, ὅτι τούτων * εἰρημένον, πρὸς ὃ, σωθῆναι. εἴρηται γὰρ πρὸς τὴν αἱμορροοῦσαν. ἡ πίστις σε σέσωκέ σε, καὶ αὖθις ὀπτῆσαι· πότε προσέρχονται αὐτῷ ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαῖοι, καὶ γραμματεῖς λέγοντες· ἀφ' τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσι· παρατηρήσας χρὶ πῖον χαρὲν προσελθόν τῷ ἰησοῦ ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαῖοι, καὶ γραμματεῖς λέγοντες· ἀφ' τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; καὶ τὰ ἑξῆς, εἴσεται ὅτι ἀναγκαίως ὁ ματθαῖος, οὐχ ἁπλῶς ἀνέγραψε προσελθεῖν τοὺς ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαίους, καὶ γραμματεῖς τῷ σωτῆρι, πειραζόμενοι αὐτοῦ τὸ σκκείωμα, ἀλλὰ πεποίηκε· τότε * ἀπέρχονται αὐτῷ ἀπὸ ἱεροσολύμων· πότε δῶ, τότε, καταστοντέον; ἡνίκα ἀφφράσμενοι ἦλθον εἰς τὴν γῆν ἐλυσιτέλει τῷ πλοίῳ ὁ ἰησοῦς, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, κοπάσαντος τοῦ ἀέμου, ἀφ' οὗ ἐπιβέβηκεν ὁ ἰησοῦς τῷ πλοίῳ, καὶ ὅτε ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ παρεκάλουν ἵνα κἂν μόνον ἅψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ὅσοι ἥψαντο διεσώθησαν· τίνικα ὁ προσῆλθον αὐτῷ ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαῖοι, καὶ γραμματεῖς, μὴ καταπλαλήτες τὴν ἐν τῷ ἰησοῦ δυνάμει, ἰασαμένην τοὺς κἂν μόνον τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἁψαμένους, * φιλαιτίως ὁ ἐγκαλοῦντες * ὅτι τοῦ διδασκάλου, οὐ περὶ παραβάσεως ἐντολῆς θεοῦ, ἀλλὰ παραδόσεως μιᾶς ἰουδαϊκῆς πρεσβυτέρων· καὶ εἰκὸς ὅτι αὐτὸ τοῦ φιλαίτιον ἔγκλημα πρίξησι τὴν τοῦ μαθητοῦ ἰησοῦ θεραπείαν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόντων ὀπτιλήψεως, ἃς πρὸς παρα-

* Κ. εἰρημένον

* Κ. προσεῖχον

* Κ. τοῦς μαθητὰς

probare, nullam dantium reprehensionis ansam, velut de transgressione mandatorum Dei, Pharisæis & Scribis; qui quidem de transgressione Discipulos non accusassent, quasi transgredientes præceptum Seniorum, si facultatem habuissent corripiendi eos qui accusabantur, & ostendendi transgredi illos mandatum Dei. Ne putes autem his probari servandam esse Legem Mosis juxta literam, quia videlicet Discipuli Iesu ad hoc vsque tempus eam servabant; nec enim antequam pateretur, *nos*
Gal. 3. 13. *redemit de maledicto Legis*, is qui patiendo, pro hominibus *factus est pro nobis maledictum.* Sed quemadmodum convenienter Paulus
Cor. 9. 20. Iudæis factus est *Iudæus, vt Iudæos lucraretur*, quid absurdum est Apostolos inter Iudæos commorantes, etti mysticos Legis sensus callerent, sese tamen ad alienam voluntatem accommodasse, quemadmodũ & Paulus cum Timotheum circumcidit, &
Act. 16. 3. Act. 18. 18. sacrificium juxta votum quoddam legale obtulit, vt in Actis Apostolorum scriptum est? Verum rursus rixosi apparent, qui nihil habent quod Iesu Discipulos accusent de mandato Dei, sed tantum circa traditionem vnam Seniorum; & ita perspicuum est criminandi studium, quod apud eos qui ex morbis sani facti fuerant, accusationem impingunt; in speciem quidem adversus Discipulos, revera autem magistrum calumniari volentes; quasi necessarium foret ad pietatem, quod à Senioribus de lavatione traditum erat. Existimabant enim impuras esse & immundas eorum manus qui, antequam panem ederent, non lavissent; puras autem & sanctas factas esse, eorum qui aqua eas abluissent, cum id per proportionem non respondeat Mosis juxta literam Legi. Nos autem non juxta traditionem Seniorum qui apud illos sunt, sed juxta rectam rationem nostras actiones purgare conemur, & sic animorum manus lavare, quando comesturi sumus tres panes, quos à Iesu, volente nobis esse amico, postulamus; immundis enim & illotis & impuris manibus non oportet esse panis participes. Iesus autem non accusat eos de traditione Seniorum Iudæorum, sed de mandatis Dei duobus valde necessarijs, quorum aliud quin-
Exod. 20. 12. tum erat in Decalogo, sic habens: *Honora*
Deuter. 5. 16. *patrem tuum & matrem tuam, vt bene tibi sit, & sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi.* Alterum vero in Le-
Levit. 24. 9. vitico eo pacto scriptum erat: *Si homo male-*
Exod. 21. 17. *dixerit patri suo, aut matri suæ, morte moriatur; patri matrique maledixit, reus erit.* Sed

βάσεως ἐντολῶν θεοῦ τοῖς φαρισαίοις καὶ γραμματεῦσιν, οἵτινες οὐκ ἂν προσηνέγκαντο περὶ παραβάσεως τοῖς μαθηταῖς ἔγκλημα, ὡς παραβαίνουσι τὴν ἐντολὴν τῶν πρεσβυτέρων, εἴπερ εἶχον ὑπολαμβάνεσθαι τῶν ἐγκαλουμένων, καὶ ἀποδεικνύναι αὐτοὺς παραβαίνοντας ἐντολὴν θεοῦ· μὴ νομίσῃς δὲ τοῦτο καταπεφυκέναι τῷ δεῖν τηρεῖσθαι τὸ γράμμα μωσέως νόμον, ἐπεὶ οἱ τοῦ ἰησοῦ μαθηταὶ ἕως τότε αὐτὸν ἐφύλασσον· ὁ γὰρ περὶ τοῦ παθεῖν ἐξηγόρασεν ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, ὁ ὑπὲρ τοῦ παθεῖν ἡμῶν ἀναθεμάτων γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. ἀλλὰ ὥσπερεὶ καθηκόντως καὶ παῦλος τοῖς ἰουδαίοις ἰουδαῖος ἐγένετο, ἵνα ἰουδαίους κερδήσῃ, τί ἄτοπον τοὺς ἀποστόλους ἐν ἰουδαίοις πολιτευομένους τοῖς ἀφανεῖσι, κἂν τὰ πνευματικὰ εἰδῶσι τοῦ νόμου, χρῆσθαι τῇ συμπεριφορᾷ, ὡς καὶ παῦλος τιμόθεον περιέτεμεν, καὶ θυσίαν κατὰ τινα νομικὴν εὐχὴν προσεκόμισεν, ὡς ἐν τοῖς τῶν ἀποστόλων γράφεται πράξεσι; πλὴν πάλιν φαίνονται φιλεγκλήμονες, οἱ περὶ μὴ ἐντολῆς θεοῦ μηδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν τοῖς ἰησοῦ μαθηταῖς, μόνον δὲ περὶ πρεσβυτέρων παραδόσεως μιᾶς. καὶ μάλιστα ἐμφαίνεται ὅτιπερ ὁ φιλέγκλημων, ὅτι περὶ ἀθῶν τῶν ἰουδαίων ἀπὸ τῶν κακῶν ἴχνη προσάγουσι τὸ ἔγκλημα· τῶν μὲν δοκεῖν, κατὰ τοῦ μαθητοῦ. ὁ δὲ ἀλλὰ, τὸ διδάσκαλον ἀφαιρεῖν προαιρούμενος. ὁ καὶ παραδόσεις ἐν τοῖς πρεσβυτέρων τὸ ἐπιτίθεσθαι, ὡς ἀναγκαῖον πρὸς εὐσέβειαν· οὗτοι γὰρ κεκινᾶσθαι καὶ ἀκαθάρτους τοὺς χεῖρας τοὺς τῶν μὴ νιψαμένων πρὸς τὸ ἀρτοφαγεῖν. καθαρὰς δὲ καὶ ἁγίας γεγονέναι τοὺς τῶν ἀπολουσαμένων ὕδατι, καὶ συμβολικῶς ἀκάθαρτον τὸν κατὰ γράμμα μωσέως νόμον· ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸν τῶν πρὸς ἐκείνους πρεσβυτέρων παράδοσιν, ἀλλὰ κατὰ βέλτιστον καθαίρειν πειρώμεθα ἑαυτῶν τὰς πράξεις, καὶ ἅπερ τὰς τῶν ψυχῶν νίπτεσθαι χεῖρας, ὅταν μελλωμεν ἐσθίειν ὡς ἀτάμου ἀπὸ τοῦ φίλου ἡμῖν θέλοντος εἶναι ἰησοῦ τρεῖς ἄρτους· κοινοῖς γὰρ καὶ ἀνίπτοις καὶ οὐ καθαροῖς χεροὶν οὐ χρὴ τῶν ἄρτων μεταλαμβάνειν· ὁ δὲ ἰησοῦς οὐκ ἐγκαλεῖ περὶ παραδόσεως αὐτοῖς πρεσβυτέρων ἰουδαίων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐντολῶν θεοῦ ἀναγκαιοτάτων δύο, ὧν ἡ μὲν ἑτέρα πεμπτη ἦν τῆς δεκαλόγου, ὅπερ ἔχουσα· τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, ἵν' εὖ σοι γένηται, καὶ γένῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι· ἡ δὲ λοιπὴ ἐν τῷ λευιτικῷ τοῦτον ἐγέγραπτο τρόπον· ἐὰν ἄνθρωπος κακῶς εἴπῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, θανάτῳ θανατούσθω. πατέρα αὐτοῦ, ἢ μητέρα κακῶς εἶπεν, ἔνοχος ἔσται· ἀλλ' ἐπεὶ αὐτὸν θελόμεν ἰδεῖν

τὴν λέξιν, ἣν ὀξέθετο ὁ ματθαῖος, ὑπὸ κακο-
λογῶν πατέρα ἢ μήτερα θανάτῳ τελευτάτω,
θανάτῳ τελευτάτω. ** ὅτως μὲν οὖν
εἶχον αἱ ἀπὸ τῶν νόμων λέξεις τοῦ δὶς δύο ἐντο-
λαῖς. ὁ δὲ ματθαῖος οὐκ μέρος, καὶ ὑπεστο-
μημένως αὐτὰς ὀξέθετο, ᾗ οὐκ αὐταῖς λέ-
ξεσι· τί ᾗ ἐγκαλεῖ τοῖς ἀπὸ ἱεροσολύμων φα-
εισαίοις, καὶ γραμματεῦσιν ὁ σωτὴρ, λέγων
αὐτοὺς παραβαίνειν τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διὰ
τὴν ἑαυτῶν παράδοσιν, κατανοητέον· καὶ ὁ μὲν
θεὸς εἶπε· τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα
σου, διδάσκων τὴν δέκατον τιμὴν ἀπονέμειν γο-
νεῦσι τοῖς ἐξ αὐτῶν γεγενημένοις· ταύτης τῆς πρὸς
τοὺς γονεῖς τιμῆς μέρος ἦν καὶ ὃ κοινωνεῖν αὐτοῖς
τῶν βιωτικῶν χρειῶν εἰς διαφυγὰς ᾗ σκεπάσ-
ματα, καὶ εἴ τι ἄλλο οἷός τε ἦν χαρίζεσθαι τοῖς
ἑαυτοῦ γονεῦσιν· οἱ δὲ φαεισαῖοι, καὶ οἱ γραμ-
ματεῖς τοιαύτην ἐναντιωμένην τῷ νόμῳ παρά-
δοσιν οὐκ δεδώκασιν, ἀσαφέστερον ἐν τῷ ἑβραΐ-
δι κειμένην, ἢ εἰ μὴ ἄλλοι ἐπιτεθέλεκαμεν, εἰ μὴ τῶν ἑβραίων τὶς ὑπεδέδωκεν ἡμῖν τὸ κυ-
ρίως τόπον ὅτως ἔχοντα· ἐὰν ὅτι, φησὶν, οἱ
δυνειραὶ δυστραπέλοις περιπίπτοντες χρεώ-
σεις, καὶ δυναμένοις μὲ, μὴ βουλομένοις δὲ
ἀποδιδόναι τὸ χρέος, ἀνεπιθετέον τὸ ὀφειλόμενον
εἰς τὸ τῶν πενήτων λόγον, οἷς ἐδωρεῖτο εἰς τὸ
γαζοφυλάκιον ἀπὸ ἑκάστου, ὡς ἐδωρεῖτο, τῶν
βουλομένων αὐτοῖς κοινωνεῖν· ἔλεγον οὖν ἐὰν ὅτι
τοῖς ὀφείλουσι κυρίως τὴν οἰκείαν ἀφαίρεσιν, κορ-
βᾶν ἐστιν ὃ ὀφείλεις μοι, τουτέστι, δῶρον. ἀνέ-
θηκα γὰρ αὐτὸ εἰς λόγον τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας,
τοῖς πένησιν· εἶπε ὁ χρεώστης, ὡς μηκέτι δυ-
νάμενος, ἀλλὰ τῷ θεῷ ὀφείλων, καὶ τῇ εἰς
αὐτὸν εὐσεβείᾳ, οἱονεὶ συγκλείεσθαι θεὸς ὃ ᾗ
μὴ βουλόμενος ἀποδοῦναι τὸ χρέος, οὐκέτι
μὲ τῷ δημίῳ, ἤδη ᾗ εἰς τὸν λόγον τῶν πενήτων
τῷ θεῷ, ὀξ ὀνόματος τοῦ δημίου· ὅσῳ οὖν ὁ
δημιουργὸς ἐποίει τῷ χρεώστῃ, τοῦτό ποτέ τινες τῶν
ὑμῶν τοῖς γονεῦσι, καὶ ἔλεγον αὐτοῖς, ὅτι ὃ ἂν ὀξ
ἐμοῦ ὠφεληθῆς, πατὴρ, ἢ μήτερ, τοῦτο ἤδη
ἀπὸ τοῦ κορβᾶν λαμβάνειν, οὐκ τὸ λόγῳ τῷ
θεῷ ἀνακείμενον πενήτων· εἶτα ἀκούοντες οἱ
γονεῖς ὅτι κορβᾶν ἐστιν ἀνακείμενον τῷ θεῷ ὃ
διδόμενον αὐτοῖς, οὐκέτι ἐβούλοντο λαμβάνειν,
εἰ καὶ πολὺ ἐχρῆζον τῶν ἀναγκαίων, ἀπὸ τῶν
ὑμῶν· οἱ οὖν πρεσβύτεροι τοιαύτην παράδοσιν
εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἔλεγον, ὅτι ὅστις ἂν τῷ πατέρι ἢ τῇ μήτρι εἴπῃ τὸ διδόμενόν τινι αὐ-
τῷ κορβᾶν ἐστι), καὶ δῶρον, ὅτος οὐκέτι ὀφειλέτης ἐστὶ πρὸς τὸν πατέρα, ἢ μήτερα ἐν δόσει

A quandoquidem ipsum sermonem considerare volumus, quem edidit Matthæus, vt nempe *qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur*, adverte num desumptum sit è loco vbi scriptum est: *Qui percusserit patrem suum aut matrem suam, morte moriatur*, [*Et qui maledixerit patri suo, aut matri suæ, morte moriatur.*] Sic igitur se habebant verba Legis super duobus mandatis. Matthæus autem illa ex parte & concise prodidit, & non ijsdem verbis. Qua de re autem Pharisæos, & Scribas, qui venerant Hierosolymis, accuset Servator, dicens eos transgredi mandatum Dei propter suam traditionem, animadvertendum est. Ac Deus quidem dixit: *Honora Patrem tuum, & matrem tuam*, docens honorem debitum parentibus reddendum esse ab eo, qui ex ipsis genitus est. Hujus autem erga parentes honoris pars erat, vitæ commoda ad victum & vestitum habere cum illis communia, & si quam aliam rem gratificari parentibus suis poterat. Pharisæi autem & Scribæ talem Legi contrariam traditionem prodiderunt, obscurius in Evangelio expressam, quam ne nos quidem fuissemus assecuti, nisi aliquis ex Ebræis tradidisset nobis ea quæ ad hunc locum pertinent, sic se habentia. Contingit nonnunquam, inquit, vt fœneratores cum in difficiles debitores incidunt, qui possunt quidem, sed nolunt debitum reddere, debitum in pauperum rationem consecrent, quibus in gazophylacium pecunia mittebatur pro viribus, ab vnoquoque eorum qui volebant cum illis bona communicare. Dicebant autem nonnunquam debitoribus sua lingua, Corban est id quod mihi debes, hoc est, donum; dedicavi enim illud pauperibus in rationem pietatis erga Deum. Deinde debitor tanquam non hominibus amplius, sed Deo debens, suæque erga illum pietati, veluti illuc concludebatur, vt etiam nolens debitum referret, non amplius fœneratori, sed jam Deo in rationem pauperum, nomine fœneratoris. Quod igitur fœnerator faciebat creditori, illud idem nonnulli quandoque filij faciebant parentibus, dicebantque illis: Illud quo à me adjutus fuisses, Pater vel Mater, scito te accepturum è Corban, de ratione pauperum Deo consecratorum. Deinde audientes parentes Corban esse Deo consecratum, id quod sibi dandum erat, non amplius à filijs accipere volebant, etiamsi rebus necessarijs mognopere indigerent. Talem ergo traditionem Seniores apud plebeios proferebant; quicunque dixerit patri vel matri, id quod alicui eorum dandum erat Corban esse, & donum, eum non amplius debitorem esse patri vel matri

Matth. 15. 14. Exod. 21. 1. Levit. 19. 9.

Hæc in nostro Codice prætermissa, ex Erasmi interpretatione supplevimus.

ad suppeditanda illi vitæ necessaria. Hanc igitur traditionem Servator reprehendit, non velut sanam, sed Dei mandato adversantem. Nam si Deus dicit: *Honora patrem & matrem*, dicebat autem traditio, Non debet honorare patrem & matrem largitione, qui id quod daturus erat parentibus, Deo, vt Corban consecravit, manifestum est fuisse rescissum præceptum Dei de honore parentum, Pharisæorum & Scribarum traditione, dicente non amplius eum debere Patrem honorare & matrem, qui Deo semel consecraverit id quod accepissent parentes. Et Pharisæi, vt pote avari, ea docebant, vt sub pauperum specie ea etiam acciperent, quæ parentibus alicujus danda erant. Ac eorum qui sem avaritiam testatur Evange-
Luc. 16. 14. lium dicens: *Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erant avari, & deridebant illum.* Si quis igitur eorum qui inter nos Seniores dicuntur, vel quoquomodo populo præsunt, pauperibus mavult obtentu reipublicæ dari, quam propinquis eorum qui dant, si contigerit eos necessarijs indigere, neque possint ij qui dant vtrumque præstare, jure merito appelletur ille frater Pharisæorum, qui sermonem Dei propter suam traditionem abrogarunt, quique à Servatore hypocritæ esse convicti sunt. Ac valde quidem deterrere possũt, quominus de ratione pau-
1. Tim. 6. 5. perum quisquam sponte sumat, & *existimet quæstum esse pietatem* aliorum, non hæc solum, sed & quæ de proditore Iuda scripta sunt, qui per speciem quidem pauperum
Matth. 26. 9 causam agebat, & indignans dicebat: *Poterat unguentum istud venundari trecentis dena-*
Ioh. 12. 6. *rijs, & dari pauperibus*; revera autem *fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, subripiebat.* Si quis igitur nunc quoque Ecclesiæ loculos habens, loquitur quidem vt Iudas pro pauperibus; ea autem quæ immittuntur, subripit, partem sibi ponat cum Iuda qui talia fecit; propter quæ velut gangræna animam ipsius depascentia, Diabolus immisit in cor ejus Servatorem prodere, & cum excepisset ignitum de ea re telum, tandem ipse in animam ejus intrans, replevit eum. Et fortasse quando dicit Aposto-
1. Tim. 6. 10 lus: *Radix omnium malorum est avaritia*, propter avaritiam Iudæ dicit, quæ omnium malorum quæ contra Iesum admissa sunt radix est. Sed redeamus ad proposita, in quibus Servator duo è Lege mandata strictim exposuit; alterum quidem è Decalogo qui habetur in Exodo; aliud vero è Levitico, vel aliud ex aliquo loco ex ijs qui

A τῶν θεὸς τὰς τοῦ βίου χρείας· ταύτην οὖν ἐλέγχει, οὐχ ὡς ὑγιῆ ἔχουσαν παράδοσιν, ἀλλὰ ἐναντιουμένην τῇ ἐντολῇ τοῦ θεοῦ· εἰ γὰρ ὁ μὲν θεὸς λέγει· τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. ἡ δὲ παράδοσις ἔλεγε· οὐκ ὀφείλει τιμᾶν τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα τῇ δόσει, ὃ ἀναθὲς τῷ θεῷ, ὡς κορβᾶν, ὃ δοθησόμενον αὐτοῖς γεγονέναι, δῆλον ὅτι ἠκυρώτο ἡ τοῦ θεοῦ περὶ τιμῆς γονέων ἐντολὴ ὑπὸ τῆς τῶν φαρισαίων καὶ γραμματέων παραδόσεως, λεγούσης μηκέτι δεῖν τιμᾶν τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, τὸν ἅπαξ ἀναθεματίσαντα τῷ θεῷ· ὃ ἔλαθον οἱ γραμματικοί· καὶ ὡς φιλάργυροί γε οἱ φαρισαῖοι, ἵνα τῇ προφάσει τῶν πενήτων λαμβάνωσι καὶ τὰ δοθησόμενα αὐτοῖς γονεῦσί τινος, τὰ παιδία ἐδίδασκον· καὶ μαρτυρεῖ γε αὐτῇ τῇ φιλαργυρίᾳ ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· ἤκουον δὲ ταῦτα οἱ φαρισαῖοι φιλάργυροι ὄντες, καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν· εἴ τις οὖν καὶ τῶν λεγομένων ἐν ἡμῖν πρεσβυτέρων, ἢ ὁ ποιμὴν τοῦ ἀρχόντων τοῦ λαοῦ, μᾶλλον τῷ ὀνόματι τοῦ κοινοῦ βούλεται διδόναι τοῖς πένησιν, ἢ παρ' τοῖς οἰκείοις τῶν διδόντων, εἰ τύχοιεν τῶν ἀναγκαίων χρῄζοντες, καὶ μὴ δυνάμενοι οἱ διδόντες ἀμφότερα ποιεῖν, εὐδίκως ἂν ἄν τις ἐνδίκως λέγοιτο τῶν ἀκυρωσάντων τὸν λόγον τοῦ θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ἐκείνων τῶν φαρισαίων, καὶ γραμματέων· οὗτοι γὰρ σωτῆρες ὑποκριταὶ· καὶ σφόδρα γε ἀπότρεπτικά ἐστιν ἐκ τοῦ λόγου τῶν πενήτων λαμβάνειν τινὰ προσχήματι, καὶ νομίζειν ποιεῖσθαι τὴν ἑτέρων εὐσέβειαν, ἃ μόνα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰ δεῖ τοῦ προδότου ἰούδα γεγραμμένα, ὡς τῷ μὲν δοκεῖν ἐκφέρειν· τῶν πενήτων, καὶ ἀγραμμάτων ἔλεγεν· ἐνδιώκετο τοῦτο τὸ μύρον πωληθῆναι δηναρίων τριακοσίων, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. ὁ δὲ ἀληθὴς, κλέπτης ἦν, καὶ ὁ γλωσσόκομον ἔχων, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν· εἴ τις οὖν καὶ νῦν ὁ τῆς ἐκκλησίας ἔχων γλωσσόκομον λέγει μὲν, ὡς καὶ ἰούδας, ὑπὲρ πενήτων, τὰ δὲ βαλλόμενα βαστάζει, τὸν μερίδα ἑαυτῷ ποιεῖν μετὰ τοῦ τοῦτο πραξάντος ἰούδα, δι' ἃ ὡς γάγγραινα νομὴν ἐμποιοῦσα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ὁ διάβολος ἔβαλεν αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν τὸν σωτῆρα παραδοῦναι, καὶ παραδεξάμενον πεπυρωμένον τοῦτο βέλος, ὕστερον αὐτὸς εἰσελθὼν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐπλήρωσεν αὐτόν· καὶ πάλιν ἐπὰν λέγῃ ὁ ἀπόστολος· ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, διὰ τὴν ἰούδα λέγει φιλαργυρίαν, ἥτις ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστι τῶν χρῆ τοῦ ἰησοῦ· ἀλλὰ γὰρ ἐπανελθωμεν ἐπὶ τὰ προκείμενα, ἐν οἷς ὁ σωτὴρ δύο ἀπὸ τοῦ νόμου ἐπιτετμημένως ἐνετολὰς ἐξέθετο, τὴν μὲν ἀπὸ τῆς * δεκαλόγου ἀπὸ τῆς ἐξόδου, τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ λευιτικοῦ, ἢ τὴν ἄλλην ἀπὸ τινος τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ

* ἐν τῇ κατὰ λουκᾶν

χα· εἶπα ἐπεὶ διηγησάμεθα πῶς ἠκύρωσαν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ φάσκοντα· τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, οἱ λέγοντες· ὃ τιμήσει τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ, ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ αὐτοῦ, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, ζητήσαι τις δὴ πῶς οὐ παρέλκει τὸν κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω· ἔστω γὰρ, ὃ τιμᾷ τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, τῷ καλουμένῳ κορβᾶν ἀναπείσας τὰ δοθησόμενα δι' εἰς τιμὴν πατρὸς, καὶ μητρός. πῶς οὖν ἡ τῶν φαρισαίων παράδοσις ἀκυροῖ καὶ τὸν λέγοντα· ὁ κακολογῶν πατέρα, ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω; ἀλλὰ μήποτε ὃς ἐὰν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, δῶρον ὃ ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, ὡσαύτως λοιδορίαν ἐπιφέρει τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, καὶ ἱεροσύλους λέγων τοὺς γονεῖς, λαμβάνοντας τὰ ἀνακείμενα τῷ κορβᾶν, ἀπὸ τοῦ

* Χ. οὐκ ἀνατιθεὶς τὸ αὐτὸ αὐτῷ ἐνδοῦναι οὖν* ὑμᾶς, ὡς κακολογοῦντας πατέρα, ἢ μητέρα, τοὺς λέγοντας τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, κελεύετε καὶ τὸν νόμον. ὑμεῖς δὲ τῇ μιᾷ ὑμῶν παραδόσει δύο ἐντολὰς τοῦ θεοῦ ἀκυροῦτε. εἶπα δὲ οὐκ ἀμελεῖτε ἐγκαταλιπόντες τοῖς ἐμοῖς μαθηταῖς, τοσαῦτα μὴν ἐντολὴν παραβαίνουσι. παραβαίνουσι γὰρ ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ καὶ δικαιώμασιν ἀμέμπτως. παραβαίνουσι δὲ τὸν παρεδόθη ἐντολὴν θεοῦ. ὅπερ εἰ καὶ ὑμῖν

* C.R. καὶ παρέκειτο, τὸν μὲν τοῦ τιμᾶν πατρὸς* ἢ μητρὸς ἐντολὴν ἐφυλάξατε αὐ, καὶ τὸν λέγοντα· ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. τὴν δὲ ἐναντιωθεῖσαν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις τῶν πρεσβυτέρων παράδοσιν οὐκ αὐ ἐφυλάξατε· μᾶλλον δὲ ταύταις ὅλαις τὰς παρὰ ἰουδαίοις

* C.R. πρεσβυτέρων τῶν πρεσβυτέρων παραδόσεις ἀπὸ τῶν* πρεσβυτέρων Vide Not. φυτῶν βουλόμενος ἀναβάλλειν, λόγον προτίθετο ῥητὸν ἀπὸ τοῦ ἡσαΐου, ὃν πρὸς αὐτοὺς λέξειν ὅπως ἔχει· καὶ εἶπε κύριος, ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσι· καὶ προεῖπον μὲν γε ὅτι οὐκ αὐτοῖς λέγειν αἰνίγμαν ὁ ματθαῖος ὁ προφητικόν· εἰ δὲ δεῖ ἀναβὰ ὁ εὐαγγέλιον χρησάμενον αὐτῷ καὶ ὁ δυνατὸν ἀνὸ διηγήσασθαι, προσληψόμεθα τὴν αἰωτέρω λέξιν, χρησίμως, οἴμαι, ἡμῶν τετηρημένην εἰς διήγησιν τῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἀπὸ τοῦ προφήτου εἰλημμένης· ἔχει δὲ ὅπως ἀπ' ἀρχῆς ὁ ἐν τῷ ἡσαΐα ῥητὸν· οὐκ λύσητε, καὶ ἔκστητε, κεκοιμήσατε οὐκ ἀπὸ οἴνου, ἀλλ' ἀπὸ οἴνου. ὅτι πεπότικεν ὑμᾶς κύριος πνεῦμα κατανύξεως, καὶ καμμύσει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ τοὺς προφήτας αὐτῶν, καὶ τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν, οἱ ὁρῶντες τὰ κρυπτά. καὶ ἔσται

A sunt in Pentateucho. Præterea quoniam diximus, quo pacto abrogaverint sermonem Dei dicentem: *Honora patrem tuum & matrem tuam*, ij qui aiunt: *Non honorificabit patrem suum & matrem suam, quicunque dixerit patri vel matri, Munus est id quo à me juvareris*, quærat aliquis quomodo non supervacaneum est illud: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Esto enim, non honorat patrem & matrem, qui consecrat ei quod vocatur Corban, quæ daturus erat in honorem patris & matris; quomodo igitur Pharisæorum traditio & eum abrogat sermonem dicentem: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur?* Sed fortasse qui dixerit patri vel matri: *Munus est id quo à me adjutus fuisses*, patri & matri quasi convitium facit, velut sacrilegos appellans parentes, qui ea accipiunt quæ Corban consecrata sunt, ab eo qui hæc illi consecravit. Iudæi ergo filios tanquam maledicentes patri vel matri juxta Legem puniunt, qui dicunt patri vel matri, *Munus est id quo à me fuisses adjutus*: vos autem vna vestra traditione duo mandata Dei rescinditis; nec deinde pudet vos Discipulos meos criminari, ne vnum quidem mandatum violantes, ambulant enim in omnibus mandatis ejus & justitijs sine reprehensione; transgrediuntes autem Seniorum traditionem, ne transgrediantur mandatum Dei; quod idem si vobis esset propositum, mandatum de honore erga patrem & matrem observassetis; & illud item quod habet: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*: mandatis autem illis adversantem Seniorum traditionem non observassetis. Post illas autem, omnes alias quæ apud Iudæos sunt Seniorum traditiones ex Prophetis insimulare volens, id quod ab Isaia dictum est apposuit, quod ipsis verbis sic se habet: *Et dixit Dominus, Appropinquat mihi populus iste ore suo*, & quæ sequuntur. Ac antea quidem diximus non ijsdem verbis locum hunc Prophetæ à Matthæo fuisse descriptum. Si vero explicandus ille est pro viribus, propter Evangelium quod eo vtitur, verba quæ præcedunt assumemus, vtiliter, puto, à nobis observata, ad enarrationem eorum quæ in Evangelio è Propheta petita sunt. Sic autem se habet ab initio id quod dictum est in Isaia: *Deficite, & obstupescite, inebriamini non à sicera, neque à vino, quia potandum vobis dedit Dominus spiritum compunctionis, & claudet oculos eorum, & Prophetarum eorum, & Principum eorum, qui vident occulta. Et erunt vobis verba hæc omnia sicut verba libri signati, quem si de-*

Isai. c. 29. 13.

Isai. 29. 9. & seq.

derint homini ſcienti litteras dicentes: *Lege hæc; & dicet: Non poſſum legere, ſignatus enim eſt. Et dabitur liber ille in manus hominis neſcientis litteras, & dicet ei: Lege hunc: & dicet: Neſcio literas. Et ait Dominus: Appropinquat mihi populus ille*, & cætera, vſque ad id: *Væ qui in occulto conſilium faciunt, & erunt in tenebris opera eorum.* Aſſumens igitur ſermonem qui extat in Evangelio, appoſui nonnulla eorum quæ præcedunt illum, & nonnulla eorum quæ ſequuntur, vt doceamus quo pacto minetur ſermo claudere oculos illorum de populo, qui obſtupuerunt, & inebriati ſunt, & poti ſunt ſpiritu compunctionis; minatur & claudere oculos Prophetarum eorum & principum eorum qui profitentur ſe videre occulta; quæ, opinor, contigerunt, poſt Servatoris adventum, in illum populum, nam facta ſunt illis verba omnia omnium Scripturarum, & Iſaiæ, *ſicut verba libri ſignati.* Dictum eſt autem illud, *ſignati*, quaſi dicas, obſcuritate ſua clauſi, neque perſpicuitate aperti; qui quidem æqualiter obſcurus eſt, & ijs qui quod literas ignoraverint, legere illum omnino non poſſunt, & ijs qui literas quidem ſcire ſe profitentur, ſenſum vero qui in ſcriptis reconditus eſt, non aſſequuntur. Optime igitur ijs addit, quod poſtquam diſſolutus populus à peccatis, & mentis impos furore actus fuerit adverſus ipsũ, quibus peccatis etiã inſaniet cõtra illũ inebriatus ſpiritu cõpunctionis, quem potandũ ipſi præbebit Dominus, claudens illorũ oculos, quaſi indigni ſint aſpicere, & Prophetarum eorum, & principum eorum, qui occulta myſteriorum quæ continentur in divinis Scripturis videre ſe profitentur; & poſtquam clauſi fuerint eorum oculi, tunc prophetica verba erunt illis obſignata & abſcondita; quod quidem paſſus eſt populus non credentium in Ieſum, tanquam Chriſtum. Poſtquam autem Prophetica verba facta fuerint illis, *ſicut verba libri ſignati*, non ijs modo qui neſciunt, ſed & ijs qui literas ſcire ſe profitentur, tunc ſubjunxit Dominus ſolo ore appropinquare Iudæorum populum Deo; & labijs hunc honorare dicit, quod cor eorum propter incredulitatem erga Ieſum longe ſit à Domino. Et nunc maxime, ex quo Servatorem noſtrum ejurarunt, dici poſſit illud à Deo de illis: *Sine cauſa autem colunt me*; non enim amplius docent Dei mandata, ſed hominum; & doctrinas non amplius eas

Iſaiæ 29. 11. Matth. 15. 9

ὑμῖν τὰ ῥήματα ταῦτα πάντα, ἃς οἱ λόγοι τῆς βιβλίου τῆς ἐσφραγισμένης, ὃ ἐὰν δοῦναι αὐτὸ ἀνθρώπῳ ὀπισταμένῳ γράμματα, λέγοντες· ἀνάγνωθι ταῦτα, καὶ ἐρεῖ· οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γὰρ· καὶ δοθήσεται τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ὀπισταμένου γράμματα, καὶ ἐρεῖ αὐτῷ· ἀνάγνωθι τοῦτο, καὶ ἐρεῖ· οὐκ ὀπίσταμαι γράμματα· καὶ εἶπε κύριος· ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος, καὶ τοῖς χείλεσι τιμῶσί με· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· καὶ ἔσται ἐν σκότει τὰ ἔργα αὐτῶν· προσλαβὼν τίνων τὴν προκειμένην ἐν τῇ διαγωγῇ λέξιν, εἴθε μανθάνω τινὰ τῶν περὶ αὐτῆς, καὶ τινα τῶν ἐξῆς αὐτῆς. ἵνα τάχα γνῶμεν τίνα τρόπον ἀπειλεῖ καμμύσειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ ὁ λόγος, ὀκνήσαντων, καὶ κεκοπιακότων, καὶ πεποτισμένων πάθεσι καταύξεως. ἀπειλεῖ δὲ καμμύσειν καὶ τοὺς προφήτας αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐπαγγελλομένους ῥᾷν τὰ κρυπτὰ ἀρχόντας αὐτῶν, ἀφ' οὗ μὴν γενήσεται μὴ τὴν τοῦ σωτῆρος ὀπτεδημίαν ἐν τῷ λαῷ ἐκείνῳ. λέγοιτο γὰρ ἂν τοῖς πάντα τὰ ῥήματα ὅλων μὲ τῶν γεγραμμένων, καὶ τῶν κοινῶν, ὡς λόγοι βιβλίου ἐσφραγισμένου· τὸ δὲ, ἐσφραγισμένου, εἴρηται, οἱονεὶ, κεκλεισμένου τῇ ἀσαφείᾳ, καὶ μὴ ἠνοιγμένου τῇ σαφηνείᾳ, ὥσπερ ἐπίσης τοῖς μηδὲ τὴν ἀρχὴν, ὅλως δὲ μὴ εἰδέναι γράμματα, ἀναγνῶναι αὐτὸ δυναμένοις, καὶ τοῖς ἐπαγγελλομένοις εἰδέναι γράμματα, ὅστιν ἀσαφῆς, οὐ γινώσκουσι τὸ ἐν τοῖς γεγραμμένοις νοῦν· καλῶς οὖν ὀπιφέρει τοῖς, ὅτι ἐπαθὼ ἐκλυθεὶς ἀπὸ τῆς ἀμύητομένων ὁ λαὸς, καὶ ἐκστὰς μανῇ καὶ αὐτῷ, οἷς καὶ κεκοπιάγασι καὶ αὐτῷ πάθεσι καταύξεως, ὁ ποτισθήσεται ἀπὸ τοῦ κυρίου, καμμύοντος αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὡς ἀναξίους τοῦ βλέπειν, καὶ τῶν προφητῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν, τῶν ἐπαγγελλομένων βλέπειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς μυστηρίων. καὶ ἐπαθὼ καμμύσωσιν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, τότε αὐτοῖς ἔσται τὰ προφητικὰ ῥήματα ἐσφραγισμένα, καὶ ὀπικεκρυμμένα. ὅθεν πεπόνθασιν ὁ λαὸς ὁ τῶν μὴ πιστευόντων εἰς τὸν ἰησοῦν ὡς χριστόν· ἐπαθὼ δὲ γένοιτο τὰ προφητικὰ αὐτοῖς ὡς λόγοι βιβλίου ἐσφραγισμένου, οὐ μόνον τοῖς μὴ εἰδόσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπαγγελλομένοις εἰδέναι γράμματα, πότε εἶπεν ὁ κύριος μόνῳ τῷ στόματι ἐγγίζειν τὸν λαὸν τῶν ἰουδαίων τῷ θεῷ, καὶ τοῖς χείλεσι τιμᾶν αὐτὸν φησι, διότι ἡ καρδία αὐτῶν ἀφεστὼς τὴν εἰς τὸν ἰησοῦν ἀπιστίαν πόρρω ἐστὶν ἀπὸ κυρίου· καὶ νῦν μάλιστα ὅτε οὐ τὸν σωτῆρα ἡμῶν ἠρνήσαντο, λεχθείη ἂν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτῶν τὸ· μάτην σέβονταί με, διδάσκουσι γὰρ διδάσκουσιν ἐντάλματα θεοῦ, ἀλλὰ ἀνθρώπων, καὶ διδασκαλίας

σκέπη

σοφίας, ἀλλὰ τὰς ἀπὸ τῆς τοῦ πνεύματος σοφίας, ἀλλὰ τὰς ἀνθρωπίνας· ὅθεν τούτων αὐτοῖς συμβαινόντων, μετέθηκεν ὁ θεὸς τὸν τῶν ἰουδαίων λαὸν, καὶ ἀπώλεσε τὴν σοφίαν αὐτοῦ τὴν παρ' αὐτοῖς σοφίαν. οὐκέτι γὰρ ἐστὶ σοφία παρ' αὐτοῖς, ὡς ἔτε προφητεία. ἀλλὰ καὶ τὴν συνέσιν τῶν συνετῶν τοῦ λαοῦ κατορώρυχε τοῦτο, καὶ ἔκρυψεν ὁ θεὸς, καὶ οὐκέτι ἐστὶ λαμπρὰ καὶ ἐπιφανής. διὸ κἂν δοκῶσι βουλήν τινα βαθέως ποιεῖν, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν κυείαν αὐτὴν ποιοῦντες παλαίζουσι, κἂν κρυπτά τινα ἐπαγγέλλωνται βουλῆς θείας, ψεύδονται, ἐπεὶ τὰ ἔργα αὐτῶν οὐ φωτός ἐστιν, ἀλλὰ σκότους καὶ νυκτός· ἀφ' βραχέων δὲ ἔδοξεν ἡμῖν οὐκ δεῖ δεῖν τὴν προφητείαν, καὶ τὴν ἐπιποδὼν σαφήνειαν αὐτῆς. ἐπεὶ γὰρ ἐμνήσθη αὐτῆς ὁ ματθαῖος, ἐμνήσθη καὶ ὁ μάρκος, ἀφ' ἃ χρησίμως παραδιδόμεθα περὶ τῆς παραδόσεως τῶν πρεσβυτέρων δεξιούντων νίπτειν τὰς χεῖρας, ὅτε μὴ ἄρτον ἐσθίωσιν οἱ ἰουδαῖοι, τὰ κατ' τὸν τόπον ἔθνη τὰ· οἱ γὰρ φαρισαῖοι, καὶ πάντες οἱ ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐσθίουσι, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων· καὶ ἀπ' ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσι. καὶ ἄλλα πολλά ἐστιν, ἃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων, καὶ ξεσμῶν, καὶ χαλκείων, καὶ κλινῶν· καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς· ἀκούετε καὶ συνίετε, καὶ τὰ ἑξῆς· σαφῶς ἀφ' τούτων ὑπὸ τοῦ σωτῆρος διδασκόμεθα, διαγινώσκοντες ἐν ᾧ λέγεται, καὶ ἐν ᾧ διδεύομεν τὰ τοῦ καθαροῦ, καὶ ἀκαθάρτων βρωμάτων, ἐφ' οἷς οὐ παραδεδομένοις ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν οἱ σωματικοὶ ἰουδαῖοι, καὶ οἱ ὀλίγῳ ἀφεστῶτες αὐτῶν ἑβραῖοι, μὴ νομίζειν τὸν σκόπον εἶναι τῆς γραφῆς τοιοῦτον τοῦ τούτων νοῦν· εἰ γὰρ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ σῶμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ σώματος, καὶ μάλιστα ἐπεὶ καὶ τὸν μάρκον ἔλεγε ταῦτα ὁ σωτήρ, καθαρίζων πάντα τὰ βρώματα, δῆλον ὅτι οὐ κινούμεθα μὴ ἐσθίοντες ἃ ἰουδαῖοί φασι, παρ' γράμματα τοῦ νόμου δυσβοεῖν θέλοντες, εἰ ἀκάθαρτα, τότε καὶ κινούμεθα, ὅτι δεῖ τὰ χείλη ἤδη δεδέσθαι ἀφόβοις, καὶ ποιεῖν ἡμᾶς οἷς λέγομεν ζυγὸν καὶ σταθμὸν, λέγομεν μὴ τὰ παραπεπτωκότα, ἀφελεγξόμεθα δὲ τὰ μὴ δέοντα, ἀφ' ὧν ἡ πηγὴ ἡμῖν ἔρχεται τῶν ἁμαρτημάτων· καὶ πρέπον γέ ἐστι θεοῦ νόμῳ ἀπαγορεύειν τὰ ἀπὸ κακίας, καὶ προστάττειν τὰ καθ' ἀρετήν. τὰ δὲ παρ' ἰδίῳ λόγῳ ἀφεῖσθαι, τοῦτο ἐὰν ὑπὲρ χρείας, διωρθώμεθα, ἀφ' τὴν προαίρεσιν καὶ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, ἀμφιτρεπόμεθα μὴ κακῶς προσπέσωσι, κατορθώμεθα δὲ γίνεσθαι κάλλος· τοῦτο δέ τις ὑπολαβοῖ νοήσας, ὅτι εἰ καὶ τὰ νομιζόμενα ἀγαθὰ, οἷόν τε ἐστὶ κα-

A quæ sunt à sapientia Spiritus, sed humanas. Vnde cum hæc illis acciderint, transtulit Deus populum Iudæorum, & perdidit sapientiam illorum qui apud eos erant sapientum: nec enim amplius apud illos est sapientia, vt neque prophetia, sed & intelligentiam intelligentium populi defodit, & occuluit Deus, nec amplius splendida est & illustris; propterea etiamsi videantur consilium aliquod profunde agitare, cum id propter Dominum non faciant, miseri dicuntur; & si occulta aliqua divini consilij enuntiaturos se profiteantur, mentiuntur, quoniam opera illorum non lucis sunt, sed tenebrarum & noctis. Visum est autem nobis paucis verbis Prophetiam, & illius aliqua ex parte explicationem aperire, quoniam meminit illius Matthæus, meminit & Marcus: vnde circa transgressionem Seniorum statuentium vt cum panem comedent Iudæi, lavent manus, vtiliter producemus ea quæ hoc loco sic se habent: *Pharisæi enim, & omnes Iudæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem Seniorum. Et à foro nisi baptizentur, non comedunt; & alia multa sunt quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum. Et convocatis ad se turbis dixit eis: Audite & intelligite*, & quæ sequuntur. Dilucide his verbis à Servatore docemur, cum in Levitico vel in Deuteronomio legimus ea quæ de mundis & immundis cibis tradita sunt, propter quæ nos vt violatores accusant Iudæi corporales, & parum ab his discrepantes Ebionæi, non Scripturæ scopum esse arbitrari, eum qui obvius est super ijs rebus sensum. Nam si *non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore*, & maxime quoniam, juxta Marcum, hæc dixit Servator *purgans omnes escas*, manifestum est non inquinari nos ea comedentes quæ Iudæi literæ Legis servire volentes immunda esse pronuntiant; tunc autem inquinari, quando cum oporteat labia nostra ratione vincta esse, nosque ijs quæ dicimus stateram & libram adhibere, obuia quæque loquimur quidem, cogitamus autem non necessaria, vnde fons nobis scaturit peccatorum. Ac decet quidem Dei Legem ea quæ è nequitia profluunt, vetare; quæ vero ad virtutem pertinent, præcipere; quæ vero ex se sunt indifferentia, suo loco relinquere, ea videlicet quæ male fieri possunt, si ex instituto, & ex ea quæ in nobis est ratione in ijs peccemus; recte autem fieri, si ad bonum finem perducantur. Ad hæc

Isaiæ 29.14

Isaiæ 29.15

Marc. 7.3.4

Matth. 15. 10.

Matth. 15. 11.

Marc. 7.18.

vero qui diligenter attendet, videbit in ijs quæ bona esse creduntur, posse eum peccare, qui male, & ex pravo affectu ea susceperit; & quæ immunda dicuntur, posse pro mundis reputari, si cum ratione ijs vtamur. Quemadmodum enim delinquentis
Rom. 2. 6. Iudæi circumcisio in præputium reputabitur, & Ethnici recte facientis præputium in circumcisionem; sic & quæ pura existimantur, pro impuris imputabuntur ei, qui nullo modo ijs, neque quando oportet, neque vnde oportet, vtitur; quæ autem impura di-
Tit. 1. 15. cuntur, *omnia fiunt munda mundis: coinquinatis enim & infidelibus nihil est mundum, quoniam inquinatæ sunt eorum & mens, & conscientia*; & hæc polluta cum sunt, omnia impura efficiunt, quæcumque attigerint: quemadmodum rursus è contrario purà mens & purà conscientia pura omnia faciunt, etiamsi impura esse videantur: nec enim præ lascivia, vel studio voluptatis, neque cum dubitatione in vtramque partem trahente, vtuntur justi cibo & potu,
1. Cor. 10. 31. memores dicti illius: *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Quod si designandi sunt ij qui juxta Evangelium impuri sunt cibi, dicemus tales esse illos qui ab avaritia subministrantur, & turpis lucri studio comparantur, & præ voluptate sumuntur, & idcirco quod honoratum ventrem pro Deo habeamus; quando videlicet ipse, ejusque appetitus, non ratio, animæ nostræ dominantur. Sed & scientes Dæmonijs vsum aliquem fuisse, vel non cognoscentes quidem, suspicantes autem, & ea de re dubitantes, si talibus vtamur, non ad Dei gloriam illis vsi sumus, neque in nomine Christi, cum non ipsa solum suspicio cibos Idolis immolatos esse, comedentem condem-
Rom. 14. 23. net, sed & de ea re dubitatio; *qui enim dubitat*, juxta Apostolum, *si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide; omne autem quod non ex fide, peccatum est.* Ex fide autem manducat is, qui credit in Idolorum templis immolatum non esse id quod comeditur, nec suffocatum illud esse, nec sanguinem; non ex fide vero, qui de aliquo eorum dubitat: & particeps quidem Dæmoniorum fit, qui illa Dæmonijs immolata esse novit, ijsque nilominus tamen vtitur, cum polluta imaginatione de Dæmonibus sacrificium participantibus. Et Apostolus quidem sciẽs naturam ciborum nullius detrimenti causam esse ei qui vtitur, nec emolumenti ei qui abstinet, sed opiniones, & eam quæ
1. Cor. 8. 8. illis inest rationem, dixit: *Esca autem nos non commendat Deo; neque enim si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus*

A κῶς καὶ ἀπὸ πάθους λαβόντα, ἁμαρτάνειν. καὶ τὰ λεγόμενα ἀκάθαρτα, δυνατὸν τῷ λόγῳ ἐν χρήσει ἡμῖν γενόμενα, λογίζεσθαι καθαρά· ὥσπερ γὰρ τοῦ ἁμαρτάνοντος Ἰουδαίου ἡ περιτομὴ εἰς ἀκροβυστίαν λογισθήσεται, τοῦ δὲ κατορθοῦντος ἀπὸ τῆς ἐθνῶν ἡ ἀκροβυστία εἰς περιτομήν, ὅπερ τὰ μὴ νομιζόμενα καθαρὰ λογισθήσεται εἰς ἀκάθαρτα, ὡς μηδὲ ὄντας ἀυτοῖς, μηδὲ ὅτε δεῖ, μηδὲ * ὅθεν δεῖ χρωμένῳ. τὰ δὲ λεγόμενα ἀκάθαρτα, πάντα τοῖς καθαροῖς καθαρά.

B τοῖς γὰρ μεμιασμένοις, καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρόν, ἐπεὶ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἡ συνείδησις. καὶ ταῦτα μεμιασμένα, ἄπαντα ποιεῖ μιαρὰ ὧν ἂν ἅψηται. ὡς πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ καθαρὸς νοῦς, καὶ ἡ καθαρὰ συνείδησις πάντα ποιεῖ καθαρά, κἂν δοκῇ ἀκάθαρτα τυγχάνειν. οὐ γὰρ ἀπὸ ἀκολασίας, οὐδὲ ἀπὸ φιληδονίας, οὐδὲ μετὰ ἀμφιβολίας παρελκόντες εἰς ἑκάτερα οἱ δίκαιοι χρῶνται τοῖς βρώμασιν ἢ πόμασι, μεμνημένοι τοῦ· εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτέ τι ἄλλο ποιεῖτε, εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε·

C εἰ δὲ χρὴ ὑπογράφειν τὰ τῷ ὄντι καθαρὰ βρώματα, φήσομεν ὅτι τοιαῦτα ἐστὶ τὰ ἀπὸ πλεονεξίας πεποιημένα, καὶ ἀπὸ αἰσχροκερδείας παρεγκεχειρημένα, καὶ ἀπὸ φιληδονίας λαμβανόμενα, καὶ ἀπὸ τοῦ θεοποιεῖσθαι τιμωμένην τὴν γαστέρα, ὅτῳ αὐτὴ, καὶ αἱ κατ' αὐτὴν ὀρέξεις, καὶ μὴ ὁ λόγος, ἀρχεῖ τῆς ψυχῆς ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ γινώσκοντες δαιμονίοις κεχρῆσθαί τινα, ἢ μὴ γινώσκοντες μὴ, ὑποπτεύοντες δὲ, καὶ ἀμφιβαλλόμενοι περὶ τούτου, εἰ χρησαίμεθα

D τοῖς τοιούτοις, οὐκ εἰς δόξαν θεοῦ αὐτοῖς κεχρήμεθα, οὐδὲ ἐν ὀνόματι χριστοῦ, ἀ μόνον τὸν περὶ τοῦ εἰδωλόθυτα (εἰ) ὑποπτεύσεως καταγινώσκοντα τὸν ἐσθίοντα, ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ τούτου ἀμφιβολίας· ὁ γὰρ ἀμφιβαλλόμενος, τὸν τῶν ἀποστόλων, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν· ἐκ πίστεως μὲν οὖν ἐσθίει ὁ πιστεύων καὶ μὴ ἐν εἰδωλίοις τεθύσθαι δεδιόμενον, μηδὲ πιεῖν αὐτὸ (εἰ), ἢ αἷμα. οὐκ ἐκ πίστεως δὲ, ὁ περὶ τούτων

E τινὸς ἀμφιβαλλόμενος· καὶ κοινωνὸς δὲ τῶν δαιμονίων γίνεται ὁ καὶ αὐτὰ εἰδὼς δαιμονίοις τεθύσθαι, καὶ οὐδὲν ἧττον χρώμενος μετὰ μολυσμοῦ τῆς περὶ τῶν δαιμονίων κοινωνοῦντος παθήματος φαντασίας· καὶ ὁ ἀπόστολος μέντοι ὑπεσήμανε μὴ τὴν φύσιν τῶν βρωμάτων αἰτίαν εἶναι βλάβους τῷ χρωμένῳ, ἢ ὠφελείας τῷ ἀπεχομένῳ, ἀλλὰ βρῶμα οὐ ἡμᾶς παρίστησι τῷ θεῷ· ὅτι γὰρ ἐὰν φάγωμεν περισσεύομεν, ὅτε ἐὰν μὴ φάγωμεν ὑστερούμεθα· καὶ ἐπειδὴ ἠπίστατο τὸν μεγαλοφυῆ

ἕτερον νοοῦντας τοῦ νόμου τίνα τὰ καθαρὰ, καὶ τίνα τὰ ἀκάθαρτα, ἀποτάττας τὸ ἀεὶ τὸ χρῆσθαι ὡς καθαροῖς, καὶ ἀκαθαρσίας ἀφορῶς, καὶ διαιρεσιολογίας, οἶμαι, ἐν ἀφορῶς, * ἐν διαφορᾷ τῇ χρήσει τῶν βρωμάτων, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὡς παρανόμους κρίνεται, ἀφ' οὗ τοῦτο εἰπεῖν τοῦ· μὴ οὖν κρινέτω τὶς ἡμᾶς ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει, καὶ τὰ ἑξῆς, διδάσκων ἡμᾶς ὅτι τὰ μὲν τοῦ γράμματος, σκιά ἐστι, τὰ δ' ἀληθῆ τοῦ νόμου ἐναποκείμενα τούτοις νοήματα, μέλλοντά ἐστιν ἀγαθά, ἐν οἷς ἔστιν εὑρεῖν τίνα τὰ καθαρὰ τῆς ψυχῆς πνευματικὰ βρώματα, καὶ τίνα τὰ ἀκάθαρτα ἐν λόγοις ψευδέσι, καὶ ἐναντίοις, βλαπτόντα τὸν χρεμόμενον ἐν αὐτοῖς· σκιὰν γὰρ εἶχεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὥσπερ καὶ ἐν πολλοῖς κατανοητέον τὸ θαυμαζόμενον παρὰ Ἰουδαίοις ἐπὶ τοῖς τοῦ σωτῆρος λόγοις, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἐλέγετο, ὅτως καὶ ἐπὶ τὸν τῆς τόπον. τὸν ὄχλον γὰρ προσκαλεσάμενος, εἶπεν αὐτοῖς· ἀκούετε καὶ συνίετε, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ τοῦτ' ἔλεγε, φαεσιάζων σκανδαλιζομένων ὅτι τοῦτο τὸν λόγον, ὡς μὴ τὰ μαθητικὰ δόγματα, καὶ τὸν φαύλων παρὰ τοῦ νόμου ἐκδοχὴν, ἐκ ὄντων φυτείας τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἑαυτῷ πάντες, καὶ μὴ ἔτι σπειζομένων· ἀξιοῦσθαι γὰρ μὴ παραδεξάμενοι τὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς γεωργοῦντα ἀμπελῶν ἀληθινὸν ἰησοῦν χριστόν. πῶς γὰρ ἠδύναντο εἶναι φυτεία τοῦ πατρὸς οἱ ὅτι τοῖς ἰησοῦ σκανδαλιζόντες λόγοις, ἀφίστασο μὴ τοῦ· μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς, ἃ δὲ πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀπολλύσῃ, κατὰ τὰ ἐνταλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων, προσάγουσι τὸν σωτῆρα ἑαυτῷ ἀκρατῶν πάντα τὰ ἄνω ἀεὶ τῶν ζητῶν, καὶ μὴ ὅτι γῆς, ὡς οἰουδαῖοι· καὶ ἐπὶ τοῖς τὰ μαθητικὰ δόγματα ἡ φυτεία ἦσαν τοῦ ἐν οὐρανοῖς πάντες οἱ φαεσιοῖ, ὅτι τοῦ ὡς ἀεὶ ἀνάπτων ἀυτῶν λέγει τοῖς μαθηταῖς τό· ἄφετε αὐτοὺς, ἄφετε, ὅτι τυφλοὶ ὄντες, δέον αὐτοὺς ἀγαθάνειν τὸν τυφλοτῆτος καὶ ζητῶν ὁδηγοὺς, οἱ δὲ ἐπαγγέλλονται διαφθείρειν τῆς ἑαυτῶν τυφλότητος, ὁδηγῶν τυφλοὺς, καὶ λογιζόμενοι ἐμπεσεῖσθαι εἰς βόθυνον, ἀεὶ τοῦ ἐν ψαλμοῖς γέγραπται· λάκκον ἄρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσόντα εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο· ἀλλαχοῦ μὴ τοῦ γέγραπται, ὅτι ἰδὼν τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ἐνταῦθα δὲ ὀρεὶ χρῆσα τῷ ὄχλῳ, προσκαλεσάμενος αὐτὸν, καὶ ἀφιστὰς τὸ ῥητὸν τοῦ κατὰ νόμου ἐρωτημάτων ἐκδοχὴς, ὅτι πρότερον μὲν ἔλεγεν αὐτοῖς· ἀκούετε καὶ συνίετε, οὐδέπω συνιέντων ἦν ἤκουον. ἐξῆς δὲ ὡς ἐν παραβολαῖς ἔλεγεν αὐτοῖς. καὶ τὸ εἰς-

* c. R. καὶ ἀφορῶς

A mus, deficiemus. Et quoniam sciebat eos qui sublimius intelligunt juxta Legem quænam pura sint & quænam impura, abhorrentes à discrimine in utendo ut puris, & impuris, & superstitione, opinor, circa differentes cibos, ijs indiscriminatim uti, propterea que à Iudæis tanquam Legis transgressores damnari, idcirco dixit alicubi: *Nemo ergo nos judicet in cibo aut in potu*, & Col. 2. 16, 17
quæ sequuntur, docens nos ea quæ sunt juxta literam, umbram esse; veros autem Legis sensus qui in ijs continentur, futura
B esse bona, in quibus reperire est quinam sint puri animæ spirituales cibi, & quinam impuri in sermonibus falsis, & contradicentibus, lædentes eum qui ijs innutritus est: *Vmbram enim habebat Lex futurorum bo-* Col. 2. 17.
norum. Quemadmodum autem in multis Heb. 10. 1.
animadvertendum est id quod in Servatoris sermonibus admirabantur Iudæi, quod nempe in potestate profterentur, sic & in his qui habentur hoc loco. Cum advocasset igitur turbam dixit illis: *Audite & intelligite*, & quæ sunt deinceps; & illud dixit, cum offenderentur Pharisæi hoc sermone, ut
C pote qui propter pravas sententias, & pravam Legis acceptionem non essent plantatio Patris sui qui in cœlis est, & Matth. 15.
ideo eradicarentur; quippe eradicati sunt, 13.
quod non receperint excultam à Patre Ibid. 15. 24
vitem veram Iesum Christum. Quomodo enim poterant esse plantatio Patris ij qui offendebantur Iesu sermonibus, avertentibus quidem ab eo: *Ne tetigeris neque gustaris,*
neque contrectaveris, quæ sunt omnia in interi- Col. 2. 21, 22
tum ipso abusu, secundum præcepta & doctrinas hominum; deducentibus vero sapientem suum auditorem ad quærenda, super illis, Col. 3. 1, 2.
D ea quæ sursum sunt, non quæ super terram, vt Iudæi. Et quoniam propter prava sensa Pharisæi plantatio non erant Patris qui in cœlis est; idcirco de illis tanquam insanabilibus, ait Discipulis: *Sinite illos*, finite, Matth. 15.
propterea quod cœci cum sint, deberent cœ- 14.
citatem suam sentire, & duces vitæ quærere; ipsi vero cœcitatem suam non sentientes, cœcos ducere se gloriantur, non cogitantes casuros se in foveam, de qua in Psalmis scriptum est; *Lacum aperuit & effodit* Psalm. 7. 16
eum, & incidet in foveam quam fecit. Alibi igitur scriptum est; *Cum vidisset turbas ascen-* Matth. 5. 1.
E *disse in montem; & quum sedisset, accessisse ad eum Discipulos ejus*: hic autem manum turbæ porrigit, eam advocans, & abducens à supradicta acceptione quæstionum quæ sunt in Lege, quum primum dicebat illis: *Audite & intelligite*, nondum capientibus quæ audiebant; deinde vero, tanquam in para-

bolis dicebat illis: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore.* Post illa operæ pretium est animum ad hoc dictum advertere, quod ij cavillantes pervertunt, qui aiunt non eundem esse Legis & Evangelij Iesu Christi Deum; qui quidem pronuntiant cœlestem Iesu Christi Patrem non esse eorum agricolam, qui sibi videntur juxta Mosis Legem Deum pie colere. Ipse Iesus dixit Pharisæos qui Deum colebant conditorem mundi & Legis, non esse plantationem quam plantasset cœlestis ipsius Pater, & propterea illam eradicari. Dixeris autem & illa, etiam si pater esset Iesu is qui *introduxit, & plantavit* exeuntem de Ægypto populum, *in monte hæreditatis suæ, in firmissimo habitaculo suo*; dixisse tamen Iesum de Pharisæis: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus, evadicabitur.* Ad hæc vero dicemus, quicunque propter pravam acceptionem eorum quæ sunt in Lege, non erant plantatio Patris qui in cœlis est, ipsos ut pote veritati non credentes, sed injustitia gaudentes, esse mente excœcatos ab eo qui à filijs sæculi hujus pro Deo habetur, propterea que apud Paulum Deus hujus sæculi dicitur. Nec vero existimes Paulum dicere Deum hunc revera nostrum esse; quemadmodum enim venter, cum Deus non sit eorum qui voluptatem plurimi facientes, voluptatis potius quam Dei amatores sunt, à Paulo Deus illorum appellatur; ita etiamsi Deus non sit princeps sæculi hujus, de quo ait Servator: Nunc *princeps hujus mundi judicatus est*, Deus esse dicitur eorum qui spiritum adoptionis accipere nolunt, ut filij fiant sæculi illius, & resurrectionis à mortuis, & propterea manent filij sæculi hujus. Hæc mihi visa sunt necessario fuisse assumta, etiamsi per digressionem dicta fuerint, propter illud: *Cœci sunt duces cœcorum*; quinam autem? Pharisæi, quorum *Deus hujus sæculi excœcavit mentes*, ut pote qui increduli sint, quod in Iesum Christum non crediderint; & excœcavit quidem, *ut non fulgeat eis illuminatio Evangelij gloriæ Dei, in facie Christi.* Non solum autem cavendum est, ne ab illis ducamur cœcis qui sibi ipsi opus esse ducibus sentiunt, quod nondum acceperint facultatem ex sese videndi; sed etiam super omnia cum magna diligentia & cura audiendi sunt illi, qui se in sana doctrina duces esse profitentur; & sanum judicium ijs quæ dicuntur adhibendum, ne forte ducti juxta ignorantiam cœcorum, & res quæ ad sinceram doctrinam pertinent minime videntium, cœci & ipsi esse videamur, quod

Exod. 15. 17

1. Cor. 4. 4.

Philipp. 3. 19.

Joh. 16. 11.

Rom. 8. 15.

Luc. 20. 34, 35, 36.

2. Cor. 4. 4, 6.

A ἐρχόμενον εἰς τὸ στόμα χωνοῦ τὴν ἀνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον· μὴ τοῦτο ἄξιον ἰδεῖν λέξιν συκοφαντουμένων ὑπὸ τῶν φασκόντων καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι νόμου καὶ διαθήκης Ἰησοῦ χριστοῦ θεόν. οἱ τινὲς φασιν ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Ἰησοῦ χριστοῦ ἐπουράνιος πατὴρ γεωργὸς τῆς κατὰ μωσέως νόμον εὐσεβούντων θεὸν διωκεῖν· αὖθις εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς φαρισαίους, οἳ καὶ λατρεύοντες τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον καὶ τὸν νόμον θεῷ, οὐκ εἶναι φυτείαν οὗ ἐξέφυτεν ὁ ἐπουράνιος αὐτοῦ πατήρ, καὶ διὰ τοῦτο

B αὐτοὺς ἐκριζοῦσθαι· εἴποις δ' ἂν καὶ τοῦτο, ὅτι κἂν εἴη πατὴρ οὗ ὁ Ἰησοῦς ἐξαγαγὼν, καὶ φυτεύσας τὸν ἀπὸ αἰγύπτου ἐξιόντα λαὸν εἰς ὄρος κληρονομίας ἑαυτοῦ, εἰς ἕτοιμον κατοικητήριον ἑαυτοῦ, εἶπεν αὐ Ἰησοῦς ὅτι τοῖς φαρισαίοις τό· πᾶσα φυτεία οὗ οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος, ἐκριζωθήσεται· πρὸς τοῦτο δὴ φήσομεν ὅτι ὅστις δίχα τοῦ μαθητεύειν τῷ χριστῷ τὸν νόμον οὐκ δοξάζει οὐκ ἔστιν φυτεία τοῦ ἐν ἐπουρανίοις παθεῖς, ἤτοι τὸν φλυαρεῖν τὰ νοήματα,

C ὡς μὴ πιστεύοντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ εὐδοκοῦντες τῇ ἀδικίᾳ, ὑπὸ τοῦ θεοποιουμένου ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ δίχα τοῦτο λεγομένου θεοῦ τῷ παύλῳ θεὸν τοῦ αἰῶνος τούτου· εἰ μὴ νομίσῃς παῦλον * ἡμᾶς ἀληθῶς εἶναι λέγειν * χ. ἡμῶν αὐτὸν θεόν. ὡς γὰρ μὴ ὄντα θεὸν ἡ κοιλία τῶν ἐπιθυμούντων τὴν ἡδονὴν, φιλήδονον μᾶλλον ἢ φιλόθεον, λέγεται ὑπὸ παύλου εἶναι θεὸς αὐτῶν. ὅτι μὴ ὢν θεὸς ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τοῦ φησιν ὁ σωτήρ· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται, θεὸς εἶναι λέγει τῶν μὴ βουλομένων τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας λαβεῖν, ἵνα γένωνται υἱοὶ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο μένοντα ἐν τῇ υἱότητι τοῦ αἰῶνος τούτου· τοῦτο δέ μοι ἔδοξεν, εἰ καὶ παρεκβατικῶς εἴρηται, ἀναγκαίως παρείληφται διὰ τό· τυφλοί εἰσιν ὁδηγοὶ τυφλῶν· τίνες δέ; οἱ φαρισαῖοι, ὧν ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα, ὄντων ἀπίστων παρὰ τὸ μὴ πεπιστευκέναι εἰς Ἰησοῦν χριστὸν, καὶ ἐτύφλωσεν, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν

D τοῦ διαθήκης τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἐν προσώπῳ τοῦ χριστοῦ· καὶ μόνον καὶ ἀπ' ἐκείνων φυλακτέον ὁδηγεῖσθαι τυφλῶν, τῶν ἀγνοούντων ὁδὸν ὁδηγῶν· πρὸς τὸ μηδέπω * ἀπῶν ἀπέλθοι- * χ. ἐστὶ μεν τὴν δυνάμιν τοῦ δι' αὐτοῦ βλέπειν. ἀλλὰ καὶ ὅτι πολλοὶ τῶν ἐπαγγελλομένων ὁδηγεῖν

E ἐν ὑγιεῖ διδασκαλίᾳ ὀπτεύειν ἀκριβέστερον, καὶ κρίσιν ὑγιῆ τῶν λεγομένων προσακτέον, μήποτε κατ' ἄγνοιαν τυφλῶν, καὶ μὴ βλεπόντων τὰ πρόσωπα τῆς ὑγιοῦς διδασκαλίας ὁδηγούμενοι, τυφλοὶ καὶ αὐτοὶ δίχα τοῦ μὴ βλέπειν τὴν νοερὰν τῶν γραφῶν τυγχάνοντες φαινώμεθα, ὡς

ἀμφοτέρους, τότε ἐδηλώθη, καὶ ἔδει ἡμῶν
ἐμπεσεῖν εἰς τὸ βόθυνον, εἰ μὴ παρεκαλοῦμεν·
ἐξῆς δὲ τάχιστα γίνεσθαι τινα τρόπον ὁ πατὴρ
ἀπεκριθεὶς εἶπε τοῖς σωτῆρι, ὡς μὴ νοήσας τὸ·
μὴ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος,
τό· φησὶν ἡμῖν τὴν παραβολήν· φησὶ δὲ ὁ
σωτὴρ φησὶ τὸ· ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε,
οἱονεὶ, ποσάκις μοι συνόντες χρόνῳ ἔτι μὴ συνίετε
τοῦ βουλήματος τῶν λεγομένων. καὶ ἔτι μὴ νοεῖτε ὅτι
διὰ τοῦτο μὴ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἐπεὶ τὸ εἰσερ-
χόμενον αὐτὸ εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ,
καὶ παραχωρεῖται αὐτὸ αὐτῆς εἰς ἀφεδρῶνα βάλλεται· μὴ διὰ τὴν νόμον ᾧ πιστεύειν ἐδόκουν, οὐκ
ἦσαν φυτεία τοῦ πατρὸς ἰησοῦ φαρισαῖοι, ἀλλὰ
διὰ τὴν μωρανθεῖσαν τοῦ νόμου, καὶ τὴν ἐν
αὐτῷ γεγραμμένων οὐκ δεχόν· δύο γὰρ νοημάτων
τὴν νόμον, διαθήκας τε θανάτου τῆς ἐκτυπωθείσης γράμμασι, καὶ οὐδὲν οἰκεῖον ἔχουσης
πρὸς τὸ πνεῦμα, καὶ διακονίας ζωῆς τῆς νοουμένης ἐν τῷ πνευματικῷ νόμῳ, οἱ μὲ δυνάμενοι
ἀπὸ διαθέσεως ἀληθοῦς λέγειν τὸ·
οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι, καὶ
διὰ τοῦτο ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ
δικαία, καὶ ἀγαθὴ, ὅτι ἦσαν φυτεία οὐ ἐφύτευσεν οὐράνιος πατήρ. οἱ γὰρ μὴ τοιοῦτοι, ἀλλὰ
ὁ ἀπεκτείνων γράμμα φερόντες μόνον,
οὐκ ἦσαν φυτεία τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ παραδόξου αὐτῶν τὴν καρδίαν, καὶ κλῆμα ὑπεθέντος αὐτῇ, ἰσχὺν ἐν ἐκείνοις ὄσον οὐκ ἐπέστρεφον πρὸς τὸν κύριον· ἐὰν γὰρ τις ὑπεριδῇ
πρὸς τὸν κύριον, βεβαιοῦται ὁ κλῆμα, ὁ γὰρ
κύριος ὁ πνεῦμά ἐστιν· εἴποι δ' ἄν τις καὶ τὸν τόπον γλυμμένος, ὅπερ ὥσπερ καὶ ὁ εἰσερχόμενον εἰς τὸ
στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, κἂν νομίζηται εἶναι
ἀπὸ ἰουδαίων κοινόν. ὅπερ καὶ ὁ εἰσερχόμενον
εἰς τὸ στόμα ἁγιάζει τὸν ἄνθρωπον, κἂν ἀπὸ
τῶν ἀκαθαρτόρων νομίζηται ἁγιάζειν ὁ ὀνομαζόμενος ἄρτος τοῦ κυρίου· καὶ ἔστιν, οἶμαι, ὁ λόγος οὐκ ἀκαταφρόνητος, καὶ διὰ τοῦτο δεόμενος σαφοῦς διηγήσεως, ὅτως ἐμοὶ δοκοῦσης
ἔχειν· ὥσπερ καὶ ὁ βρῶμα, ἀλλὰ καὶ πανεύδοκος καὶ
μὴ ἀσκείστως ἐσθίοντος κοινοῖ τὸν φαγόντα.
ὁ γὰρ ἀσκεινόμενος, ἐὰν φάγῃ κατακεκριμένα,
ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. καὶ ὥσπερ οὐδὲν καθαρὸν
καὶ τῷ αὐτῷ ἐστι τοῦ μεμιασμένου καὶ ἀπίστου,
ἀλλὰ διὰ τὴν μιασμὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀπιστίαν.

A Scripturarum ſenſum non perſpiciamus; ita vt vterque, & is qui ducit, & is qui ducitur in foveam cadant, de qua ſupra diximus. Deinde vero ſcriptum eſt quo pacto Petrus reſpondens dixerit Servatori, quaſi non intelligens id: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem, ſed quod procedit ex ore,* hæc verba: *Ediſſere nobis parabolam.* Ad quæ Seruator ſic ait: *Adhuc & vos ſine intellectu eſtis*, quaſi, Vos mecum tanto tempore converſati; nondum eorum quæ dicuntur ſenſum capitis, & nondum intelligitis propterea hominem non coinquinare id quod intrat in os illius, quia in ventrem abit, & inde progrediens in ſeceſſum mittitur. Non propter Legem cui ſervire videbantur, plantatio non erant Patris Ieſu Phariſæi, ſed propter pravam Legis, & eorum quæ in ea ſcripta ſunt, acceptionem. Cum enim duo intelligantur in Lege; miniſtratio mortis impreſſa literis, neque vllam habens affinitatem cum ſpiritu; & miniſtratio vitæ quæ intelligitur in ſpirituali Lege; qui poterant ex affectu ſincere dicere hæc: *Scimus enim quia lex ſpiritualis eſt*, & propterea *Lex ſancta, & mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum*, illi erant plantatio quam plantavit Pater cœleſtis: qui vero tales non erant, ſed mortiferam ſolum literam tuebantur, non erant plantatio Dei, ſed ejus qui induraverat cor illorum, eique velamen impoſuerat, quod in illis vim obtinebat, quamdiu ad Dominum non convertebantur: *Si quis enim converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen, Dominus autem ſpiritus eſt.* Dixerit autemaliquis qui in hunc inciderit locum, quemadmodum *Non quod intrat in os coinquinat hominem*, etiamſi exiſtimetur à Iudæis impurum; ita quod ingreditur in os, non ſanctificare hominem, etiamſi à ſimplicioribus exiſtimetur ſanctificare, id quod Domini panis appellatur. Et ſermo quidem ille minime, opinor, aſpernandus eſt, propterea que perſpicua indigens explicatione, quæ mihi ita ſe habere videtur. Quemadmodum non cibus, ſed conſcientia ejus qui cum dubitatione comedit, comedentem coinquinat: *Nam qui dubitat, ſi manducaverit, damnatus eſt, quia non ex fide*; & quemadmodum inquinato & incredulo nihil purum eſt, non quidem per ſe, ſed propter illius contaminationem & incredulitatem; ita id quod *ſanctificatum eſt per verbum Dei & orationem*, non ex ſe vtentem ſanctificat; nam ſi id ita eſſet, ſanctificaret & illum qui indigne Domino comedit, nec vllus propter cibum hunc infirmus factus fuiſſet, aut imbecillis, aut mortuus; tale enim quidpiam

Matth. 15. 15.

2. Cor. 3. 7.

Rom. 7. 12, 14.

2. Cor. 3. 16, 17.

Rom. 14. 23.

1. Tim. 4. 5.

* CR ἁγιάζει τοὺς ὁ * ἁγιαζόμενον διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, ὁ τοῦ ἰδίου λόγῳ ἁγιάζει τὸν προσόμενον. εἰ γὰρ τοῦτο, * ἡγίαζε γὰρ αὐ καὶ τὸν ἐσθίοντα ἀναξίως τοῦ κυρίου, καὶ οὐδεὶς ἂν διὰ ὁ βρῶμα τοῦτο ἀσθενὴς, ἢ ἄρρωστος ἐγένετο, ἢ ἀποι-

1. Cor. 11. 30. Paulus docuit his verbis: *Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi.* Ac proinde in pane Domini vtilitas est ei qui vtitur, cum intemerata mente, & pura conscientia panis fit particeps. Sic autem neque bono aliquo privamur, ex eo quod non comedamus de pane per verbum Dei & orationem consecrato, nempe propter ipsam ab esu abstinentiam; neque ex eo quod comedamus, bono aliquod abundamus: nam causa privationis, malitia est, & peccata; & abundantiæ causa, justitia est & recte facta: vt tale sit id quod à Paulo dici-
1. Cor. 8. 8. tur his verbis: *Neque enim si manducaverimus, abundabimus, neque si non manducaverimus, deficiemus.* Quod si vero id *omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur*; & cibus ipse per verbum Dei, & orationem consecratus, secundum illud quidem ipsum quod materia constat, in ventrem abit, & in secessum ejicitur; secundum
Rom. 12. 6. orationem autem quæ illi accessit, *juxta proportionem fidei*, vtilis fit, efficitque vt perspicax fiat animus, spectans ad id quod prodest; nec panis materia, sed super eum prolata oratio, ea est quæ illum juvat qui non indigne Deo hunc comedit. Et hæc quidem de typico, & symbolico corpore. Multa autem de ipso Verbo dici queant, quod caro
Joh. 1. 14. & 6. 51. factum est, verusque cibus, quem qui comederit, omnino in æternum vivet, cum nullus malus eum possit comedere: nam si fieri posset vt in vitiositate perseverans comederet eum qui caro factus est, cum Verbum sit, & panis viuus, scriptum non fuisset, *Quicun-*
Joh. 6. 51. *que manducaverit hunc panem, victurum eum in æternum.* Postea videamus qua ratione quæ egrediuntur & polluunt hominem, non propterea hominem polluunt, quod ex ore egrediantur; sed causam polluendi in corde habent, quando egrediuntur ex illo cogitationes malæ, ante illa quæ egrediuntur per os, quarum species sunt *Homicidia,*
Matth. 15. 19, 20. *adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ: hæc enim sunt quæ coinquinant hominem,* cum è corde exeunt, & inde egressa transeunt per os: adeo vt, si extra cor non prodirent, sed ibi circa cor retinerentur, nõ concessa illis facultate vt ore efferrentur, citissime profecto evanescerent, nec amplius homo polluueretur. Fons itaque & omnis peccati principium sunt malæ cogitationes, nisi enim hæ victrices fuerint, neque homicidia futura sint, nec adulteria, nec aliud quid simile: propterea vnusquisque omni custodia suum cor servare debet: etenim cum ve-
1. Cor. 4. 5. nerit Dominus in die judicij, *Illuminabit*

A μάτο. τοῦτον γὰρ τὸ παῦλος πεῖρέγκοτε ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἄῤῥωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί· καὶ ὅλως τοῦ ἄρτου τούτου τοῦ κυρίου ἡ ὠφελεία τοῦ χρωμένου ἐστὶν, ἐπὰν ἀμιάντου τοῦ νοῦ, καὶ καθαρᾶς τῆς συνειδήσεως μεταλαμβάνῃ τοῦ ἄρτου· ὅτου δὲ ὅτε οὐκ τὸ μὴ φαγεῖν, περὶ αὐτὸ τὸ μὴ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ἁγιασθέντος λόγῳ θεοῦ καὶ ἐντεύξει ἄρτου, ὑστερούμεθα ἀγαθοῦ τινος, ὅτε οὐκ τὸ φαγεῖν παρεισδυόμεθα ἀγαθῷ τινι. τὸ γὰρ ἄπιον τῆς ὑστερήσεως, ἡ κακία

B ἐστὶ καὶ τὰ ἁμαρτήματα. καὶ τὸ ἄπιον τῆς παρεισδύσεως, ἡ δικαιοσύνη ἐστὶ καὶ τὰ κατορθώματα, ὡς τοιοῦτο εἶ τὸ τοῦδε τοῦ παύλου λεγόμενον ἐν τοῦ. ὅτε ἐὰν φάγωμεν παρεισδυόμεθα, ὅτε ἐὰν μὴ φάγωμεν ὑστερούμεθα· εἰ γὰρ πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται, καὶ τὸ ἁγιαζόμενον βρῶμα διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, καὶ αὐτὸ μὲν τὸ ὑλικὸν εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται, καὶ τὴν ὑπερχομένην αὐτοῦ δύναμιν,

C καὶ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, ὠφέλιμον ποιεῖ, καὶ τῆς τοῦ νοῦ ἄπιον * διαβλέψεως, ὁρᾶν τὸ ὅτι τὸ ὠφελοῦν. καὶ ἡ ὑλὴ ὅλη τοῦ ἄρτου, ἀλλ' ἐστὶ λόγος εἰρημένος λόγος ἐστὶν ὁ ὠφελῶν τὸν μὴ ἀναξίως τοῦ κυρίου ἐσθίοντα αὐτοῦ· καὶ τοῦτο μὲν τυπικοῦ καὶ συμβολικοῦ σώματος· πολλὰ δὴ ἂν καὶ περὶ αὐτοῦ λεχθῆναι τοῦ λόγου, ὃς γέγονε σάρξ, καὶ ἀληθινὴ βρῶσις, ἵν' τινὰ ὁ φαγὼν πάντως ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, εἰ δυνατὸς δυναμένου φαῦλον ἐσθίειν αὐτόν. εἰ γὰρ οἷόν τε ἦν τὸν φαῦλον μένοντα ἐσθίειν τὸν γενόμενον σάρκα,

D λόγον ὄντα, καὶ ἄρτον ζῶντα, οὐκ ἂν ἐγράφετο, ὅτι πᾶς ὁ φαγὼν τὸν ἄρτον τοῦτον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· εὐθὺς τοίνυν τῶν ἐρωμένων καὶ κινούντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτὸ τὸ ὃ ἐκ τοῦ στόματος ἐκπορεύεται κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὴν αἰτίαν ἐν τῇ τῆς κοινώσεως ἐν τῇ καρδίᾳ, ὅτε ἐξέρχεται ἀπ' αὐτῆς, ἀεὶ γὰρ ἐκπορευομένων ἀφ' τοῦ στόματος, ἀφαγεσμοὶ πονηροί, ὧν ἐν εἴδει εἰσὶ φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι. ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον, ὅτι ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς καρδίας, καὶ ἐξελθόντα ἀπ' αὐτῆς ἀπορεύεται ἀφ' τοῦ στόματος. ὡς εἰ ἔξω τῆς καρδίας μὴ ἐγένετο, διὰ αὐτὸ τοῦτο τὴν καρδίαν κατέχει, οὐκ ἐπιβεβηκόμενα ἀφ' τοῦ στόματος λαλεῖσθαι, πάντα

ἀν ἠφανίσθη, καὶ οὐκέτι ἀνθρωπος ἐκοινοῦτο· πηγὴ δὲ καὶ ἀρχὴ πάσης ἁμαρτίας, ἀφαγεσμοὶ πονηροί, μὴ γὰρ ὑπικρατησάντων τούτων, ὅτε φόνοι, ὅτε μοιχεῖαι, ὅτ' ἄλλο τι τῷ τοιούτῳ ἔσονται· ἀφ' τοῦτο πάσῃ φυλακῇ τηρητέον * τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν· καὶ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἐλεύσεται ὁ κύριος

ἐλθὼν ὁ κύριος φωτίσει τὰ κρυπτὰ τῶν σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. μετὰ ξυνεπόντων τῶν λογισμῶν αὐθεντῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἵνα καὶ ἐὰν κυκλώσῃ αὐτοὺς τὰ ἀγαθά ἐστιν αὐτῶν. τοιοῦτοι δ' εἰσὶν οἱ πονηροὶ διαλογισμοὶ, ὡς ἔοικε καὶ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ, καὶ ὅσον ὅτι τῇ κείσει τῶν πολλῶν ἐπαινεῖται, μηκέτι ποιεῖν· ἐὰν γοῦν ποιῶμεν ἐλεημοσύνην ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐν τοῖς διαλογισμοῖς ἡμῶν σκοπούντες ὅ θαυμάζεται τοῖς ἀνθρώποις φιλάνθρωποι, καὶ ὅτι φιλανθρωπίας δόξα θαυμάζεται, ἀπέχομεν τὸ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων μισθόν. καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶν ὅ γινόμενον μὴ τῶν ἐν ᾧ πρόσωπον συνειδότος ὅτι παρὰ δόξαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἔχει τέλος ἀπὸ τοῦ βλέποντος ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ἀποδίδοντος τὸ μισθὸν τοῖς ἐν τῷ κρυπτῷ καθαροῖς· οὕτως οὖν καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀγνεία, ἐὰν διαλογισμοὺς ἔχῃ τοὺς ὅτι κενοδοξία, ἢ φιλοκερδία, καὶ ἡ νομιζομένη οἰκουμενικὴ διδασκαλία, ἐὰν ἐν λόγῳ κολακείας ἀνελθοῦσα γένηται, ἢ προφάσει πλεονεξίας, ἢ ζητοῦντός τινος τὴν ἀπὸ ἀνθρώπων ὅτι διδασκαλία δόξαν, οὐκ ἔστι λογισμὸν ἀπὸ τῶν πεδόντων ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐν τῇ οἰκουμένῃ πρῶτον ἀποστόλων· δεύτερον προφήτων, καὶ τρίτον διδασκάλων· ὅ δ' ὅμοιον ἐρεῖς καὶ ὅτι τοῦ ὀρεγομένου ἐπισκοπῆς διὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους δόξαν, ἢ τὴν ἀπὸ ἀνθρώπων κολακείαν, ἢ τὴν ἀπὸ τῶν προσιόντων τῷ λόγῳ πεισμὸν, διδόντων προφάσει βιοτείας. ὁ γοῦν ποιῶν ὅτι ἐστὶ καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ, οὐδὲ δυνάμενος εἶναι ἀνεπίληπτος, οὐδὲ νηφάλιος, οὐδὲ σώφρων, μεθύων ὑπὸ δόξης, καὶ ἀκολάστως αὐτῆς ἐμφορούμενος· ὅ δ' αὖ καὶ περὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων ἐρεῖς· ταῦτα δ' εἰ καὶ δόξωμεν ποιεῖν ἐν παρεκβάσει εἰρηκέναι, ὅσα εἰ μὴ ἀναγκαίως λέλεκται, διὰ τὸ πηγὴν εἶναι πάντων τῶν ἁμαρτημάτων τοὺς πονηροὺς διαλογισμοὺς, δυναμένους μολῦναι καὶ τὰ, εἰ γοῦν αὐτῶν προποιοῦ, διεγώσθαι αὐτὸ ποιήσαντα τινὰ μὴ οὖν τὰ κοινοῦντα, καὶ δυνάμεν ἡμῖν ἐξήτασται. ὅ δ' ἀνάπαυσις χεροὶ φαγεῖν, ἢ κενοῖ τὸν ἀνθρωπον, ἀλλ' εἰ δεῖ τολμήσαντα εἰπεῖν, κοινοῖ τὸν ἀνάπαυσιν καρδίας ὀπτοῦσιν φαγεῖν, ὁ τὸν φυκὸν ὑγιεμενικὸν ἡμῶν ἐαθεῖν·

A *abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*; omnibus interim cogitationibus homines accusantibus, vel excusantibus, quum videlicet illorum consilia eos circumsteterint. Tales autem sunt malæ cogitationes, vt nonnunquam ea quæ bona videntur, & opinione multorum laudanda, reprehensione digna efficiant. Si igitur eleemosynam facimus coram hominibus, in cogitationibus nostris ad id attendentes, vt hominibus videamur esse humani, & humanitatis nomine celebremur, mercedem recepimus ab hominibus: & in vniversum quidquid ita fit, vt is qui facit, conscius sibi sit se inde gloriam ab hominibus expectare, mercedem non habet ab eo qui videt in occulto, & mercedem reddit ijs qui in occulto puri sunt. Sic igitur & quæ videtur esse castimonia, si cogitationes habeat ad inanis gloriæ, vel lucri cupiditatem spectantes; & quæ existimatur esse doctrina ecclesiastica, si per adulatorium sermonem illiberalis fiat, vel lucri alicujus oblata occasione, vel cum quis ab hominibus doctrinæ nomine gloriam quærit, non eorum censetur esse, quos *Posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores*. Simile autem dices de eo *qui Episcopatum desiderat*, vt gloriam apud homines consequatur, vel hominum assentationem capten, vel quæstum ab ijs occipiat, qui sermonem fidei amplectentes pietatis causa dant: talis igitur Episcopus *bonum opus non desiderat*, neque potest esse *irreprehensibilis*, neque *sobrius*, neque *prudens*; vt pote qui gloria ebrius sit, & intemperanter illa fuerit ingurgitatus. Idem quoque de Presbyteris, & Diaconis dices. Hæc autem etiamsi videamur per digressionem dixisse, vide tamen annon necessario dicta sint, quod peccatorum omnium fons sint malæ cogitationes, ea etiam polluere valentes, quæ si absque illis facta fuissent, facientem iustum fecissent. Quænam igitur ea sint quæ coinquinant, à nobis pro virili disputatum est: illotis autem manibus comedere, hominem non coinquinat: sed, si audacter pronuntiandum est, illoto corde quidüis comedere, quod à natura comparatum est vt mens nostra comedat, illud vero polluit.

Rom. 2. 15.

Matth. 6. 1, 2.

1. Cor. 12. 28

1. Tim. 3. 1.

Περὶ τῆς χαναναίας·

Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τύρου, καὶ σιδῶνος, καὶ ἰδοὺ γυνὴ χαναναία· πόθεν, ἐκεῖθεν; ἢ ἀπὸ γῆς γενεσαρέτ

De Chananæa.

Et egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis, & ecce mulier Chananæa. Vnde, *inde?* an è terra Genesaret, de qua superius dictum est: *Et quum transfretassent, vene-*

Matth. 15. 21.

Matth. 14. 34. *runt in terram Genesaret* ? Secessit autem, fortasse quod offenderentur Pharisæi, postquam audissent non id quod intrat, sed quod exit hominem coinquinare. Quod autem propter eos qui de insidijs suspecti erant dixerit, *secessit*, vel ex hoc loco per-

Matth. 4. 12. spicuum est: *Quum autem audisset quod Iohannes traditus esset, secessit in Galilæam.* Et ideo Marcus ea quæ pertinent ad hunc locum

Marc. 7. 24. conscribens dicit: *Surgens abijt in fines Tyri, & ingressus domum, neminem voluit scire.* Verisimile est hunc devitasse Pharisæos doctrina illius offensos, cum magis opportunum ad patiendum & recte præfinitum tempus expectaret. Dixerit vero quispiam Tyrum, & Sidonem pro Gentibus esse dictas. Secedens igitur ex Israël, ad Gentium partes accedit. Tyrus certe appellatur quod apud Ebræos Sor dicitur, & redditur per vocem, *Angustia*: Sidon autem quæ & ita ab Ebræis nuncupatur, redditur per verbum, *Venantes*. In Gentibus autem *Venantes* sunt improbæ potestates, & magna est apud eas angustia, ea videlicet quæ in nequitia est & affectionibus. Egressus igitur Iesus è Genesaret, secessit quidem ab Israël, venit vero non Tyrum vel Sidonem, sed in partes Tyri & Sidonis, vt pars eorum qui è Gentibus sunt nunc credat. Ita vt si Tyrum vniversam & Sidonem perlustrasset, nullus in ea relictus fuisset incredulus. At juxta Marcum: *Surgens Iesus abijt in fines Tyri*, angustiæ nempe Gentium, vt & salutem consequi possent credentes è finibus illis, posteaquam ex ijs egressi fuissent.

Matth. 15. 22. Nam animum ad id adverte: *Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamavit dicens: Miserere mei fili David, filia mea male dæmonio vexatur.* Ac ego quidem existimo nisi è finibus illis exijsset, ad Iesum clamare non potuisse ex magna, vt perhibitum est, fide. Et pro fidei portione egreditur quis è

Deuter. 32. 8 finibus Gentium, quas *quando dividebat Altissimus gentes, constituit juxta numerum filiorum Israël*, & prohibuit ne vlterius proferrentur. Hic igitur fines quidam Tyri & Sidonis dicti sunt; in Exodo autem fines

Exod. 8. 2. 20, 4. Pharaonis, in quibus, inquiunt, fiunt flagella adversus Ægyptios. Ac censendum quidem est, vnum quemque nostrum, dum peccat, in finibus versari Tyri, vel Sidonis; vel Pharaonis & Ægypti, vel alicujus ex ijs qui sunt extra hæreditatis Dei distributionem; migrantem vero à vitio ad virtutem, exire è vitiorum finibus, ad fines vero partis Dei pervenire: cum in his tamen sit differentia, quæ ijs apparebit, qui possunt

A σαρὲτ, εἰς ἣν ἀνεχώρησε. καὶ ἀφικόμενος ἦλθον εἰς τὴν γῆν Γενεσαρέτ; ἀνεχώρησε δ, τάχα διὰ τὸ σκανδαλίζεσθαι τοὺς φαρισαίους ἀκούσαντας ὅτι οὐ τὸ εἰσερχόμενον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ὅτι δ διὰ τοὺς ὑποπτευομένους ὑπεκλυθεῖν εἴρηκε τί. ἀνεχώρησε, δῆλον ἐκ τοῦ· ἀκούσας δ ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· τάχα διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μάρκος ἀναγράφων τὰ κατὰ τόπον, φησὶν ὅτι ἀναστὰς ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια Τύρου,

B καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν οὐδένα ἐθέλησε γνῶναι· εἰκὸς ὅτι τοὺς σκανδαλιζομένους ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ φαρισαίους παρείσατο, παρεμμένων τοῦ ὑπιτηδειότερον εἰς τὸ παθεῖν, καὶ καλῶς ἀρισμένον καιρόν· εἴποι δ' ἄν τις ὅτι Τύρος, καὶ Σιδὼν αὐτὴ τῶν ἐθνῶν λέγεται· ἀναχωρήσας οὖν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, εἰς τὰ μέρη τῶν ἐθνῶν παραγίνεται. Τύρος μὲν οὖν παρὰ ἑβραίοις ὀνομαζομένη μεταλαμβάνεται σὼρ, ἥτις ἑρμηνεύεται, στενοχή. Σιδὼν δ' ἥτις καὶ παρ' ἑβραίοις ὀνο-

C μαζομένη μεταλαμβάνεται εἰς τὸ, θηρεύοντες· ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσι καὶ οἱ θηρεύοντες εἰσὶν αἱ πονηραὶ δυνάμεις, καὶ πολλὴ στενοχὴ παρ' αὐταῖς, ἡ ἐν τῇ κακίᾳ καὶ τοῖς πάθεσι· ἐξελθὼν οὖν ἀπὸ τῆς Γενεσαρὲτ ὁ Ἰησοῦς, οὐ χωρεῖ μὲν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, ἦλθε δὲ εἰς Τύρον καὶ Σιδῶνα, ἀλλ' εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος, ἵνα ἐκεῖ πάντες πιστεύσειν τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. ὡς εἰς εἰς πᾶσαν Τύρον, καὶ Σιδῶνα ἐπεδήμησεν, οὐδεὶς ἄπιστος ἐν αὐτῇ καταλείφθη· καὶ δὲ ὁ Μάρκος, ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια Τύρου, τὴν στενοχῶς τῶν ἐθνῶν, ἵνα καὶ ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων οἱ πιστεύοντες σωθῶσι δυνηθῶσι, ἐπεὶ ἐξέλθωσιν αὐτοῦ· πρόσεχε γὰρ πάλιν· καὶ ἰδοὺ γυνὴ χαναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελθοῦσα, ἔκραξε λέγουσα· ἐλέησόν με κύριε υἱὲ Δαβὶδ, ἡ θυγάτηρ μου δεινῶς δαιμονίζεται· καὶ οἶμαι ὅτι ἐκεῖ αὐ μὴ ἐξελθοῦσα ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων κράζειν πρὸς Ἰησοῦν ἐδυνάτο, ἀπὸ μεγάλης, ὡς ἐμαρτυρήθη, πίστεως· καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν γε τῆς πίστεως ἐξέρχεταί τις ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν

D ὁρίων, ἃ ὅτε διεμέριζεν ἔθνη ὁ ὕψιστος, ἔστησε κατὰ ἀριθμὸν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ὁδὸν πλεῖστα φαραὼ αὐτῶν ἐκώλυσεν· ἐνταῦθα μὲν οὖν ὅρια εἴρηται τινα Τύρου, καὶ Σιδῶνος. ἐν δὲ τῇ ἐξόδῳ, ὅρια δὲ φαραὼ, ἐν οἷς, φασὶ, γίνονται αἱ κατὰ τῶν αἰγυπτίων μάστιγες· καὶ νομιστέον γε ἕκαστον ἡμῶν

E ἁμαρτάνοντα μὲν, ἐν τοῖς ὁρίοις εἶναι τῶν Τύρου, καὶ Σιδῶνος, καὶ φαραὼ καὶ τῶν αἰγύπτου, ἢ τινος τῶν ἐκτὸς τοῦ θεοῦ κληρονομίας. μεταβαίνοντα δὲ ἀπὸ τῆς κακίας εἰς ἀρετὴν, ἐξέρχεσθαι μὲν ἀπὸ τῶν κατὰ τὰ φαῦλα ὁρίων, φθάνειν δὲ ὅτι τὰ ὅρια τῆς μερίδος τοῦ θεοῦ. καὶ ἐν τούτοις ὅσῃ διαφορὰ,

φορᾶς, ἥτις φανεῖται τοῖς τὰ τοῦ μερισμοῦ καὶ τῆς κληροδοσίας τοῦ ἰσραὴλ δυναμένοις αἰδέσαι τὰ πνευματικῷ συνιέναι νόμῳ· πρόσεχε δὲ καὶ τῇ οἰονεὶ ἀπαντήσει γενομένῃ τοῦ ἰησοῦ πρὸς τὴν χαναναίαν γυναῖκα. ὁ μὲν γὰρ ἔρχεται ὡς ἐπὶ τὰ μέρη τύρου καὶ σιδῶνος, ἡ δὲ ἐξελθοῦσα τῶν ὁρίων ἐκείνων κέκραγε λέγουσα· ἐλέησόν με κύριε υἱὲ δαβίδ· χαναναία δὲ ἦν ἡ γυνή, ὅθεν μεταλαμβάνεται εἰς ὃ, ἡτοιμασμένη τὰ πνεύματα· οἱ μὲν δίκαιοι ἡτοιμασμένοι εἰσὶν εἰς βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ οὐσίαν. εἰ δὲ ἁμαρτωλοὶ, ἡτοιμασμένοι τὰ πνεύματα τῆς ἐν αὐτοῖς κακίας, καὶ τῶν καθ' αὐτὴν πρᾶξιν, *ἑτοιμαζόντων αὐτοὺς αὐτῇ, καὶ τῆς βασιλευούσης ἐν τῷ θνητῷ αὐτῶν σώματι ἁμαρτίας· πλὴν ἡ χαναναία ἐξελθοῦσα ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων, ἐξῆλθε ἀπὸ τοῦ *ἡτοιμασθῆναι τῇ τάπεινώσει, κεκραγυῖα καὶ λέγουσα· ἐλέησόν με κύριε υἱὲ δαβίδ· συναγαγὼν δὲ ἀπὸ τῶν διαγγελιῶν, τίνες μὲν αὐτὸν κληροῦσιν υἱὸν δαβίδ, ὡς αὐτὸ, καὶ οἱ ἐν ἱερεχὼ τυφλοί. τίνες δὲ υἱὸν θεοῦ, καὶ ἤτοι χωρὶς τῆς, ἀληθῶς, προσθήκης, ὡς οἱ δαιμονιζόμενοι λέγοντες· τί ἡμῖν καὶ σοὶ, υἱὲ τοῦ θεοῦ. τίνες δὲ μετὰ τῆς ἀληθῶς, προσθήκης, ὡς οἱ ἐν τῷ πλοίῳ προσκυνοῦντες, ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς εἶ, λέγοντες αὐτῷ· καὶ γὰρ χρήσιμος, οἶμαι, ἔσται σοι ἡ τούτων συναγωγὴ, πρὸς τὸ ἰδεῖν τὴν διαφορὰν τῶν προσιόντων. τίνες μὲν οἰονεὶ τῷ νενομισμένῳ ἐκ σπέρματος δαβὶδ κατὰ σάρκα προσιᾶσι. τίνες δὲ τῷ δεικθέντι υἱῷ θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης. καὶ τούτων τίνες μὲν μετὰ τῆς, ἀληθῶς. τίνες δὲ χωρὶς τούτου· εἶπε πρόσχες ὅτι ἡ χαναναία μὲν, ὁ τοῖς υἱῷ, ὃν τοῦδε τὴν ἀρχὴν γεγενημένην φαίνεται, ἀλλὰ τοῖς θυγατρὸς προσκαλεῖ, δεινῶς δαιμονιζομένης. ἄλλη δὲ μήτηρ υἱὸν ἐκνομιζόμενον νεκρὸν ἀπολαμβάνει ζῶντα. καὶ πάλιν ὁ μὲν ἀρχισυνάγωγος τοῖς δωδεκέτους θυγατρὸς ἀξιοῖ, ὡς ἀποτεθνηκυίας. ὁ δὲ βασιλικὸς τοῖς υἱῷ, ὡς ἐπὶ νοσοῦντος καὶ ἀποθνήσκειν μελλόντος· δαιμονῶσα τοίνυν θυγάτηρ, καὶ υἱὸς νεκρὸς, δύο ὅσον μητέρων. καὶ τεθνηκυῖα θυγάτηρ, καὶ υἱὸς τοῦ θανάτου ἀδυνατοῦν, τῶν δύο πατέρων· ὧν ὁ μὲν ἀρχισυνάγωγος, ὁ δὲ βασιλικὸς ἦν· ἔχει δὲ ταῦτα πεῖθομεν λόγῳ τοῖς γραφὴν ἐν ψυχαῖς διαφόρων, αἳ τινας ὁ ἰησοῦς ζωοποιῶν ἰᾶται· καὶ πάντα ὅσα θεραπεύει ἐν τῷ λαῷ, μάλιστα ἀπὸ τῶν διαγγελιῶν ἀναγεγραμμένα, γένοιτο μὲν πότε, ἵνα οἱ μὴ ἄλλως πιστεύοντες, ἐὰν μὴ ἴδωσι σημεῖα, καὶ τέρατα, πιστεύσωσι. σύμβολα γὰρ ἦν τὰ πότε, τῶν ἀεὶ ἀπὸ τῆς δυνάμεως ἰησοῦ ἐπιτελουμένων. ἐπεὶ ἔστι γὰρ ὅτε ἕκαστον τῶν γεγραμμένων

A ea quæ ad diuisionem, & hæreditatis Israël distributionem pertinent, juxta spiritualis Legis rationem constituere. Attende item ad hunc Iesu quasi occursum, factum mulieri Chananææ; is enim venit tanquam in partes Tyri & Sidonis; hæc autem è finibus illis egressa clamavit dicens: *Miserere mei Domine, fili David.* Mulier vero erat Chananæa, quod interpretatur, *ad humilitatem parata.* Iusti quidem parati sunt ad regnum cœlorum, & elationem quæ est in regno Dei: peccatores autem parati ad abjectionem nequitiæ quæ in illis est, & facinorum quæ juxta illam fiunt, hos ad eam præparantium, & peccati in mortali eorum corpore regnantis. Cæterum Chananæa egressa è finibus illis, à præparatione ad abjectionem exiverat clamans & dicens: *Miserere mei, Domine, fili David.* Collige autem ex Evangelijs quinam eum filium David appellant, sicut illa, & cæci qui erant Hierichunte; quinam vero filium Dei, atque id quidem sine additamento vocabuli, *vere*; vt & Dæmoniaci dicentes: *Quid nobis & tibi fili Dei;* Quinam autem cum adjectione vocis, *vere*, vt qui in navigio adorabant dicentes illi: *Vere filius Dei es.* Horum sedenim collectio vtilis erit tibi, opinor, ad eorum cognoscendam differentiam qui [ad Iesum] accedunt; nonnulli quidem cum, vt qui ex semine David secundùm carnem genitus sit, adeunt; quidam vero tanquam eum, qui *Prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis;* & horum aliqui cum dictione, *vere*; aliqui vero absque illa. Animadverte præterea Chananæam non pro filio, quem prorsus non genuisse illam apparet, sed pro filia à Dæmone graviter vexata orasse; aliam autem matrem filium qui defunctus efferebatur, vivum recepisse; & rursus Archisynagogum pro filia duodecim annos nata, velut mortua, orasse; Regulum vero pro filio quasi etiamnum ægrotante, & jamjam moriturò. At filia Dæmone jactata, & filius mortuus duabus erant matribus oriundi: & filia item mortua, & filius ad mortem vsque ægrotans, duobus patribus, quorum hic Archisynagogus, Regulus ille erat. Hæc autem de diversis animarum generibus, quas Iesus viuificans sanat, differendi materiam continere arbitror. Ac quæcunque sanat in populo, ea præsertim quæ scripta sunt ab Evangelistis, tunc sunt facta, vt crederent ij, qui alioquin nisi visis signis & prodigijs non credidissent; nam quæ aliquando, eorum quæ semper virtute Iesu

Rom. 6. 12.
Matth. 20. 30.
Matth. 8. 29.
Matth. 14. 33.
Rom. 1. 4.
Luc. 7. 11.
Matth. 9. 18.
Ioh. 4. 46.
Ioh. 4. 48.

perficiuntur, ſymbola erant. Nunquam enim contingit, vt vnumquodque eorum quæ ſcripta ſunt, ſecundum cujuſque dignitatem virtute Dei non factum ſit. Chananæa igitur propter genus ſuum ne reſponſionem quidem impetrare merebatur à Ieſu, profitente ſe non ad aliud quidpiam à Patre *miſſum*, *niſi ad oves quæ perierunt domus Iſraël*, genus videlicet animarum perſpicacium perditum: ſed ob propoſitum & adorationem Ieſu Dei filio exhibitam reſponſum conſequitur, quod ipſius declarat ignobilitatem, ejuſque meritum ſignificat, eam videlicet micis, vt catellum, non panibus dignam eſſe. Cum autem intenſiore ſtudio, & comprobato Ieſu ſermone id contendit, vt velut catellus micas impetret, & generoſiores eſſe dominos confitetur, tunc reſponſionem alteram obtinet, quæ magnam illius fidem teſtatur, futurumque illi quod vult pollicetur. Exiſtimo autem, cum proportione ad *illam quæ ſurſum eſt Ieruſalem*, *liberam* Pauli *matrem*, ejuſque ſimilium, intelligendam eſſe Chananæam, matrem puellæ à Dæmonio vexatæ, quæ matris ejuſmodi animæ ſymbolum eſt. Ac attende num rationi conſentaneum ſit & plures eſſe patres, & plures matres inſtar patrum Abraham, ad quos abijt Patriarcha; & Ieruſalem matris, quemadmodum ait Paulus de ſeipſo, ſuique ſimilibus. Veriſimile eſt autem egreſſam illam, cujus ſymbolum eſt Chananæa, è finibus Tyri & Sidonis, quorum figuræ erant loca terræ, poſtquam acceſſit ad Servatorem; oraſſe illum, & nunc etiam orare dicentem: *Miſerere mei Domine fili David, filia mea male Dæmonio vexatur.* Deinde & ijs qui foris ſunt, & Diſcipulis, quum res ita poſtulat, reſpondens dixit: *Non ſum miſſus*, docens eſſe perditas quaſdam principales animas intelligentes, & perſpicaces, quæ tropice *oves domus Iſraël* appellantur: quæ ſimpliciores, opinor, de carnali Iſraël dicta eſſe arbitrantes, neceſſario & illud admittent, Servatorem noſtrum non ad alios, quam ad Iudæos illos qui perierunt, à Patre miſſum eſſe. Nos autem qui ſincere nos loqui gloriamur, *Etſi aliquando cognovimus ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc jam non noſcentes*, ſcimus Verbi potiſſimum illud eſſe opus, perſpicaciores ſervare: hi enim majori ſunt illi neceſſitudine conjuncti, quam hebetiores. Sed quoniam *oves quæ perierunt domus Iſraël*, exceptis reliquijs quæ ſunt *ſecundum electionem gratiæ*, verbo fidem non habuerunt, propterea quæ *ſtulta ſunt mundi elegit*, Iſraël autem ne perſpicacem quidem; *vt confundat ſapientes* Iſraël: & vocavit *quæ non ſunt*, ἀπαίδευτα τοῦ λόγου, διὰ τοῦτο ἐξηρέξατο τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου * τὸ δὲ ἰσραὴλ μὴ δὲ ἐφεστῶ-

Matth. 10 6. 15, 24.

Gal. 4. 26.

Gen. 25. 15.

Rom. 11. 5.

1 Cor. 1. 27, 28.

A ἀπὸ τῆς δυνάμεως Ἰησοῦ Χ̄υ τὴν ἑκάστου ἀξίαν ἢ ἦν. ἡμᾶς δὲ οὐκ χρὴ ἐν χαρᾷ κρίνειν ἡ χαναναία οὐδὲ ἀπικείσιος ἀξία ἦν τῆς ἀπὸ Ἰησοῦ τυχεῖν, ὁμολογοῦντος οὐκ ἔτι ἄλλο τι ἀπεκάλυψεν ἢ τὸ παῖδας, ἢ τοὺς τὰ τρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου ἰσραὴλ, ἡμᾶς ψυχῶν διεφθαρμένων ἀπολωλότας. προαιρέσεως δὲ ἕνεκα, καὶ τὸ προσκεκυνηκέναι Ἰησοῦ υἱῷ τοῦ θεοῦ, ἀπικείσιος τυγχάνει, ἐλεγχούσης αὐτῆς τὴν δυσκλείαν, καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς παρισταούσης, ὅτι ψιχίων, ὡς κυνιδίου, καὶ οὐκ ἄρτων ἦν ἀξία· ὡς δὲ ἐπιτείνασα τὴν προαίρεσιν, καὶ ἐνδιδεξαμένη τὸν Ἰησοῦ λόγον, ὑπεδικάζεται κἂν ὡς κυνίδιον τυχεῖν ψιχίων, καὶ ὁμολογεῖ κυείας τοὺς δυκλεεστέρους, τότε τυγχάνει ἀπικείσιος δυτέρας μαρτυρούσης αὐτῆς τῇ πίστει, ὡς μεγάλη, καὶ ἐπαγγελομένης ἔσεσθαι αὐτῇ ὃ βούλεται, ἀάλογον δὲ οἶμαι τῇ ἄνω ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρᾳ μητρὶ παύλου, καὶ τῇ τοῦ πολυπόνου αὐτοῦ δεικνυούσῃ τὴν χαναναίαν, μήτραν τῆς δεινῶς δαιμονιζομένης, σύμβολον τυγχάνουσαν μυρίας τοιαύτας ψυχῆς· καὶ ὑπόφησον εἰ μὴ εὔλογον ὅτι εἰ καὶ πολλοὺς πατέρας, καὶ πολλὰς μήτρας, ἀάλογον τοῖς πατράσιν ἀβραὰμ, πρὸς οὓς ἀτενεῖ ὁ πατριάρχης, καὶ τῇ ἱερουσαλὴμ μητρὶ ὡς παῦλος φησὶ περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ· εἰκὸς δὲ ἐξελθεῖν ἐκεῖνον τὸν τόπον, οὗ σύμβολον ἡ χαναναία, ἀπὸ τῶν ὁρίων τύρου καὶ σιδῶνος, ὧν τύποι ἦσαν οἱ ὅροι γῆς ἐκεῖνοι, προσελθεῖν τῷ σωτῆρι αἰτούσαν αὐτὸν, καὶ ἔτι νῦν αἰτιοῦν λέγουσαν· ἐλέησόν με κύριε υἱὸς δαβίδ, ἡ θυγάτηρ μου δεινῶς δαιμονίζεται· εἶτα καὶ τοῖς ἔξωθεν, καὶ τοῖς μαθηταῖς, ὅτι δεῖ, ἀπικεινόμενος εἶπε τὸ· οὐκ ἀπεσάλην, ἀποδόσκων ὅτι εἰσί τινες προηγούμεναι ψυχαὶ νοεραὶ, καὶ διεφθαρμέναι ἀπολωλυῖαι, αἰγυπτιακῶς λεγόμεναι πρόβατα οἴκου ἰσραὴλ, ἃ δὴ οἶμαι οἱ ἁπλούστεροι ὅτι τοῦ Χ̄υ σάρκα ἰσραὴλ νομίζοντες λεγέσθαι, ἀναγκαίως προσίστανται ὅτι ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀπεσάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς, οὐχὶ πρὸς ἄλλους ἢ τοὺς ἰουδαίους οὐκ εἴνας ἀπολωλότας· ἡμεῖς δὲ οἱ βούλομενοι ἐξ ἀληθείας λέγειν, εἰ καὶ γνήσιόν ποτε Χ̄υ σάρκα ἐγνώκαμεν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκοντες, ἴσμεν τοῦ λόγου προηγούμενον εἶναι ἕτερον σώζειν τοὺς σπουδαιοτέρους· οἰκειοτέροις γὰρ ὄντας τοὺς ἀμβλυτέρους αὐτοῦ τυγχάνουσι· ἀλλὰ ἐπεὶ τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου ἰσραὴλ, τοῦ δὲ κατ' ὀκλοῦν χαρίεντος λεῖμμα,

B

C

D

E

αὐτοῖς οἱ ἠδυνήθησαν χωρῆσαι τὴν μωρίαν τοῦ κηρύγματος, καὶ βεβοηθήσας πᾶσαν τὰς εἰς τὸν πίστιν βουλομένας, ἵνα διελέγξῃ τὰ ὄντα, ἐκ τοῦ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων καταρτισάμενος αἶνον, ἐπεὶ γέγονεν ἐχθρὰ τῇ ἀληθείᾳ· ἐλθοῦσα δὲ ἡ χαναναία, προσεκύνει ὡς θεῷ τοῦ Ἰησοῦ λέγουσα· κύριε βοήθησόν μοι. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· οὐκ ἔξεστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις· ζητήσας δ' ἄν τις ὁ βούλημα καὶ τοῦτο τοῦ λέξεως, ἐπεὶ μέτρον μὲν παρόντος ἄρτου, ὡς μὴ δυνάσθαι καὶ τὰ τέκνα ἐσθίειν ἄρτους, καὶ κυνίδιον τῆς οἰκίας, ἢ κἂν ἄλλους ἄρτων εὐεργασμένων, οὐχ οἷόν τε καὶ ὁ βέλτιον κυνιδίοις διδόναι ἐξουσίαν τὸν καλῶς εἰργασμένον τῶν τέκνων ἄρτον· οὐδὲν δὲ ποιοῦν φαίνεται ὅτι τῆς ἰσχυοῦ δυνάμεως, ἀφ' ἧς δυνατὸν ἦν καὶ τὰ τέκνα μεταλαμβάνειν, καὶ τὰ λειπόμενα κυνίδιον· ὅρα δὲ μή πως πρὸς τὸ· οὐκ ἔξεστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, λεκτέον ὅτι ὁ κενώσας ἑαυτὸν τοῦ μορφὴν δούλου εὐειληφέναι, μέτρον δυνάμεως, καθ' ὃ ἐχώρει τὰ ἐν κόσμῳ πράγματα, ἐκόμισεν. ἀφ' ἧς δυνάμεως, καὶ ἀποδόρετό τινα ἀξιέρχεσθαι ποσότητα ἀπ' αὐτοῦ, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· ἥψατό μου τις, ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξεληλυθυῖαν ἀπ' ἐμοῦ· ἀπὸ τούτου οὖν τοῦ μέτρου τῆς δυνάμεως ἐπαμβύετο, τοῖς μὲν προσηγμένοις πλείονα ὀπτιδιδοὺς καὶ κεκλημένοις ὑοῖς· τοῖς δὲ μὴ τοιούτοις ἐλάττονα, ὡς τοῖς κυνιδίοις· ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο οὕτως ἐγίνετο, οὐδὲν ἦν ὅπου μεγάλη πίστις, ἔδωκε τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, ὡς τέκνῳ, τῇ ψυχῇ τὴν ἐν χαναναίᾳ δυσηλύειαν κυνιδίῳ τυγχανούσῃ· τάχα δὲ καὶ τῶν λόγων ἰσοῦ εἰσί τινες ἄρτοι, οὓς τοῖς λογικωτέροις ὡς τέκνοις ἔξεστι διδόναι μόνοις· καὶ ἄλλοι λόγοι, οἱονεὶ ψιχία ἀπὸ τῆς μεγάλης ἑστίας, καὶ ἐπιτρέπεσθαι τῶν βυλμικωτέρων καὶ κυείων, οἷς χρήσαιντ' ἄν τινες ψυχαὶ ὡς κυνῶν· καὶ τοῦ τὸν μωσέως νόμον περί τινων γέγραπται τοῦ κυνὶ ἀπορρίψαι αὐτῷ, καὶ ἐμέλησε τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐντείλασθαι περί τινων βρωμάτων, ἵνα κυσὶ παραληφθῇ· ἄλλοι μὲν οὖν ὑπολαμβάνουσιν ἔνοι τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον μεταβαίνειν τὰς ψυχὰς ἀπὸ σωμάτων ἀνθρώπων ἐπὶ σώματα κυνῶν καὶ τὴν διάφορον κακίαν· ἡμεῖς δὲ μανθανόντες τοῦτο εἰσκεκριμένοι ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, φαμὲν ὅτι κατάστασις λογικωτέρα μεταβάλλει εἰς ἀλογωτέρου, ἐκ πολλῆς ῥαθυμίας καὶ ἀμελείας τοιοῦτον πάσχουσα. ὁμοίως δὲ καὶ ἀλογωτέρα παραίρεσις παρὰ τὸν τοῦ λόγου *ἀμελήσαν, ὑπιστρέφει ποτὲ εἰς τὸν λογικὴν ἕξιν, ὡς τὸ ποτὲ κυνίδιον τὸν ἀγαπῶν ἐσθίειν ἀπὸ τῆς ψι-

* Ἀ. μὴ ἀμελ.

A gentem illis intelligentem tradens, quæ poterat capere *stultitiam prædicationis*, & volens servare huic assensum præbentes, vt refelleret *ea quæ sunt, ex ore infantium & lactentium perficiens* sibi *laudem*, quoniam illa veritati inimica facta sunt. Quum venisset autem Chananæa, Iesum vt Deum adorabat dicens: *Domine adjuua me*; *Qui respondens ait: Non licet sumere panem filiorum & mittere canibus.* Quæsiverit autem aliquis sensum sermonis illius, quippe cum hæc adesset panum mensura, vt non possent panes comedere filij simul, & canes domus, B nisi alios ab elaboratis panibus; non poterat, juxta rectam rationem, catellis in alimoniam dari panis filiorum elaboratus. Nihil autem simile videre est in Iesu potestate, cujus participes fieri poterant, & filij, & qui catelli appellantur. Vide igitur num forte dicendum sit ad id: *Non est bonum sumere panem filiorum*, eum qui *semetipsum exinanivit servi formam accipiendo*, mensuram potestatis, secundum quam res mundanas continebat, attulisse; de qua potestate sentiebat quantitatem aliquam à se C exiisse, vt vel inde liquet: *Tetigit me aliquis, nam ego novi virtutem de me exiisse.* De hac itaque potestatis mensura dispensabat; præcipuis quidem, & filijs dictis plura liberaliter distribuens; pauciora vero ijs qui tales non erant, tanquam catellis. Sed quamvis hæc ita fierent, nihilominus tamen quum magna fides adesset ei, quæ propter generis ignobilitatem quæ erat in Chananæa, catella erat, tanquam filio panem filiorum dedit. Fortasse etiam & sermonum Iesu sunt quidam panes, quos ijs solum dare licet tanquam filijs, qui ratione magis pol- D lent; & alij item sermones, velut perexiguæ micæ de magno illo convivio, & generosiorum mensa, ac dominorum, quibus animæ nonnullæ velut canes vtantur. Ac in Mosis Lege de nonnullis scriptum est vt canibus projciantur; & Spiritui sancto curæ fuit de cibis quibusdam sancire, vt relinquerentur canibus. Existiment igitur alij in Ecclesiasticis sermonibus peregrini, transire animas ab humanis corporibus in corpora canina, pro varia iniquitate: nos vero in divina Scriptura id minime reperientes, pronuntiamus ratione magis pollen- E tem constitutionem in carentem magis ratione mutari, ex magna nempe ignavia & incuria id patientem: similiter & rationis inopem voluntatem propter neglectam rationem converti ita nonnunquam, vt ratione prædita evadat, adeo vt qui olim catellus fuerat de micis è mensa domino-

1. Cor. 1. 21.
Psal. 8. 3.
Philipp. 2. 7.
Luc. 8. 46.

rum ſuorum cadentibus edere amans, filij ſtatum aſſequatur. Plurimum ſiquidem confert virtus, vt quis filius Dei fiat; nequitia autem, & in contumelioſis ſermonibus rabies & impudentia, vt quis, juxta Scripturæ ſermonem, canis appelletur. Simile etiam intelliges de reliquis nominibus, quæ ratione carentibus animalibus tribuuntur. Verumtamen qui reprehenditur vt canis, nec ægre fert indignum ſe dici pane filiorum, & cum omni patientia ſermonem Chananææ illius vſurpat, dicentem: *Etiam Domine, nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum*, mitiſſimam conſequetur reſponſionem Ieſu dicentis ipſi: *Magna eſt fides tua*, poſtquam tantam aſſumſerit fidem, & dicentis: *Fiat tibi ſicut vis*, vt & ipſe ſanetur, & ſi quem protulit fructum ſanatione indigentem, ſanetur & ille.

Matth. 15. 27.

A χίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν, ἥκειν εἰς κατάστασιν τέκνου· μέγα γὰρ συμβαίνει τῇ ἀρετῇ μὴ πρὸς τὸ ποιῆσαι τέκνον θεοῦ. κακία γὰρ καὶ λυσσῶδες ἐν λόγοις ὑβριστικοῖς, καὶ τὸ ἀναιδὲς, πρὸς τὸ ποιῆσαί τινα κυνηγετῆσαι, καὶ τὸν τῆς γραφῆς λόγον, κυνῶν. τὸ δὲ ὅμοιον νοήσεις καὶ ὅτι τῶν λοιπῶν ὀνομάτων, τῶν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα· πλὴν ὁ ἐλεγχθεὶς ὡς κυών, καὶ μὴ ἀγανακτήσας ὅτι τῶν ἀξίων εἶ λέγεσθαι αὐτὸς τέκνων, καὶ μετὰ πάσης B ἀνεξικακίας εἶπεν τὸν τῆς χαναναίας ἐκείνης λόγον, τὸ φήσαντα· ναὶ κύριε, καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν, τυγχάνει τῆς προσηνεστάτης ἀποκρίσεως ἰησοῦ λέγοντος αὐτῇ. μεγάλη σου ἡ πίστις, γένηθῆτω σοι ὡς θέλεις, ἵνα καὶ αὐτὸς ἰαθῇ, καὶ εἴ τινα καρπὸν ἐδώρησε δεόμενον ἰάσεως, καὶ οὗτος θεραπευθῇ.

De Sanatis turbis.

Περὶ τῶν θεραπευθέντων ὄχλων.

C

Matth. 15. 29.

Et quum tranſiſſet inde Ieſus. Conſtat ex ſupra dictis è partibus Tyri & Sidonis *veniſſe illum ſecus mare Galilææ*, quod vulgo ſtagnum Geneſaret appellatur: & rurſus *aſcendit in montem*, vbi poſtquam aſcendiſſet, ſedebat. Licet igitur dicere montem illum vbi ſedet Ieſus, non eos aſcendere ſolos qui ſani ſunt, ſed cum his & illos qui varijs afflictati fuerant morbis. Ac fortaſſe mons ille in quo ſedebat Ieſus poſtquam eum conſcendiſſet, is eſt qui vulgatiori nomine Eccleſia nuncupatur, erecta per Verbum Dei ſupra reliquam terram, & qui in ea ſunt; quo accedunt, non Diſcipuli, relictis turbis, quemadmodum cum de beatitudinibus verba illis facta ſunt; ſed turbæ multæ, quæ quidem non accuſabātur ipſæ quod ſurdæ, alione morbo affectæ ſint, ſed tales ſecum habent. Nam in ijs turbis quæ ad montem illum accedunt, vbi ſedet Filius Dei, nonnullos videre eſt, ad ea quæ promittuntur, ſurdos factos; alios animo excæcatos, & verum lumen non intuentes; claudos alios, & juxta rectam rationem agere non valentes. Hi ergo qui cum turbis montem aſcendunt, vbi erat Ieſus, talia animo patientes, quandiu ad pedes Ieſu non ſunt, ab illo non ſanantur; cum vero à turbis ad pedes illius, & ad extrema corporis Chriſti projecti ſunt, vt pote qui talibus morbis laborent, horum alioquin quantum quidem ad illos attinet indigni, tunc ab illo

D

E

Καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ ἰησοῦς· ἤλθον γὰρ ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι ἀπὸ τῶν μεραῖν τύρου καὶ σιδῶνος ἦλθε παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, ἣ τίς ἐστιν ἡ σεννήσαρ ὀνομαζομένη ἡμῶν βρέτ τῆς λίμνη. καὶ πάλιν ἀνέβη εἰς ὄρος, ἔνθα καθεζόμενος ἐκαθέζετο· ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι εἰς τὸ ὄρος τοῦτο, ὅπου καθέζεται ὁ ἰησοῦς, οὐχὶ ὑγιαίνοντας ἀναβαίνουσι μόνον, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἐκεῖ πεπονθότων καὶ διάφορα πάθη πεπονθότες καὶ ταῦτα τὸ ὄρος ἔνθα ἀναβὰς καθέζετο ἰησοῦς, ἐκκλησία πάλαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν λοιπὴν γῆν, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῆς. ὅπου προσέρχονται οὐχ οἱ μαθηταὶ καταλιπόντες τοὺς ὄχλους, ὡς ὅτι τῶν μακαρίων, ἀλλὰ πολλοὶ ὄχλοι, οἵ τινες αὐτοὶ μὲν οὐ κατηξιωθεῖσι ὡς κωφοὶ, ἤ τι πεπονθότες, ἔχουσι δὲ μεθ' ἑαυτῶν τοὺς τοιούτους· καὶ γάρ ἐστιν ἰδεῖν μὴ τῶν προσερχομένων ὄχλων εἰς τοῦτο τὸ ὄρος, ἔνθα ὁ υἱὸς καθέζεται τοῦ θεοῦ, τινὰς μὲν κεκωφωμένους πρὸς τὰ ἐπαγγελλόμενα, ἑτέρους δὲ τυφλοὺς τὴν ψυχὴν, καὶ μὴ βλέποντας τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἑτέρους χωλοὺς, καὶ μὴ δυναμένους κατὰ λόγον ἐρχεσθαι· οἷοι τοίνυν οἱ τοῦτα κατὰ ψυχὴν πεπονθότες, οἱ μὴ τῶν ὄχλων εἰς τὸ ὄρος ἀναβάντες, ἔνθα ἦν ὁ ἰησοῦς, ὅσον μὲν ἔξω τῶν ποδῶν εἰσι τοῦ ἰησοῦ, οὐ θεραπεύονται παρ' αὐτοῦ. ἐπὰν δὲ, ὡς τοιαῦτα πεπονθότες, ῥιφῶσιν ἀπὸ τῶν ὄχλων παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ τὰ πάθη τῆς σωμάτος τοῦ χριστοῦ, οὐδὲ τούτων ἄξιοι τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τυγχάνοντες, τότε παρ' αὐ-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

τῆς θεραπεύοντος· καὶ ἐπειδὴ ἴδῃς ἐν τῇ τῶν κα-
νονικῶν ἐκκλησίας λεγομένης ἀθροίσματι ἐρ-
ριμμένους μετὰ τοὺς τραυματίας αὐτῆς, οἱονεὶ καὶ
παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ σώματος τῆς ἐκ-
κλησίας, τοὺς κατηχουμένους προσηλύτας μετὰ
τῆς ἰδίας κωφότητος, καὶ τυφλότητος, χωλότητός
τε, καὶ κυλλότητος καὶ τῷ χρόνῳ θεραπευομένους
μετὰ τοῦ λόγου, οὐκ ἂν ἀμφιβοίς τοὺς τοιούτους
λέγων ἀναβαίνειν μετὰ τῆς ὄχλου τῆς ἐκκλη-
σίας εἰς τὸ ὄρος ὅπου ἦν ὁ ἰησοῦς, ἐρρίφθαι
παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ πεθεραπεύσθαι B
αὐτοὺς, ὥστε τὸν ὄχλον τῆς ἐκκλησίας θαυ-
μάζειν βλέποντας ἀπὸ θηλικούτων κακῶν μετα-
βολὰς ὅτι τὸ βύπον ἠφανίσθη, ὡς δὴ
εἰπεῖν, οἱ πρότερον κωφοὶ ὕστερον λαλοῦσι τὸν
λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ χωλοὶ περιπατοῦσι.
πληρουμένης καὶ τῆς ἱστορίας, ἣ μόνον ἐν σωμα-
τικοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν πνευματικοῖς προφητείας
λεγούσης· τότε ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ
θαυμάσεται γλῶσσα μογιλάλων· κἀκεῖ δὲ, οἱ
μὴ ἀποκληρωτικῶς εἰρῆσθαι τὸ· ὡς ἔλαφος ἀλεῖ-
ται ὁ χωλὸς, φήσουσιν μὴ μόνον ἔλαφον κα-
θαίρειν ζῴων, καὶ πολεμίων τῶν ὄφεων, καὶ μη-
δὲν βλάπτεσθαι ὑπὸ ἰοῦ αὐτῶν δυναμένου
παραβεβλῆσθαι τοῖς πρότερον χωλοῖς, καὶ
θέλω τὸν ἰησοῦν ἀλλομένους ὡς ἔλαφον· πλη-
ροῦται δὲ καὶ τὸ βλέπεσθαι κωφοὺς λα-
λοῦντας ἡ λέγουσα προφητεία· καὶ θαυμὴ ἔσται
γλῶσσα μογιλάλων, ἢ μᾶλλον ἢ φάσκουσα.
οἱ κωφοὶ ἀκούσαντες· καὶ οἱ τυφλοὶ δὲ βλέπουσι
τῶν λεγόντων προφητῶν ἐξῆς τό. οἱ κω-
φοὶ ἀκούσαντες, καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψαντες ἴδεῖν·
οἱ τυφλοὶ δὲ βλέπουσιν, ὅτε βλέποντες τὸν κόσ-
μον, οὐκ μεγέθει τῆς κάλλους τῶν κτισμάτων,
ἀναλόγως αὐτοῖς τὴν θυσιαστικὴν θεωρῶσι, καὶ
ὅτε τὰ ἔργα αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου
τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορῶσι, τουτέστιν ὅτι
μελῶς, καὶ σοφῶς ὁρῶσι, καὶ νοῦσι· τοῦτον δὲ
βλέποντες οἱ ὄχλοι ἐδόξαζον τὸν θεὸν ἰσραήλ, καὶ
δοξάζουσι πειθόμενοι ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς πατὴρ ὑπὲρ
τῶν θεραπευσάντων τοὺς προσειρημένους, καὶ θεὸς
τοῦ ἰσραήλ· ἢ γὰρ ἰουδαίων μόνον ὁ θεὸς ἐστιν,
ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν· δυαβιβάζωμεν οὖν μὲν ἑαυτοὺς
ὅτι ὄρος, εἶτα καθιζέτω ὁ ἰησοῦς τὴν ἐκ-
κλησίαν αὐτοῦ, τοὺς βουλομένους ἀναβαίνειν ἐπ'
αὐτὸν ἡμῶν κωφοὺς, τυφλοὺς, χωλοὺς, κυλλοὺς,
καὶ ἑτέρους πολλοὺς, καὶ ῥίψωμεν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ, ἵνα θεραπεύσῃ αὐτοὺς, ὥστε
θαυμάσαι ὅτι τῇ τοῦτον θεραπείᾳ τοὺς ὄχλους. οἱ γὰρ μαθηταὶ οὐκ ἀναγεγραμμένοι εἰσὶ τοῦ τι-
αῦτα θαυμάζειν, καὶ τάχα πεπόνθασι ὑπὸ ἰησοῦ καὶ τοῦτο, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· ὁ δὲ κύριος προσ-
καλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπε· σπλαγχνίζομαι ὅτι τὸν ὄχλον, καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦ μὴ δὲ

A sanantur. Et cum videris in Ecclesiæ vulgo dictæ congregatione Catechumenos, qui cum propria surditate, & cæcitate, claudicatione, ac debilitate accesserunt, projectos post illos qui in ea vltimi sunt, & velut ad pedes corporis Christi quæ est Ecclesia, & procedente tempore Verbi ope sanatos; minime errabis cum dices tales, postquam ascenderunt cum turbis Ecclesiæ in montem vbi erat Iesus, projectos fuisse ad pedes illius, & sanatos, adeo vt Ecclesiæ turba à tantis malis in melius mutationes aspiciens miretur, ita vt dicat; qui prius B muti erant, loquuntur deinde verbum Dei, & claudi ambulant: cum impleatur non in corporeis solum, sed & in spiritualibus prophetia Isaiæ dicentis: *Tunc saliet sicut cervus, claudus, & aperta erit lingua muti*: & illic quidem, nisi fortuito dictum est: *Saliet sicut cervus, claudus*, dicemus cervo animali mundo, & serpentium hosti, quodque illorum veneno minime lædi potest, non eos sine causa comparari, qui prius claudi erant, & propter Iesum saliunt sicut cervus. Ex eo autem quod muti videantur loqui, com- C pletur Prophetia dicens: *Et aperta erit lingua mutorum*, vel ea potius quæ dicit: *Surdi audite*: cæci autem vident juxta Prophetiam sequentem, quæ sic habet: *Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum*. Vident autem cæci, quando mundum aspicientes, ex ingenti rerum creatarum pulcritudine, comparatione cum illis facta, conditorem contemplantur; quumque ipsius Dei invisibilia, quæ ex operibus ab orbis creatione factis intelliguntur, animo cernunt, hoc est studiose & perspicue vident & intelligunt. Hæc autem videntes turbæ *magnifi-* D *cabant Deum Israël*, & magnificant quidem credentes eundem Deum patrem esse illius qui eos sanavit de quibus egimus, & Deum Israël; nec enim Iudæorum solum Deus est, sed & Gentium. Ascendere igitur faciamus nobiscum in montem, vbi constituit Iesus Ecclesiam suam, qui conscendere illum nobiscum voluerint, mutos, cæcos, claudos, mancos, & multos alios, & proijciamus eos ad pedes Iesu, vt sanet illos, adeo vt sanatio turbæ admirationem pariat: nec enim scriptum est E hæc admiratos fuisse Discipulos, quamvis & tunc Iesu adessent, vt ex eo planum est: *Iesus autem convocatis Dis-* Matth. 15. 32. *cipulis suis dixit, Misereor turbæ*, & quæ sequuntur. Forsitan vero si diligenter

Isaiæ 35. 6.

Isaiæ 35. 6.

Isaiæ 42. 18

Matth. 15. 31.

Rom. 3. 29.

Matth. 15. 32.

hæc perpenderis : *Accesserunt ad eum turbæ multæ*, reperies tunc ad eum Discipulos non accessisse, sed eum jampridem cum sequi cœpissent, & eum in montem secutos esse. Accesserunt autem ad eum, qui Discipulis deteriores erant, & tunc primum eum adeuntes eadem non patiuntur ac ij qui secum ascenderunt. Observa item in Evangelio quinam scripti sint Iesum fuisse secuti, quinam accessisse, quinam fuisse adducti, & quinam dividi in præcedentes, & subsequentes; eorum item qui accesserunt, quinam in domo ad eum accessisse, & quinam ad eum alibi degentem. Plurima siquidem invenies ex observatione, spiritualia spiritualibus contendens, digna exquisita sapientia quæ in Evangelijs continetur.

A ὑπομένωσι προσέχοις τῷ· προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, θεωρεῖς αὖ ὅτι οἱ μαθηταὶ πάνυ τὸ προσῆλθον αὐτῷ, ἀλλὰ πάλαι ἀρξάμενοι ἀκολουθεῖν, καὶ εἰς τὸ ὄρος ἠκολούθησαν αὐτῷ· προσῆλθον δὲ αὐτῷ οἱ τῶν μαθητῶν ἐλάττους, καὶ πάντα πρῶτον αὐτῷ προσιόντες, τὰ τοῖς ὁμοίοις τοῖς μετ' αὐτῶν ἀναβεβηκόσι πεπόνθασι· διαφέρει δὲ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τίνες μὲν ἀναγεγραμμένοι εἰσὶν ἠκολουθηκέναι τῷ Ἰησοῦ, τίνες δὲ προσῆλθόναι, τίνες δὲ προσῆχθαι, καὶ τίνες διῃρῆσθαι εἰς

B προσάγοντας, καὶ εἰς ἀκολουθοῦντας, καὶ τῶν προσεληλυθότων τίνες * αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ προσῆλθον, καὶ τίνες ἄλλαχοῦ τυγχάνοντι· πολλὰ γὰρ αὐθεωρεῖς ἐκ τῆς διαφορᾶς πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνων, ἄξια τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἀκριβοῦς σοφίας.

De septem panibus.

Περὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων.

Iesus autem convocatis Discipulis suis dixit. Supra quidem in simili de panibus historia, antequam panum mentio facta sit, *Exiens Iesus vidit turbam multam, & misertus est eis, & curavit languidos eorum. Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus dicentes, Desertus est locus, & hora jam præterijt, dimitte illos*, & quæ sunt deinceps. Nunc autem post mutorum sanationem, & reliquorum, miseretur turbæ, quæ triduo jam cum illo perseveraverat, nec habebat quod comederet: & illic quidem Discipuli pro quinque millibus rogant; hic vero pro quatuor millibus sponte loquitur: ac illi quidem vespere nutriuntur, postquam diem cum illo triverunt; illi vero, qui per tres dies adhæsisse illi perhibentur, participes fiunt panum, ne deficiant in via: & illic quidem Discipuli quinque panes & duo pisces non interroganti se duntaxat habere dicunt; hic vero de septem panibus, & paucis piscicculis interroganti respondent: & illic quidem jubet catervas reclinari, vel discumbere super gramen; scripsit quippe Lucas: *Facite illos discumbere*; ait autem Marcus: *Præcepit illis, ut accumbere facerent omnes*: hic autem non jubet, sed denuntiat turbæ ut discumbat: illic rursus ijsdem verbis dicunt tres Evangelistæ, *Acceptis quinque panibus, & duobus piscibus aspicientem in cœlum benedixisse*; hic autem, quemadmodum scripserunt Matthæus & Marcus, *Gratias agentem Iesum fregisse*: & illic quidem super fœnum discumbunt; hic vero discumbunt super terram. In his autem quæ res discrepan-

Matth. 15. 32.
Matth. 14. 14,15.
Luc. 9. 14.
Marc. 6. 39.
Matth. 14. 19.
Marc. 6. 41.
Luc. 9. 16.
Matth. 15. 36.
Marc. 8. 6.

Ο' δὲ ἰησοῦς προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἶπεν· αἰωτέρω μὲν ὅτι τῆς ὁμοίας τοῦ

C τῆς περὶ τῶν ἄρτων ἱστορίας, πρὸ τῶν ἄρτων, ἐξελθὼν ὁ ἰησοῦς εἶδε πολὺν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν· καὶ ὀψίας δὲ γενομένης προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ λέγοντες· ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν ἤδη. ἀπόλυσον αὐτοὺς, καὶ τὰ ἑξῆς· νυνὶ δὲ μὴ τὴν θεραπείαν τῶν κωφῶν, καὶ τῶν λοιπῶν, σπλαγχνίζεται ὅτι τὸ ὄχλον τρεῖς ἤδη ἡμέρας προσμένοντα αὐτῷ, καὶ μὴ ἔχοντα φαγεῖν· καὶ οὐκ εἰς μὲν οἱ μα-

D θηταὶ περὶ τῶν πεντακισχιλίων αἰτοῦσιν. ἐνταῦθα δὲ ἀφ' ἑαυτῷ περὶ τῶν τετρακισχιλίων λέγει· κἀκεῖνοι μὲν ὀψίας τρέφονται, ἡμέρας αὐτῷ συνδιατρίψαντες. οὗτοι δὲ μαρτυρηθέντες ὅτι αὐτῷ τρεῖς ἡμέρας προσέμειναν, μεταλαμβάνουσι τῶν ἄρτων, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ· κἀκεῖ μὲν πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας φασὶν οἱ μαθηταὶ ἔχειν μόνους· ὁ πυθμήν. ἐνταῦθα δὲ πυθμένα ἀποκρίνονται περὶ ἑπτὰ ἄρτων, καὶ ὀλίγων ἰχθύδιον· κἀκεῖ μὲν κελεύει τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι, ἢ ἀναπεσεῖν ὅτι

E τοῦ χόρτου· καὶ γὰρ ὁλοκῶς, κατακλίνατε αὐτοὺς, ἀνέγραψε. ὁ δὲ μάρκος, ἐπέταξε, φησὶν, αὐτοῖς πᾶσιν ἀνακλῖναι. ἐνταῦθα δὲ ἡ κελεύει, ἀλλὰ προαγγέλλει τῷ ὄχλῳ ἀνακλιθῆναι· πάλιν ἐκεῖ μὲν αὐτοῖς λέγουσιν οἱ τρεῖς εὐαγγελισταί φασιν, ὅτι λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν. ἐνταῦθα δὲ, ὡς ὁ ματθαῖος καὶ μάρκος ἀνέγραψαν, ἐπὶ τῶν χόρτων ἐκλασε· κἀκεῖ μὲν ὅτι τοῦ χόρτου ἀνακλίνονται. ἐνταῦθα δὲ ὅτι τὴν γῆν ἀναπεσ-

ει· ζητήσεις δ' ἐν τοῖς κατ' τὸν τόπον τοῦ ἰωάν-
νου πεφυλαγμένον, ὃς ἐπ' ἐκείνης μὲν τὴν παρά-
δοσιν ἀνέγραψε, ὅτι εἶπεν ὁ ἰησοῦς· ποιήσατε
τοὺς ἀνθρώπους ἀναπεσεῖν. καὶ ὅτι εὐχαριστήσας
ἔδωκε τοῖς ἀνακειμένοις ἀπὸ τῶν ἄρτων. ταύτης
δὲ οὖν τὴν ἀρχὴν ἐμνημόνευσε· πρεσείχων
οὖν τῇ διαφορᾷ, καὶ τοὺς τόπους, ὅτι τοῖς
ἄρτοις ἐγεγραμμένοις, τούτους νομίζω πάγκα-
τος τῶν διαφέρεσθαι τῶν ἐκείνους, διὰ τὸ ὅτι
μὲν ἐν ὄρει τρέφονται, ἐκεῖνοι δὲ ἐν ἐρήμῳ τόπῳ.
καὶ ὅτι μὲν τρεῖς ἀναμείναντες τὸν ἰησοῦ ἡμέρας, B
ἐκεῖνοι δὲ μίαν, ἣς ἐν τῇ ἑσπέρᾳ ἐτράφησαν· ἐπὶ
δὲ εἰ μὴ ταῦτ' ἐστὶ τὸ ἀφ' ἑαυτῶν ποιῆσαι τὸν ἰη-
σοῦν, πῶς ἀπὸ τῶν μαθητῶν ἀκούσαντα πρᾶξαι,
ὅσα εἰ μὴ διαφέρουσιν οἱ εὐεργετηθέντες ὑπὸ
τοῦ ἰησοῦ, οὐδὲν ὅτι τῶν εὐεργετήσαντα δρέψαντο
αὐτοῦς· εἰ δὲ καὶ ἰωάννου κεφαλὴν ἔσθ' οἱ
ἄρτοι, ἀφ' ὧν ἐπαιδεύθησαν οἱ δώδεκα κόφινοι,
οὐδὲν δὲ ποιῶν πάντα λέγεται, πῶς ἂν
βελτίως ἔτι πρὸς τοὺς πρεσβύτερος; καὶ κείνων
μὲν τοὺς ἀρτάσους ἐνεγράφθυσιν. ἐνταῦθα δὲ C
τοὺς μὲν τῶν ὄχλων οὐκ ἀρτάσους ἐνεγράφθυσι,
ἀλλὰ τυφλοὺς, καὶ χωλοὺς, καὶ κωφοὺς, καὶ κυλ-
λοὺς· διὰ καὶ ὅτι τούτοις μὲν θαυμάζουσιν οἱ πε-
τεκαιδέκιλοι, ὅτι δὲ τοῖς ἀρτάσοις οὐδὲν ποιῶν
λέλεκται· κρείττους δέ εἰσιν, οἶμαι, οἱ φαγόν-
τες ἀπὸ τῶν ἑπτὰ εὐλογηθέντων ἄρτων, τῶν
φαγόντων ἀπὸ πέντε εὐλογηθέντων. καὶ οἱ φα-
γόντες ἀπὸ τῶν ὀλίγων ἰχθύδιον πρὸς τοὺς φα-
γόντας ἀπὸ τῶν β'. πάλαι δὲ καὶ οἱ δυνάμενοι
ὅτι τὴν γῆν· καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἀπὸ ὀλιγωτέρων
ἄρτων δώδεκα κοφίνους καταλείπουσιν. ὅτι δὲ D
ἀπὸ πλείονων ἑπτὰ σπυρίδας, τῶν χωρητι-
κώτερον ἢ μειζόνων. καὶ πάλαι ὅτι μὴ ὑπεβαί-
νουσι πάντων τῶν γήινων, καὶ ἀναπαύσασιν
ἐπ' αὐτῶν. οἱ δὴ ὅτι τὸν χόρτον, ὅτι μόνης τῆς
σαρκὸς αὐτῶν. πᾶσα γὰρ σὰρξ χόρτος· σφόδρα
καὶ μὴ ταῦτα ὅτι τούτους ἀπολύσαι ὁ ἰησοῦς νη-
στεῖν οὐ θέλει, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν, ὡς κενοὶ τῶν
ἄρτων ἰησοῦ, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ τυγχάνοντες, τῇ
ὅτι τὰ οἰκεῖα βλαβῶσι· σημειώσαι δὲ εἴ τι
αἰαγέγραπται ὁ ἰησοῦς ἀπολελυκέναι, ἵν' ἴδῃς E
διαφορὰν τῶν μὲν ὃ πεφῆναι τοῦ αὐτοῦ ἀπο-
λυθέντων, καὶ τῶν ἄλλως ἀπολυθέντων· πρόδη-
λον ὅ ἄλλως ἀπολυθέντος, τό· γυναῖ ἀπο-
λέλυσαι τῆς ἀσθενείας σου· πρὸς δὲ τούτοις οἱ μὲ
ἀεὶ σπουδάζοντες τῷ ἰησοῦ μαθηταὶ, οὐκ ἀπολύον-
ται ἀπ' αὐτοῦ. οἱ δὲ ὄχλοι φαγόντες ἀπολύονται· καθὰ πάλιν οἱ μαθηταὶ μηδὲν μέγα φρονοῦν-
τες ἀεὶ τῆς γυναικὸς φασὶν· ἀπόλυσον αὐτὴν, ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν· ὁ δὲ σωτὴρ δυνάμενος
αὐτὴν ἀπολῦσαι φαίνεται. εἰπὼν γὰρ αὐτῇ· ὦ γυναῖ, μεγάλη σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοι ὡς θε-

A tiam Iohannis secundum loca, qui de facinore illo agens scripsit Iesum dixisse; *Facite homines discumbere*, & quum gratias egisset, de panibus dedisse discumbentibus: hujus autem omnino non meminit. Animadvertens autem differentiam, secundum loca, eorum quæ de panibus scripta sunt, illos existimo ordinis esse præstantioris quam istos: quoniam illi nutriuntur in monte; isti in deserto loco: illi postquam triduo Iesum comitati sunt; isti vero per vnum duntaxat diem, cujus vespere nutriti sunt. Præterea si idem non est Iesum sponte fecisse, ac fecisse postquam id esse faciendum à Discipulis accepisset, vide annon præcellant ij qui beneficium acceperunt à Iesu, ex tempore pascente illos, vt beneficio illos obstringeret. Quod si secundum Iohannem *Ioh. 6. 13.* hordeacei erant panes, è quibus superfuerunt cophini duodecim, nec simile quidpiam de istis dicitur, quomodo prioribus hi non præstabunt? Ac illorum quidem *languidos curavit*; hic autem non languidos *Matth. 14. 14.* qui cum turbis erant curavit, sed cæcos, & claudos, & mutos, & mancos; vnde & super illis mirantur quatuor millia; de languidis autem nihil tale dictum est: præstantiores autem sunt, opinor, qui de septem panibus comederunt, pro quibus actæ sunt gratiæ, ijs qui de quinque benedictis comederunt: & qui comederunt de paucis pisciculis, ijs qui de duobus comederunt: forsitan & illi qui super terram discubuerunt: & illi quidem è paucioribus panibus duodecim cophinos relinquunt; hi vero è pluribus sportas septem, quod plura & ampliora capere possent: & fortasse quidem illi terrena omnia proculcant, & super illa discumbunt: hi vero super fœnum, super solam videlicet carnem suam; *Omnis* sedenim *Isai. 40. 6.* *caro fœnum.* Post illa etiam animadverte Iesum dimittere eos jejunos nolle, ne deficiant, vt pote panibus Iesu vacui, & detrimentum præterea capiant in via, quæ ad res domesticas ducit. Observa autem sicuti scriptum est Iesum dimisisse, vt videas eorum differentiam, qui postquam aliti fuerunt ab illo dimissi sunt, & eorum qui alia ratione dimissi sunt. Exemplum autem alicujus alio pacto dimissi, sit illud: *Mulier dimissa es ab* *Luc. 13. 12.* *infirmitate tua.* Insuper Discipuli semper cum Iesu conversantes, ab illo non dimittuntur: turbæ autem pastæ dimittuntur. Quemadmodum rursus Discipuli nihil magnum de Chananæa sentientes dicunt: *Dimitte illam, quia clamat post nos*; at Servator *Matth. 15. 23.* dimittere illam non videtur, nam cum di-

xisset illi: *O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis*, sanavit quidem filiam ejus ex illa hora; verumtamen scriptum non est hunc eam dimisisse. Ac talia quidem super proposito loco perquirere, & perspicere in præsentia potuimus.

A λεις, ἰάσατο μὲν τὴν θυγατέρα αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. ἡ μέντοι γε γραφὴ οὐκ ἀπέλυσεν αὐτήν· τοσαῦτα καὶ εἰς ὃ ἐγκείμενον ῥητὸν ὅτι τῷ προκειμένῳ ἐξετάσαι, καὶ ἰδεῖν δεδυνήμεθα.

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM TOMVS DVODECIMVS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιβ'

De ijs qui rogaverunt, vt signum de cœlo ostenderet sibi.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς.

Eodem interprete.

Matth. 16. 1 ET accesserunt ad eum Sadducæi & Pharisæi tentantes, & rogabant eum vt signum de cœlo ostenderet eis. Sadducæi & Pharisæi super maximi momenti dogmatibus invicem dissentientes: asserunt quippe mortuorum resurrectionem Pharisæi, sperantes futurum aliquod sæculum; Sadducæi vero nihil post hanc vitam hominem manere sciũt, sive in virtute profecerit, sive è nequitiæ finibus exire omnino conatus nõ fuerit: hi vt Iesum tentent, concordes fiunt. Simile quid horum factum est, quemadmodum tradidit Luc. 23. 12. Lucas, Herodem inter & Pilatum, qui amici mutuo facti sunt, vt Iesum trucidarent; fortasse enim mutua inter illos inimicitia effecisset, vt Herodes non in gratiam populi dicentis: Crucifige, crucifige, illum neci Vide Not. dari poposcisset; Pilatus autem aliquatenus ad id inclinans, vt non condemnaretur, accedente ad propensionem Iesum absolvendi quæ prius illi inerat, ipsius cum Herode simultate. Effecit autem amicitia hæc vtrimque geri credita, vt acrius adversus Iesum instaret Herodes apud Pilatum, volentem fortasse & ipsum, recens conflatæ amicitiæ gratia, acceptum aliquid Herodi & toti Iudæorum nationi facere. Nunc autẽ etiam perfæpe in vita videre est eos qui valde contrarias sive in Ethnicorum Philosophia, sive in aliis Disciplinis sententias tuentur, in id apparere consentientes, vt Iesum Christum in eius Discipulis ludibrio habeant, & oppugnent. Inde, opinor, ra-

C Καὶ προσελθόντες σαδδουκαῖοι, καὶ φαρισαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτων αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς· οἱ μὲν γὰρ ἀλλήλους διαφωνοῦντες περὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων δογμάτων σαδδουκαῖοι, καὶ φαρισαῖοι. προσδοκῶσι γὰρ οἱ μὲν φαρισαῖοι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐλπίζοντες εἶναί τινα μέλλοντα αἰῶνα. οἱ δὲ σαδδουκαῖοι οὐδὲν ὅλως μετὰ τὸν βίον τοῦτον ἀνθρώπῳ ἀπολείπεσθαι, εἴτε εἰς ἀρετὴν προκόψαντι, εἴτε μηδὲν τὴν ἀρχὴν ἐπιτηδεύσαντι ἐξελθεῖν τῶν τῆς κακίας ὅρων. ὅτι ἵνα πειράσωσι τὸν Ἰησοῦν ὁμονοοῦσιν· ἔμοιγε δὲ τούτων γενομένων, ὡς ὁ λουκᾶς ἀνέγραψε, περὶ Ἡρώδην, καὶ Πιλάτον, γενομένους ἀλλήλοις φίλους ἵνα τὸν Ἰησοῦν ἀποκτείνωσι. πάχα γὰρ ἡ μὲν πρὸς ἀλλήλους ἐκείνοις μάχη ἐποίησεν αὐτὸν μὲν ἐπὶ μὲν Ἡρώδην μὲν εἰς χάριν τοῦ λέγοντος λαοῦ· σταύρου, σταύρου αὐτόν, ἀξιοῦν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι. τὸν δὲ Πιλάτον ῥοπήν τινα ἔχοντα· τὸν ὑπὲρ τοῦ μὴ αὐτὸν καταδικασθῆναι, D συμβαλλομένης τῆς πρὸς Ἡρώδην ἐχθρᾶς τῷ πρὸς τὸ ἀπολύσαι τὸν Ἰησοῦν προσγενομένῃ ῥοπῇ· ἡ δὲ νομιζομένη φιλία τὸν Ἡρώδην ἐκμετρεῖν πρὸς τὴν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ αἰτίαν ἐποίησε πρὸς Πιλάτον, βουλόμενον πάχα καὶ αὐτὸν τὴν νεαρὰν φιλίαν κεχαρισμένον τι τῷ Ἡρώδῃ, καὶ παντὶ τῷ Ἰουδαίων ἔθνει ποιῆσαι· πολλάκις δὲ καὶ νῦν ὁρᾶν ἔστιν ἐν παντὶ βίῳ καὶ τοὺς διαφωνοῦντα δόγματα, εἴτε ἐν τῇ ἑλλήνων φιλοσοφίᾳ, εἴτε καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις ἔχοντας, ὁμονοεῖν δοκοῦντας, ἵνα χλευάζωσι καὶ πολεμῶσι τῷ ἐν τοῖς μαθηταῖς Ἰησοῦ χριστῷ· ἀπὸ τούτων δή, οἶμαι,